

Tartalomjegyzék
2002., 4. lapszám

Szerző

Orell Ferenc János

Cím

A fiatalokúak pártfogó felügyeletéről a vád elhalasztás tükrében ügyézi szemmel

Thamó Anita

A szociális munka lehetőségéről az alkoholproblémákkal küzdő családokban élő gyermekek körében

Szabóné Pluhár Bernadett – Szikulai István

Az utógondozói ellátás

Kiss Sándor

Diákönkormányzat ifjúsági-, gyermek- és lakásotthonban

Beöthy-Fehér László

Egy lehetséges és kívánatos intézményi modell

Molnár László

Együtt vagy külön, maradjunk együtt vagy váljunk el

Pócs Szilvia

Enyém a jövő

Bíró Endre

Gyermekjogi áttörés

Gyórfi Éva

Konfliktuskezelés szemtől szembe- a resztoratív szemlélet érvényesülésének egy lehetséges módja

Kovácsné születik

Batizi Ildikó – Susanna Eveson – Patkó Kornélia – Szántó Eszter

Új lehetőségek a fiatalokú bűnelkövetők nevelésében reszocializációjában

Gyórfi Éva

Utcagyerekek és árvák Oroszországban, lépések a megértés felé

Írta: Orell Ferenc János

A FIATALKORÚAK PÁRTFOGÓ FELÜGYELETÉRŐL A VAD ELHALASZTÁS TÜKRÉBEN ÜGYÉSZI SZEMMEL

Írásom célja a Pest megyei ügyészi tapasztalatainak közreadása a vádemelés elhalasztás feladatán, szerepén kívül, az azzal összefüggő korai pártfogói segítségnyújtás eredményességéről.

A fiatalkorúak elleni büntetőeljárások elhúzódása

A Pesti Központi Kerületi Bíróságon a fiatalkorúak ügyei közül jelenleg 1205 vár kitűzésre, ezek 60%-ában az ügyészség egy évnél régebben emelt vádat. Az ügyek nagy részében másfél-két évvel az érkezés után kerül sor az első bírósági tárgyalásra.¹ A két éven túl befejezett ügyek aránya évek óta az összes ügyek 1/3-át (1998-ban 30,2%-át) teszik ki.² Előfordul, hogy a fiatalkorú közben teljesítette a sorkatonai idejét, vagy már házasságot is kötött és gyermeke is született, mialatt ügyében – huszonéves korára – még tart az eljárás. A közelmúlt egyik hivatalos tájékoztatása szerint a büntetőügyekben az eljárások 13%-a – a fővárosban 22 %-a – két évnél hosszabb ideig tartott.³

A késedelem okairól

Ügyészi felmérések tapasztalata, hogy az eljárások egy része (részben az ügyek bonyolultabbá válása és a többszereplős, sorozat-bűncselekményeket elkövetők esetében) indokoltan, más részükben azonban a hatóságoknak felróhatóan indokolatlanul elhúzódik.⁴

A perek elhúzódásának okai az Országos Igazságszolgáltatási Tanács vizsgálatának megállapítása szerint: a tárgyalás elnapolásának oka minden második esetben az, hogy az elkövető vagy a tanú az idézés ellenére nem jelenik meg. De előfordul, hogy a vádlottat a fogdából „elfelejtik” előállítani.⁵

Közismert tény, hogy a hatóság késedelme – különösen a fiatalkorúak esetében – kriminogén tényező. Az a tapasztalat, hogy a fiatalkorú első ügye után – amelyben nem történt meg bíróság előtti elbírálása – követ el újabb jogsértést, illetőleg gyakran jogsértő cselekmények sorozatát, majd ügyeikben újabb vádiratok születnek, és tárgyalásra várnak.⁶

De az is előfordul, hogy a fiatalkorú ellen egyidejűleg több bíróság előtt folyik eljárás, így ha nem kerül sor az ügyek egyesítésére, ingázik különböző bíróságok között, kilátástalanul várva ügyeinek jogerős befejezését.⁷

¹ Sárík Eszter: A gyermek és fiatalkori bűnözés napjainkban, Belügyi Szemle, 2001/2, 48-60. oldal

² Gibicsár Gyula: A gyermek- és ifjúságvédelem az ügyészi jogalkalmazási tapasztalatok tükrében, Család, Gyermek, Ifjúság, 200/1, 9-12. oldal

³ Csökkent a hátralék a bíróságokon, Népszabadság, 2001. augusztus 4.

⁴ Gibicsár uo.

⁵ Népszabadság, uo.

⁶ Orell Ferenc János: A fiatalkorúak büntetőjogi reformjáról, ügyész szemmel, Belügyi Szemle, 1996/10., 11-19. old

⁷ Uo.

Tény, hogy hosszú idő távlatában a fiatalok is felejt, keverednek előtte az ügyek, előfordul, hogy nem is tudja, melyik ügyben kérdezik. Ha a fiatalok tettét nyomban követné a bírói felelősségre vonás, talán nem kerülne ismét összeütközésbe törvényeinkkel.⁸

Az eljárások elhúzódása megkérdőjelezi, hogy alkalmas-e a törvényben azt a meghatározott célt betölteni, miszerint a fiataloknál alkalmazott büntetés vagy intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalok helyes irányba fejlődjenek és a társadalom hasznos tagjává váljanak.

Fiatalok ügyészeként naponta szembesülök a mai társadalom valós helyzetével, amikor egy-egy fiatal ügyében dönteni kell. A probléma nem úgy vetődik fel, hogy egy akta egy ügy, és abban van egy fiatal, mert a fiatal mögött egy család van, szülő, testvér, sőt nagyszülő is.

Naponta élem át – ügyésztársaimmal együtt – azt a zavart, amikor egy-egy fiatal ügyében dönteni kell. Nagy a felelősség egy-egy tizenéves ügyében érdemben dönteni, amely kihatással lehet későbbi életvitelére, társadalmi beilleszkedésére, és ennek eredményes előmozdítását nehezítheti az eljárás elhúzódása, késedelmessége.

Elsődlegesnek tartom, hogy az ügyet késedelem nélkül kell befejezni, az időt nem lehet húzni, de egyéniesíteni, differenciálni is kell. A tizenévesek esetében rendkívül nagy gondot kell fordítani az esetek súlyozására. A gyermek személyiségében minden egyes év más és más értéket ad, és ennek megfelelően eltérő kezelésre van szükség. Ezeknek elősegítése érdekében különösen fontos az eljárás időszerűségének szem előtt tartása.

Konceptcionálisan hiba lenne, ha csak bírói szakban értékelnék a büntetőeljárások alakulásának időszerűségét. Következésképp: az eljárásnak határidőben történő folytatásának kérdése már a nyomozás elrendelésétől, illetve annak megindulásától jelentkezik és ró feladatot az ügyben eljáró hatóságokra.

Garanciálisan ez fejeződik ki a 2003. január 1-jén hatályba lépő a 2001. I. törvénnyel módosított 1998. XIX. évi törvényben. Ennek 176. § IM bekezdése kimondja, hogy a nyomozást a lehető legrövidebb időn belül le kell folytatni, és be kell fejezni.

Előfordul fiatalok ellen indult bűnügyekben az eljárások indokolatlan elhúzódása, hetekig nem történnek nyomozati cselekmények, szinte „áll” az ügy. Mivel ketyeg a határidő, előterjesztést tesznek a nyomozás határidejének meghosszabbítására.

Arra is van példa, amikor hasonló hiányosság -a hiba észre-vételű ügyészi átirat ellenére – ismételen előfordul, amely számos objektív és szubjektív okra vezethető vissza. Nem feladatom ennek részletes elemzése, értékelése, mellyel kapcsolatban megjelent tanulmányok ismertetőt adnak.

Ezek közül figyelmet érdemel dr. Németh Zsolt megállapítása, miszerint: „Sajnos a rendőrségen ma egyáltalán nincs rangja és főleg gyakorlata a gyermekvédelmi munkának. Mindenki azt vallja, hogy nagyon fontos feladata ez a rendőrségnek, de egykét helyi kivételtől eltekintve, országos jelenség, hogy a gyermekvédelmi rendőri feladatok teljes mértékben hátra szorulnak.”⁹

A hivatkozott törvény 176.§ /2/ bekezdés második mondata szerint, ha a nyomozás meghatározott személy ellen folyik, a meghosszabbítás legfeljebb a gyanúsítottak a 179.§ /1/ bekezdése szerinti kihallgatásától számított két évig terjedhet.

⁸ Uo.

⁹ Németh Zsolt: Ifjúkori bűnözés, drogfogyasztás – a rendőrség a gyermekvédelmi együttműködés rendszerében, Belügyi Szemle, 2002/1. 20-32. oldal

Ezzel a rendelkezéssel a javaslat – a miniszteri indoklás szerint – a nyomozások elhúzódását megakadályozó abszolút határidőt határoz meg. A határidő lejártakor pedig a nyomozás eredményétől függően vagy vádemelésre, vagy a nyomozás megszüntetésére kerül sor.¹⁰

Utóbbira a törvény 190.§/1/ bekezdés i/ pontja arról rendelkezik, hogy az ügyész a nyomozást határozattal megszünteti, ha a meghatározott személy ellen folyó nyomozás megindításától számított két év eltelt (176.§ /2/ bekezdés).

A nyomozás határidejének változásával kapcsolatban megjelenő új büntetőeljárásról szóló törvény, illetve annak végrehajtását célzó egyéb jogszabályok és más rendelkezések következtében várható lesz a fiatalkorúak elleni nyomozások törvényes határidőn belüli befejezése: Annál is inkább, mert bizonyára az eljáró hatóság tekintélyének csorbításával járna, ha hibájából eredően (indokolatlan késedelem folytán) két év úgy eltelt, hogy emiatt a gyanúsított ellen nyomozás megszüntetése iránt kell intézkednie.

A Magyar Köztársaság Országgyűlése az 1991. évi LXIV. törvénnyel 1991. évi november 22. napján kihirdette A Gyermekek Jogairól New Yorkban 1989. november 20-án elfogadott Egyezményt (a továbbiakban Egyezmény). A törvény rendelkezései alapján az Egyezmény rendelkezéseit 1991. november hó 6. napjától kell alkalmazni.

Az Egyezmény – egyebek mellett – kimondja, hogy az abban részes államok „... lehetséges és kívánatos esetben tegyenek intézkedéseket a gyermekek ügyeinek bírói eljárás mellőzésével való kezelésére ...”

Ebben az irányban tettünk egy lépést az 1995. szeptember 1-jén hatályba lépett 1995. évi XLI. törvény elfogadásával bevezetésre került vádemelés elhalasztásával.

E témában a fiatalkorúak büntetőjogi reformja koncepciójának tárgyalása során már a '90-es évek elején hangot adtam annak, hogy nem célszerű minden ügyet bírói útra terelni.¹¹,¹²

Ezt követően az 1998. évi LXXXVIII. törvény 38.§-a a vádemelés elhalasztását általános, azaz a felnőtt korúakkal szemben is alkalmazható jogintézményé tette. Ezért jelenleg a Be.303/A.§ csak a fiatalkorúakra vonatkozó eltérő szabályokat határozta meg.

Ezek szerint a Be.147/A.§/1/ bekezdése alapján az ügyész a vádemelés feltételeinek fennállása esetén felnőtt korú tekintetében három évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt halaszthatja el a vádemelést. Ugyanakkor a Be.303/A.§/1/ bekezdése fiatalkorú esetén öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel büntetendő bűncselekmény miatt ad erre lehetőséget.

A próbaidő tartama mind a fiatalkorúak, mind a felnőtt korúak esetében egy évtől két évig terjedhet, de ezen belül hónapokban is meg lehet állapítani.

A vádemelés – a törvény betűi szerint – a fiatalkorú „helyes irányú fejlődése érdekében” halasztható el, amelynél az egyéni megelőzés szempontjai kerülnek előtérbe.

Alkalmazása csak lehetőség, amelyre nézve az ügyésznek mérlegelési joga van.

A többször módosított, a gyermek- és ifjúságvédelmi ügyészi szakfeladatok ellátásáról szóló 11/1987. Legfőbb Ügyészi utasítás 13/A.§./1/ bekezdésének előírása szerint a

¹⁰ Álláspontom szerint a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények esetében megfontolandó lenne olyan eljárási határidő megállapítása, amelyen belül sor kerülne jogerős ítélet meghozatalára is. Tehát a büntető hatóságok egy adott időn belül befejeznék a fiatalkorú bűnelkövetők ügyeinek vizsgálatát és elbírálását. Kivétel lenne néhány, különösen súlyos bűncselekmény miatti eljárás, melyet a törvény kiemelve ezen rendelkezések hatálya alól. A bűncselekmény elkövetésétől számított bizonyos idő eltelté után tehát a fiatalkorú büntethetősége megszűnne.

¹¹ Orell Ferenc János: A kriminológusok nemzetközi kongresszusáról. Szakoktatás, 1993/ 10, 25. oldal

¹² Konzultáció az ifjúságvédelem helyzetéről, a fiatalkorú bűnözés és a bűnözővé válás megelőzésének lehetőségeiről. Belügyi Szemle, 1995/3. 44-64. oldal

vádemelés elhalasztása „...általában akkor alkalmazható, ha a fiatalok helyes irányú fejlődése a személyi körülményekre és a bűncselekmény jellegére figyelemmel bírósági eljárás mellőzésével is elérhető”.

A büntetőeljárás jogi kommentár 2.§ 3, e/ pontjához fűzött magyarázata szerint „a vádemelés elhalasztása lehetővé teszi -a terhelt együttműködésével – a bírósági eljárás mellőzését annak ellenében, hogy a viszonylag kisebb jelentőségű bűncselekményt elkövető terhelt, bizonyos feltételek teljesítése esetén mentesül a felelősségre vonás alól, illetve enyhébb szabályok szerint kell felelősségre vonni”.¹³ Emellett szólnak olyan vélemények-többek között -, hogy az egyik legfontosabb cél a társadalom számára a fiatalok felnőtté válásának olyan elősegítése kell, legyen, mely önértékelésüket és szociális kompetenciájukat fejleszti. Ezáltal a társadalomba tartozónak érezhetik magukat és felelőségük, közösségi érzékük is kibontakozhat.

A nyomozás során, amikor valamilyen célból – mint a nyomozás határidejének meghosszabbításával kapcsolatban vagy panasz folytán – az ügyész elé kerülő ügyek a vádemelés elhalasztásának lehetőségét keltik fel, a rendőrség felé intézkedésre kerül sor annak érdemi előkészítésére, és a beszerzett adatok többnyire alkalmasak voltak az ügyben bírósági eljárás mellőzésével való befejezésére.

Bizakodó voltam a vádelhalasztás alkalmazását illetően, azokkal szemben, akik kételkedtek, hogy szükséges volt-e ennek a jogintézménynek a bevezetése, olyan kijelentésekkel kísérve, hogy az intézkedés inkább szolgál a bíróságok elviselhetetlen terheinek csökkentésére, sem mint a fiatalok érdekeinek érvényesítésére.¹⁴

Az új jogintézményt a hatályba lépése utáni hónapokban néhány megyében feltűnően ritkán alkalmazták, sőt előfordult, hogy egyszer sem éltek vele. A kezdeti időszakot követően fokozatosan szélesedett a vádelhalasztás alkalmazásának gyakorlata.¹⁵

Pest megyében a vádelhalasztás hatályba lépése idején készültünk annak bevezetésére. A fiatalok ügyésze a hivatásos pártfogókkal áttekintette a törvény célját, az ebből adódó ügyészi, gyámhatósági és pártfogói alkalmazási feladatokat, illetve a várható gyakorlatot.

A vádelhalasztás alkalmazása előtt – és kezdetén is – szemben álló vélemény volt az is, hogy ezzel több lesz az ügyész munkája. Ez annyiban igaz, hogy az ügyészi ügyintézés – szemben az egyébként szokásos ügyintézéssel – az eljárás jogerős befejezéséig többlet írásos munkával és számos érdemi intézkedéssel jár.

Ennek érzékelésére elmondható, hogy az elkészült határozatot az érdekelteknek kézbesíteni kell. Azt követően – ha nem éltek panasszal – intézkedni kell a határozatnak a gyanúsított, törvényes képviselője és a védő előtti kihirdetése iránt. Ezután – amennyiben panaszt nem jelentettek be – következhet a határozat jogerősítése, és annak – a pártfogó felügyelet beindulása céljából – a megyei gyámhivatal pártfogói osztályához való megküldésre. Majd a pártfogói osztály értesítést küld a fiatalok pártfogolásának megkezdéséről.

Ezzel még nem értünk teljesen az ügy végére, mivel a vádemelés elhalasztása tartamának lejártakor további érdemi ügyészi intézkedésre van szükség. Nevezetesen: ha a vádelhalasztás tartama eredményesen eltelt, az ügyész a nyomozást megszünteti, vagy a törvényben felsorolt esetekben vádemelésre kerül sor.

¹³ Váradai Erika: A gyermek- és fiatalok bűnözés – tendenciák, elméletek, okok, Kriminológiai Közlemények, 59. 55-91 .oldal

¹⁴ Dér Mária: Mi az oka, hogy Magyarországon a pártfogó felügyeleti mesterség „lábra nem tud kapni”? Alkotmányos büntetőpolitika, bűnmegelőzés a Család Évében. Kriminológiai Közlemények különszáma, 1996, 166. oldal

¹⁵ Temesi László: A fiatalokra vonatkozó új büntetőjogi szabályok hatályosulásának néhány kérdése, Belügyi Szemle, 1998/6. 98-108. oldal

A felsorolt ügyintézkedések és különböző érdemi intézkedések nem jelentenek plusz feladatokat, mert a gyermekek védelméről szóló 1997. évi XXXI. törvény célja és alapelvei közt kimondja, hogy a gyermekek védelmét ellátó helyi önkormányzatok, gyámhivatalok, bíróságok, rendőrség, ügyészség, más szervezetek és személyek e törvény alkalmazása során a gyermek mindenekfelett álló érdekét figyelembe véve, törvényben elismert jogait biztosítva járnak el /2. § /1. bekezdés/.

Én ebben látom a fáradozás, hivatástudat lényegét, mert ha csak egy fiataalt sikerült a jó útra téríteni, társadalmi beilleszkedésében eredményesen segíteni, értelme volt az odafigyelésnek és a tenni akarásnak. Az eredmény fémjelzi a munka sikerélményét is.

Hallani lehet, amikor a vádelhalasztás sikertelensége kedvét szegi a kollégáknak, alig élnek ennek kezdeményezésével.

Látni kell, hogy a vádelhalasztással az ügy még nem fejeződik be, mivel a fiatakorú egy évtől két évig terjedő időre pártfogó felügyelet alatt áll, és segítőként a hivatásos pártfogó lép be. Tapasztalom, hogy a sikeres pártfogolás az eredményes vádemelés elhalasztásának záloga lehet.

A vádemelés elhalasztás tartamának megállapításánál meghatározó szempontok – többek között – a fiatakorú magatartása, életvitele, illetve az elkövetett cselekmény és következményei, ezenkívül a szülők, az otthoni környezet körülményei, feltételei. Azokban az esetekben például, amikor a fiatakorú családi életében zavarok voltak, nevezetesen egyedül nevelő szülő esetében, amikor az beteg volt, vagy nevelési, gondozási feladataiban tartósan akadályoztatva volt, és emiatt kevésbé tudott hatni gyermekére, különösen ha az nehezen nevelhető volt, ilyenkor hosszabb tartamra volt szükség.

A vádelhalasztási idő alatt a fiatakorú életvitele, magatartási zavarainak rendezésében, eredményes társadalmi beilleszkedésében segítségre van szükség, és ebben van meghatározó szerepe a hivatásos pártfogónak.

A gyermekvédelemről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény értelmében megváltoztak a fiatakorúak pártfogolásáról szóló rendelkezések is. Büntető jogszabály rendelkezik arról, hogy a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt, a próbára bocsátott, a feltételes szabadságra bocsátott, a javítóintézetből ideiglenesen elbocsátott és az a fiatakorú, akivel szemben a vádemelést elhalasztották, pártfogó felügyelet alatt áll /Btk. 119.§./ A törvény tehát kötelezően előírja a fiatakorú pártfogó felügyeletét. Ezáltal kívánja fokozni a büntetés (intézkedés) nevelő hatását és – a Btk. 108.§.-ának megfelelően – elősegíteni a fiatakorú helyes irányú fejlődését.

A pártfogó személyisége és felkészültsége meghatározó lehet a rábízott fiatakorú életvitelének és társadalmi beilleszkedésének segítségével. Tanácsain és az ellenőrző szerepén kívül azonban szükség van azokra a társadalmi és gazdasági feltételekre és eszközökre is, amelyek garantálják a pártfogolás eredményességét. Ezért elengedhetetlennek látszott a pártfogószolgálat szerepének és hatékonyságának növelése, a szervezet megerősítése. Ehhez segítséget adott a gyermekvédelmi törvénynek az az előírása, hogy a hivatásos pártfogó a megyei gyámhivatal mellett működve látja el feladatait.

Milyen volt a fogadtatása?

A pártfogók szerint a pártfogói munka megyei gyámhivatalhoz való telepítése helyes döntésnek bizonyult.¹⁶

A pártfogói felügyelet végrehajtási szabályairól szóló népjóléti miniszteri rendelet meghatározza a pártfogó helyét, szerepét és azokat az eszközöket is, amelyek a sikeres pártfogolás biztosítékai lehetnek.

¹⁶ Boza Imre: Próbára bocsátva(!), CSGYI, 2000/5. 2-4. oldal.

A jogszabályok csak feltételeket, kereteket teremtenek a feladatok ellátásához. így van ez a fiatalok pártfogói felügyeletének teljesítésénél is.

A hivatásos pártfogó elsősorban segítséget nyújt pártfogoltjának társadalomba való beilleszkedéséhez, a bűnismétlés elkerüléséhez. Ellenőrzi továbbá, hogy a pártfogolt betartja-e az előírt magatartási szabályokat.

A pártfogolt az előírt magatartási szabályok megtartásán túlmenően köteles a pártfogóval rendszeres kapcsolatot tartani, és felvilágosítással elősegíteni azt, hogy magatartását a pártfogó ellenőrizze.

Új elem a pártfogó felügyeletnél, hogy a pártfogó a pártfogolttal, illetve a kiskorú pártfogolt a törvényes képviselőjével együtt feltárja a bűncselekmény elkövetéséhez vezető okokat, valamint a bűnismétlés vonatkozásában fennálló, a fiatalok veszélyeztető körülményeket, és ezek megszüntetéséhez előírják pártfogolási terv készítését. A terv tartalmazza a feltárt okok és körülmények megnevezését, valamint a megszüntetésükhöz szükséges teendőket, a pártfogolt feladatait, a kiskorú pártfogolt törvényes képviselője és a hivatásos pártfogó teendőit, valamint azoknak az intézményeknek és személyeknek a nevét is, akiknek, illetve amelyeknek a segítségét célszerű igénybe venni e terv valóra váltásához.

A hivatásos pártfogó tanácsot ad a pártfogolt iskolai, munkahelyi, egészségi, szociális és egyéb problémáinak megoldásához, az ehhez szükséges támogatások igénybeviteléhez, valamint szükség esetén személyesen is közreműködik a pártfogolt érdekeinek képviseletében. Együttműködik a gyermekjóléti szolgálattal, és szükség esetén gyermekvédelmi intézkedést kezdeményez. A fiatalok társadalmi beilleszkedésének eredményessége érdekében nem közömbös, hogy a pártfogolt időben mikor kerül kapcsolatba a pártfogoltjával és mikor kapja meg tőle a támogatást, segítséget. Ez pártfogói kíváncsiságnak is megfogalmazódik, amikor azon álláspontjuknak adnak hangot, hogy sokkal célszerűbb lenne a hivatásos pártfogót a büntetőeljárás korábbi szakaszában bevonni, azért is, hogy már a kezdet kezdetén legyen valaki, aki a fiatal mellett áll, esetleg a bírósági döntést is befolyásolhatja.¹⁷

Erre nézve leghitelesebben idézhető az alábbi pártfogói vélemény és tapasztalat.¹⁸

A gyermekvédelmi rendszer reformja során a pártfogói tevékenység egyik lényeges kérdése volt, hogyan lehet lecsökkenteni azt az időt, amíg az elrendelő bíróságtól, ügyészségtől a fiatal eljut a pártfogójáig.¹⁹

Ezt a jogalkotó úgy érte el, hogy hatályon kívül helyezte a 6/1980A/I-24./ OM. rendeletet, így az elrendelő és a pártfogó közül kiiktatta a jegyzőt mint gyámhatóságot, és egyben elválasztotta a pártfogói felügyeletet a védő-óvó (preventív) pártfogolástól.²⁰

A feladatok megosztásával és a gyámhatóság kiiktatásával lehetővé vált, hogy a büntetés vagy intézkedés jogerőre emelkedésétől számított két héten belül a fiatal felvegye a kapcsolatot pártfogójával, az addig megszokott 2-3 hónap helyett.²¹

A vádemelés elhalasztásával kapcsolatos ügyintézés célja, hogy lehetőleg minél előbb jogerőssé váljon az érdemi határozat és elindulhasson a pártfogolás. Ugyanis a határozat alaki jogerejétől kezdődik a vádelhalasztás időtartama. Az alaki jogerő akkor következik be,

¹⁷ Szántó László: A hivatásos pártfogó lehetséges szerepei, feladatai a bűnözői életút egyes szakaszaiban. Kriminológiai Közlemények különszám, 1995, 156-162. oldal

¹⁸ Boza Imre: uo.

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo.

²¹ Temesi László uo.

ha a fiataikorú, a védő és a törvényes képviselő a kihirdetésekor tudomásul vette a határozatot, továbbá a kivételesen kézbesítéssel történt közlés esetén, ha letelt a panasz bejelentésére nyitva álló határidő, illetve ha a védő és a törvényes képviselő önálló panaszát a felettes ügyész elutasította.

Tapasztalom, hogy az ügy érdekeltjei általában időben értesülnek a vádelhalasztási határozatról – amelyet általában valamennyien tudomásul vesznek -, és azt követően az ügyész intézkedhet a jogerősítés iránt.

Ezután a probléma abban jelentkezett, amikor a határozat jogerőre emelkedését követően eljut a megyei gyámhivatal pártfogói osztályára s onnan a hivatásos pártfogóhoz, majd a pártfogolt kapcsolatfelvételéig és azt követő érdemi pártfogolás beindulásáig eltelt idő több hetet vagy hónapot is jelenthet, amely mindenféleképpen rövidítheti a pártfogolás idejét és annak eredményességét.

Három évtizedes ügyészi tapasztalataim és az ifjúkori bűnözés társadalmi beilleszkedési zavarai kutatásának során szerzett ismereteim arról győztek meg, hogy a törvénnyel összeütközésbe került tizenéves magatartási zavarainak rendezésében, bűnisméltése megelőzése érdekében már az eljárás korai szakaszában szükség van a segítségnyújtásra és ebben meghatározó a pártfogó közreműködés.

Ennek felismerésével jutottam el arra az elhatározásra, hogy a vádelhalasztás tárgyában hozott határozat gyanúsított előtti kihirdetésére a pártfogó értesítést kapjon.

Az elgondolás célja az volt, hogy a pártfogó az eljárás korai szakában értesüljön és kerüljön kapcsolatba a leendő pártfogoltjával, mivel ezáltal előbb van lehetősége a fiataikorú megismerésére és segítségnyújtásra társadalmi beilleszkedésében.

A büntetőeljárás törvény a védőt és a törvényes képviselőt illetően ír elő értesítési kötelezettséget. Ugyancsak a szakügyészi utasítás 13/A.§/1/ bekezdése rendelkezik úgy, hogy a fiataikorúak ügyésze a vádelhalasztási határozat kihirdetésének helyéről és időpontjáról a védőt és a törvényes képviselőt értesíti.

A fentiek közt a hivatásos pártfogó értesítése nem szerepel. A gyakorlatban szükség lenne a pártfogó jelenlétére is, akinek értesítésénél annak volt meghatározó szerepe, hogy a gyermek mindenképp felett álló érdekét figyelembe véve kell eljárni.

A vádelhalasztási határozat kihirdetésére szóló pártfogók értesítésével kapcsolatos kétéves kutatási tapasztalataim az alábbiakban foglalhatók össze.

Súlyt helyeztem a pártfogói értesítés megfelelő előkészítésére. A pártfogókat első esetükben újszerű megjelenésük céljának megjelölésével – a telefon mellett – levélben kerestem meg.

Hasonló előkészítés vezetett a törvényes képviselők értesítésénél is. A számukra küldött levelekben szerepelt, hogy a fiataikorúak vádemelés elhalasztásával kapcsolatos határozat kihirdetése céljából szükséges megjelenniük.

Nem mellékes az ügyfelek kezelése, megszólítása. Szakmai tapasztalatom, hogy a gyermek-és ifjúságvédelem különböző munkatársaiban – tisztelet a kivételnek – a rájuk bízott veszélyeztetett kiskorúak ügyintézés során hivatalnoki, bürokratikus, olykor lélek nélküli hozzáállás figyelhető meg.

Megfigyelhető, hogy az emberek általában idegenkednek a hatóságoktól, bizalmatlanok, ellenérzésük van velük szemben, és ez különösen megnyilvánul a büntető hatóságok irányába. Ez is közrehat, amikor az első szabályszerű idézésre a hatóságnál nem jelennek meg, így igazolatlanul távol maradnak. Az idézettek meg nem jelenése következtében az ügyek befejezése elhúzódik. Úgy vélem, hogy az ügyfélkezelési kultúra több figyelmet érdemelne. Ennek pozitív hatása – az alábbi ügyek tapasztalatai alapján – az eljárás

időszerűségén és az ügyek érdemi befejezésén mérhető. Két év alatt öt – huszonegy fiatakorúval szembeni – vádelhalasztási ügyben hét hivatásos pártfogó és huszonegy törvényes képviselő levél útján történő értesítésére került sor. A törvényes képviselők időben – ápoltan, gondozottan – megjelentek. Ott voltak a pártfogók is. A védők megjelenése nem volt gyakori.

A kirendelt védőkön kívül, távol maradtak a meghatalmazott ügyvédek is, akik részére postai kézbesítéssel – vagy fax útján – történt a határozat megküldése. A határozattal kapcsolatos védői nyilatkozatok hasonlóan posta vagy fax útján érkeztek a főügyészre, illetve előfordult, amikor a védők személyesen jelentek meg és jegyzőkönyvben tették meg nyilatkozatukat. A védők meg nem jelenésének következtében szükségessé vált oda-vissza történő kézbesítéseknek szerepe van a határozat késői jogerősítésében.

Az öt ügyben 21 fiatakorú alkalmi fogyasztóként kábítószerrel visszaélést követett el. Jelentőségére a kábítószerprobléma visszaszorítása érdekében készített nemzeti stratégiai program elfogadásáról szóló 96/2000./XII.11./ országgyűlési határozat is felhívja a figyelmet, amikor rámutat többek között, hogy a nem kábítószerfüggő fogyasztó számára sem szűkültek az elterelés lehetőségei, mivel az anyagi jogi megoldás helyett az eljárásjogi lehetőségek tere a vádemelés elhalasztásával bővült.

A nem kábítószerfüggő fogyasztókkal kapcsolatosan hasonló elterelési lehetőség található a kábítószerrel visszaélés törvényi tényállásainak bírósági értelmezésénél.

Pest megyében is emelkedik a drogokat kipróbáló, a drogokat rendszeresen fogyasztó fiatakorúak és ifjú-felnőttek száma.

A kábítószeres ügyekben a hivatkozott országgyűlési határozat rövid távú céljai között szerepel a nyomozati munka felett az ügyészi felügyelet erősítése. Már a határozat megjelenése előtt a Pest Megyei Főügyészség fiatakorúak ügyészei által gyakorolt nyomozási felügyelet közreműködik a kábítószerrel való visszaélés miatt indult ügyek tényállásának alapos tisztázásában, e bizonyítási eljárás szakszerű lefolytatásában és az eljárás időszerűségének betartásában.

A kábítószerrel visszaélés elkövetésére a csoportos elkövetés jellemző, amelyben nagy számban szerepelnek fiatakorúak és felnőtt korúak (pl. 12 fiatakorú mellett 16 felnőtt korú). Ezért már a nyomozás során a fiatakorúak ügyésze és a megyei Rendőr Főkapitányság Vizsgálati Osztálya együttműködésének eredményeként sor kerül a fiatakorúaknál figyelembe jöhető vádelhalasztás lehetőségének vizsgálatára, és ennek feltételei esetén az iratok elkülönített kezelésére történik intézkedés. Majd a fiatakorúak ügyésze, a vádelhalasztási határozat jogerőre emelkedése után, a felnőtt korúakkal kapcsolatos iratoknak az illetékes helyi ügyészséghez történő áttétele felől intézkedik.

Az öt ügyből eddig háromban a vádelhalasztás tartama eredményesen eltelt – a nyomozás megszüntetésére került sor – kettőben még tart a pártfogolás. A tapasztalatok tekintetében az alábbi érdemi megállapításokra, következtetésekre alkalmasak.

Változó a kép a határozat jogerősítésétől a pártfogolás elkezdéséig eltelt idő: két-három hét, egy-két hónap és elvétve két hónapon túl fordult elő. A fiatakorúak ügyésze a határozatot még a jogerősítés napján vagy másnap küldte meg a pártfogói osztálynak, ahol az ügyintézés folytatódik a hivatásos pártfogóig és onnan a pártfogolt kapcsolatfelvételéig, amely telhet elfogadható időn belül, de számos ok következtében késedelemhez is vezethet. Előfordult, hogy társhatósági késedelem miatt ügyészi sürgetésre volt szükség. Szerepe lehet például annak is, amikor a vádelhalasztási határozatban nagy számban szerepelnek fiatakorúak – pl. akár kilencen is -, akikkel kapcsolatosan a közbeeső ügyintézés sok feladattal jár és esetenként előforduló sikertelenség miatt az intézkedést ismételni kell.

Az ügyintézésben a szükségesnél hosszabb idő a pártfogó felügyelet tartamát – a vele járó segítségnyújtással – rövidíti, ezért erre a vádelhalasztás tartamának megállapításánál tekintettel kell lenniük.

Mit jelentett a vádelhalasztási határozat gyanúsított előtti kihirdetésénél a hivatásos pártfogók hasznossága?

A pártfogóknak a fiatalokkal és a törvényes képviselőkkel (szülőkkel) való első találkozása, a velük való beszélgetések jelentettek-e valamilyen előnyt, könnyítést? Erre hitelesen értékelhető véleményt elsősorban a kihirdetésnél részt vett hét pártfogó alkalmas.

A határozat kihirdetésénél való részvételüket egyöntetűen úgy ítélték meg, hogy ezzel a pártfogó életéből kiiktatódik egy „üresjárat”, ami a határozathozatal és a pártfogóknak a pártfogolttal történő kapcsolatfelvételéig eltelik. Ez sokszor az idő egyharmadát is kiteheti, ami a pártfogolás idejét és annak eredményességét jelentősen módosíthatja. A pártfogolás előzményeként azt az előnyt jelenti a pártfogóknak, hogy lehetőségük van azonnal kapcsolatot teremteni a pártfogolttal, illetve szüleivel és fordítva, ők is megismerhetik a pártfogó személyét, ezzel kialakítva magukban azt a képet, ami a kölcsönös és hatékony együttműködés szempontjából szükséges.

A kihirdetések alkalmával a pártfogók a fiatalokkal és szüleikkel történt beszélgetéseik során tapasztalták, hogy sok problémájuk van és ehhez tanáccsal, segítségnyújtással tudtak szolgálni. Előfordult, hogy egy-egy ilyen beszélgetés az ügyészségen másfél-két órát is igénybe vett. A pártfogók tapasztalata, hogy a pontatlan lakcímekekből eredő pártfogolt felkeresés sokszor hosszú időt vesz igénybe, ami automatikusan kiküszöbölhető a vádelhalasztás kihirdetése esetén, amikor a pártfogó találkozik a fiatallal és a szülővel. Ilyen alkalommal lehetőség van a telefonszám kölcsönös közlésére. Az ügyészi határozat kézhezvétele után így elkerülhető a pártfogói jegyzőkönyv felvételének elhúzódása.

A pártfogók az ügyészségen történő megjelenésükben tekintélyük erősítését is tapasztalták, mert a szülők bizalma is nagyobb akkor, ha a pártfogót – mint az ügyész által delegált segítőt – érzik a gyerekük mellett. Azt pedig a tapasztalat erősíti, hogy a szülői együttműködés mint stabil háttér nélkülözhetetlen az eredményes pártfogói munkához. Ennek alapja a pártfogó és a szülők közti bizalom, megértés.

Előnyt láttak a pártfogók abban is, hogy nem kellett külön magyarázkodniuk – mint sokszor a tárgyalás nélkül meghozott bírósági határozatnál – , hogy a fiatalkorút és törvényes képviselőt miért is hívták be a pártfogói irodába. További pártfogói tapasztalat, hogy a pártfogolt fiatalok kezdetben kényszernek érzik a pártfogóval való együttműködést. A pártfogó felügyelet szükségét sokszor megkérdőjelezzik a bírósági határozat útján pártfogolt fiatalok és sokszor a szülők is, a vádelhalasztással szemben, mert azt elfogadják, tudomásul veszik, hogy az ügyész így rendelkezett.

Érdekesnek tűnt az egyik hivatásos pártfogó tapasztalati értékelése „.... a pártfogolás négy fiatal esetében talán túlságosan is jól sikerült. Soha nem kellett őket felszólítani, hogy rendszeresen járjanak a fogadó órákra. A foglalkozásokon aktívan, őszintén vesznek részt, így van mód megbeszélni, megvitatni a felmerült problémákat. Kéréseimet, felvetéseimet nem automatikusan fogadják el, hanem elmondják ellenérveiket, kétségeiket...”

A pártfogók tapasztalatait összefoglalva megállapítható, hogy a vádemelés elhalasztásokkal kapcsolatos ügyészi határozatok kihirdetésénél szükség van a pártfogók értesítésére és jelenlétére, amit ők egyébként igényelnek is. Ezzel az eljárás korábbi

szakában beindul a fiatalok beilleszkedését érintő segítségnyújtás. Ennek érdekében a büntetőeljárás jogszabály megfelelő kiegészítésére lenne szükség.²²

²² Ezúton mondok köszönetet Kerekes András, Kovács Zoltán, Molnár László, Vantova József, Fehér Antal, Bálint Dénes és Kustra József hivatásos pártfogóknak hatékonyabb pártfogó felügyelet munkámhoz nyújtott értékes segítségükért.

Írta: Thamó Anita

A SZOCIÁLIS MUNKA LEHETŐSÉGÉRŐL AZ ALKOHOLPROBLÉMÁKKAL KÜZDŐ CSALÁDOKBAN ÉLŐ GYERMEKEK KÖRÉBEN

Az alkoholisták gyermekei számára a családi élet kaotikus és kiszámíthatatlan: e gyermekek szégyenérzettel, valamint bizonytalanság, félelem, harag, bűntudat és szemrehányás érzésétől kísérve nőnek fel. Az alkoholisták gyermekei különböző túlélési taktikákat fejlesztenek ki az otthoni zűrzavar leküzdésére. Ezek hosszú távon károsak lehetnek viselkedésükre. Igazából nem tárulkoznak ki senki előtt, leplezik a családi titkot. Dolgozatomban abból indulok ki, hogy e gyermekekkel való foglalkozás nagyon fontos, egyrészt a gyermekek mentális egészségének biztosítása, veszélyeztetettségük csökkentése, másrészt preventív jelentősége miatt: hisz számos felnőttkori deviancia, vagy fiatalkori szenvedélybetegség hátterében igen nagy arányban van jelen a családi alkoholizmus.

A gyermekekkel való foglalkozás alatt olyan programok szervezését értem, ahol a gyermekek felvállalhatják és megoszthatják másokkal problémáikat, rájöhetnek, hogy nem csak ők vannak ilyen helyzetben. Így szégyenérzetük csökkenhet, és kicsit kiközkinhetnek a feszültebb otthoni légkörből. Gondolok itt pl. a rendszeres egyéni, illetve csoportfoglalkozásokra, kirándulásokra, táborokra stb. E programokba a szülők is bekapcsolódhatnak (közös teadélután, kirándulások szülőkkel), s így többek között a beteg családtagok együttműködését, ellátórendszerbe való bekerülését is segíteni lehet.

Betöltik-e szerepüket az alkoholista családokban élő gyermekekkel foglalkozó programok? Interjúk segítségével lehetne vizsgálni, hogy a programokban részt vevő gyermekek viselkedése, teljesítménye változott-e az iskolában, a gyerekek szívesen vesznek-e részt a programokon, rendszeresen járnak-e azokra, a szülők együttműködőbbek-e a szociális munkással, mint korábban, stb. Érdekes lenne végigkövetni e gyermekek életének későbbi alakulását.

Egy ilyen vizsgálat lefolytatása azért nem lehetséges, mert nem igazán léteznek ilyen jellegű programok. Ha hazánkban a becsült alkoholisták számára gondolunk, feltételezhető, hogy minden harmadik család érintett e problémában. Gyermekjóléti szolgálatnál töltött gyakorlatom során számtalanszor ütköztem e problémába, és semmilyen eszközt nem éreztem a kezemben, amivel segíteni tudtam volna a szülőknek és a gyermekeknek egyaránt. Meggyőződésem, hogy nem csak a többszörösen hátrányos helyzetű családokban találkozunk alkoholbeteg szülőkkel, hanem értelmiségi, vagy jó egzisztenciális helyzetben élő családokban is. E családoknak persze több eszközük megvan ahhoz, hogy családi titok maradjon az alkoholista családtag betegsége, és persze ez presztízskérdés is számukra, ami a gyermekekre még nagyobb terhet róhat. Ezt támasztja alá az AA mozgalom Alkoholisták Felnőtt Gyermekei (ACA) csoportja is, ahol jellemzően ilyen családokból kikerült emberek gyűltek össze.

Elgondolkodtató az a beszélgetés, amely egy 10-15 fős egyetemi szemináriumon zajlott. A szenvedélybetegség témáról beszéltünk, s a csoportból ketten beszámoltak szüleik alkoholizmusáról, s hárman közvetlen ismeretségi körükből hasonló esetekről (s nem tudjuk, hogy a csendben maradóknak milyen élményeik vannak).

Mindezek arra utalnak, hogy nagyszámú, átfogó és elérhető programokkal kellene a családokat támogatni.

Miért nincsenek alkoholista családban élő gyermekek számára megfelelő programok kialakítva?

Ilyen jellegű kutatást nem végeztem, de ha egyszer belefognék, akkor négy intézménycsoportra irányítanám figyelmemet:

1. kerületi, települési alkoholgondozók, alkoholosztályok (egészségügyi intézmények);
2. gyermekjóléti szolgálatok;
3. szenvedélybetegekkel foglalkozó civil és egyházi szervezetek;
4. oktatási intézmények (óvoda, általános iskola, középiskola).

Kérdőíves kutatással vizsgálnám az egyes intézményekben

dolgozók alkoholbetegekhez való attitűdjét, az e családokban élő gyermekekkel való foglalkozás gyakoriságát, az erre való igényt szerintük, az intézmények közötti együttműködést, stb. A kérdőíveket településenként vagy kerületenként mind a négy intézménytípusban felvenném (persze az oktatási intézmények közül lehetőség szerint mind a háromban). (Intézményenként min. két kérdőív: a vezető és egy vagy több munkatárs megkérdezésével.)

A kutatás célja az alkoholista családban élő gyermekekkel való szociális munka lehetőségeinek feltérképezése lenne.

E kutatás hiányában azokat az általam feltételezett okokat írom le, amelyek miatt nem valósulnak meg az egyes intézményekben e programok. Ezen „okok” így hipotézis szintjén maradnak. Tapasztalataim, intézménylátogatásaim alapján megpróbálom feltérképezni az egyes területeken megvalósult és meg nem valósult lehetőségeket.

1. Alkoholgondozók, alkoholosztályok

Mint egészségügyi intézmények, jellemzően zártak, nincs átjárás a szociális intézmények felé. Számos alkoholgondozó a pszichiátriai osztályok részeként működik. Szociális munkásként, az egészségügyi intézményekkel szemben negatív elfogultság él bennem, amely azonban nem saját, közvetlen tapasztalatomon alapszik. De azért annyit kijelenthetek: ezen intézményekben elsősorban a betegek szomatikus, fizikai állapotával foglalkoznak, és háttérbe szorulnak mentális, szociális, környezeti problémáik. Habár már csíráiban megjelentek hazánkban is pl. a közösségi pszichiátria elvei és lelkes képviselői, de térhódításának nehézségei jól tükrözik az egészségügyben való nézetváltás lassúságát. Áttörésnek számít a Támasz Egyesületek létrejötte is, amelyek mint szakgondozók az alkoholbetegek szociális támogatását is előtérbe helyezik, valamint elveikben a prevenciót is szorgalmazzák. Kereteiben azonban inkább egészségügyi intézmények, orvosok, pszichiáterek vezetésével.

Ezek az intézmények valószínűleg azért nem vállalják fel az alkoholisták gyermekeivel való foglalkozást, mivel ez nem az ő reszortjuk, őket a betegek nem ezért keresik fel/ők orvosok, és nekik a gyógyítás a kötelességük.

Én ezzel egyet is értenék, de mégis nagyon fontos része lenne a szociális munkának ez a terület:

- Egyrészt azok az alkoholista szülők, akik elmennek alkoholgondozókba, valamiféle együttműködési hajlandóságot mutatnak ezáltal. Így lehet, hogy könnyebben be lehetne vonni őket a családjukat is érintő programokba.

- Másrészt, így már eljutottak addig a lépésig, hogy a betegségük nem családi titok többé, mely szintén könnyíti más szakemberek bevonását.

Ezen előnyök kihasználása a szociális munka számára a következő lehetőségeket kínálja:

1.) Megfelelő jelzőrendszer kiépítése más szociális vagy civil intézmény felé, ahová el lehetne juttatni ezen családokat. Gyermekjóléti szolgálatnál egyszer sem tapasztaltam, hogy orvosok jelezték volna, hogy gyermekek alkoholistá szülőkkel élnek, vagy veszélyeztetett helyzetben vannak, és esetleg szükségük lehet szociális munkásra.

Ennek oka azon kívül, hogy sok orvost nem is foglalkoztat ez a probléma, más is lehet: az orvosi titoktartás.

Az orvosok ahhoz, hogy jelezhessenek, a beteg beleegyezését kell, hogy kérjék. Ez persze nagy többletfeladatot róna rájuk: kész szociális munkásként kellene viselkedniük, tapintatosan rákérdezni a problémára, lehetőségekről tájékoztatni őket, stb.

A jelzőrendszer építése tehát az orvosok és egészségügyi személyzet képzésénél és tájékoztatásánál kezdődhetne a szociális szemlélet elhíntése érdekében.

A jelzőrendszer építését szolgálná a szociális és civil szervezetek jóval nagyobb mértékű önreklámozása is az egészségügyi szervezetekben: ha az orvosok maguk előtt látnak egy részletes cím- és telefonlistát a kerületben lévő intézményekről és azok profiljáról, valószínűleg könnyebben tudnának a telefonálni, mintha nekik kellene a telefonkönyvből keresni a számot. A várótermekben a betegeket megszólító plakátok és szóróanyagok szintén sokat segítenének.

A makroszintű megközelítéstől sem tekinthetünk el. A törvényi szabályozás hiányosságaira gondolok itt. A gyermekbántalmazások felderítésének és kezelésének részletes jogi kidolgozása már régóta várat magára. A gyermekeken található tünetek, sérülések részletes leírásai, az orvosok jelzési kötelezettségei ezek alapján stb. (Angliában ennek kiépített rendszere van. Ott külön orvosokat képeznek ki, akik bántalmazott gyermekekkel foglalkoznak. Részletesen leírják a gyermekek kikérdezésének, diagnosztizálásának stb. módját is, s mindezt törvényi keretek között teszik. Külön erre szakosodott csapatok foglalkoznak e családokkal, ahol gyermekorvos, pszichológus, szociális munkás dolgozik együtt.)

A törvényben a veszélyeztetettség állapotát is sokkal pontosabban kellene meghatározni, és a jelzési kötelezettség is sokkal hangsúlyosabb és részletesebb, szélesebb körű szabályozást igényelne. (A gyermekvédelmi törvény (1997. évi XXXI. tv.) 11. §-a ugyan kimondja: „A gyermeki jogok védelme minden olyan természetes és jogi személy kötelessége, aki a gyermek nevelésével, oktatásával, ellátásával, ügyeinek intézésével foglalkozik”. Például ebbe egy pszichés beteg anyukát kezelő pszichiáter nem tartozik bele, hisz ő nem a gyermeket látja el, pedig azt tudhatja, hogy az anyuka nem tudja jól ellátni szülői kötelezettségeit, és ebben segítségre lenne szüksége, neki is és gyermekének is. Az anyuka persze, a pszichés betegek/akár alkoholbetegekre/jellemzően nem fogadja el, hogy neki segítségre lenne szüksége, így nem engedi meg orvosának, hogy bárkinek is szóljon erről.)

2.) A jelzőrendszer kiépítése mellett fontos lenne, ha a szociális munkásokat maguk az egészségügyi intézmények alkalmaznák. Mint tudjuk, ez a jövő álmai között szerepel. Egyelőre néhány helyen, ha dőcögősen is, de már sikerült kitaposni ezt az utat. A pszichiátriákon és alkoholgondozókban fontos lehetne, hisz ezen betegek közösségi és szociális támogatása gyógyulásuk alapjául szolgál. A szociális munkások helyzetén az orvosok jelenléte könnyíthetne.

Mennyire vállalhatnák fel az alkoholgondozók, hogy maguk foglalkozzanak alkoholbetegek gyermekeivel? (Feltételezve, ha van rá emberük/szociális munkás, pszichológus stb./, aki ezt elvállalja.) Megfelelő hely és környezet-e ez a gyermekeknek, jó lenne ez a szülőknek?

A szülők valószínűleg könnyebben belemennek, hogy gyermekük ide járjon. Ez nem lenne idegen hely a szülő számára, nem kellene másik intézményt felkeresnie, ahol ismét tájékoztatnia kellene betegségéről egy újabb szakembert, a szülő nem érezné itt magát annyira megbélyegzettnek stb. A gyermek is megismerné, hogy apu/anyu hova jár, megértené, hogy azért járnak ide, mert változtatni szeretnének az életükön, hogy jobb legyen a hangulat otthon, mint eddig volt stb. A gyermekekkel folyó munkát sokkal inkább lehetne itt a szülőkkel együttműködve folytatni.

Hátránya lehet, hogy ezek az intézmények nagyon egészségügyi jellegűek, amelyek nyomásztólag hathatnak a gyermekek számára, infrastrukturálisan nem a gyermekek fogadására vannak berendezkedve. A hangulatuk miatt valószínűleg nem szívesen járnak ilyen intézményekbe. Stigmatizálhat is az intézmény, ha például kiderül osztálytársaik körében, hogy ők az alkoholgondozóba járnak a szüleikkel.

Másik hátrány pedig, hogy ezen az úton azokat a családokat nem lehet elérni, akik titkolják betegségüket, és nem jelennek meg az ellátórendszerben. Az ellátórendszerben megjelenő alkoholisták száma pedig jóval kevesebb, mint a tényleges alkoholbetegek száma.

Sikertelen telefonjaim során (próbáltam felvenni a kapcsolatot alkoholgondozókkal, egy kisebb kutatás céljából, de mindenütt elzárkóztak a beszélgetés elől!) eljutottam a Támász Egyesület kőbányai kirendeltségéhez, ahol egy gyermek-pszichiáter, alkoholbetegek gyermekeivel is foglalkozik. Persze ő legfőképpen egyéni terápiát igénylő, személyiségzavaros gyermekekkel foglalkozik, de olyanoknak is próbál csoportokat szervezni, akiknek nincs szükségük egyéni terápiákra, de igénylik a feszültségmentes, felszabadult légkörű foglalkozásokat. A szülőkön keresztül szokott a gyermekekhez eljutni: tapintatosan rákérdez a szülőknél. Elég kevés gyermeket tud összegyűjteni, akik nagyon eltérő korosztályúak, így nehéz velük megfelelő, mindenkinek tetsző foglalkozásokat tartani. A környezeti feltételek sem túl jók, így el-elmaradoznak a gyermekek, de többen személyes beszélgetésekre gyakran bejönnek hozzá, láthatólag szükségük van egy kívülállóra, aki ismeri az otthoni helyzetet. Azt tapasztalta még, hogy a szülők sokkal könnyebben belemennek, ha nem egyéni, hanem csoportfoglalkozásokra járnak a gyermekeik, mert így nem féltékenyek annyira.

2. Gyermekiőléti szolgálatok

Ezek az intézmények a jelzőrendszer kiépítése céljából nagyon megfelelnek a szociális munka számára, hisz törvényi kötelezettségük is. Az már más kérdés, hogy a szociális munkások annyira le vannak terhelve a nagy esetszám, a hatósági intézkedések stb. miatt, hogy ez nem igazán valósul meg. Témánk szempontjából pedig a „gyermekjóléti” azok az ideális intézmények, melyek jó összekötő szerepet tudnak felvállalni, iskolák, egészségügyi intézmények, civil szervezetek, védőnői szolgálat stb. között. Gyermekek számára szervezhető programok is jól megvalósíthatók lennének itt, mert a törvény óta működésük minden kerületben, helységben kötelező, általában léteznek csoportszobáik, ahol foglalkozások tarthatók, szociális szemléletű munkatársak, akik a szülőkkel való munkát is fel tudják vállalni, stb.

A gyermekjóléti szolgálatok mégsem szoktak alkoholisták szülők gyermekeivel külön foglalkozni. Valójában a hozzájuk eljutott alkoholisták családok többszörösen hátrányos helyzetűek, leginkább a botrányosabb, hangosabb, már a környezet számára is nyilvánvalóvá vált alkoholisták szülőkkel találkoznak, s akikhez a szomszédok, iskola stb. jelzései juttatják el a szociális munkásokat. Sok esetben már olyan helyzetben élnek ezek a családok, hogy a gyermekek családban maradása is megkérdőjeleződik.

A gyermekjóléti szolgálatok klienseik hátrányos helyzetben élő gyermekeinek szerveznek programokat, ami nagyon fontos, és ahova az alkoholista klienseik gyermekei is ugyanúgy odatartoznak, jogos, hogy nem lehet itt különbséget tenni.

Tapasztalatom szerint a szociális munkásokat visszahúzhatja az ilyen jellegű kezdeményezésektől a bennük lévő „kompetenciaérzés” hiánya is. Sokan mondják, hogy „én nem is tudnám mit kell kezdeni az ilyen gyermekekkel, ezzel pszichológust kellene inkább megbízni” stb. Úgy gondolom, hogy nagyon fontos észrevenni a szociális munkában, hogy sokkal több mindenre vagyunk képesek, mint hisszük. Talán ez egy kicsit összefügg a szakma elfogadottságával is, más társszakmák részéről. Most azonban, hogy egyre többen kerülünk ki a felsőfokú képzésből, sokoldalú szakemberként kell felvállalni magunkat.

A gyermekjóléti szolgálatokban tehát el tudom képzelni, hogy alkoholista családban élő gyermekekkel foglalkozzanak, de ehhez egy olyan jól működő jelzőrendszer kellene, amely eljuttatja hozzájuk azon gyermekeket is, akiknek problémája inkább titokban van. Ehhez persze a tanárok, óvónők, orvosok, védőnők, stb. felkészítése szükséges első lépésben, hogy mik azok a tünetek, viselkedések, melyek a gyermeknél erre a problémára utalhatnak.

Kiadványokkal, szórólapokkal meg lehet szólítani a gyermekeket is. (Ilyen típusú kiadvánnyal eddig egytel találkoztam, mégpedig a Forrás Füzetek sorozattal, amelyet a Forrás Lelki Segítők Egyesülete ad ki.)

3. Civil szervezetek

A most leírtakat a szenvedélybetegekkel foglalkozó civil szervezetek tudják leginkább felvállalni, hisz kifejezetten ilyen emberekkel, családokkal foglalkoznak, s szeretnének rajtuk segíteni, kiszakadva az egészségügy uralkodó jellege alól, a közösségi és szociális szemléletet tartva szem előtt. Mégis nagyon nehezen sikerült gyermekekkel foglalkozó szervezetre bukkannom. Két csoportról tudok: az egyik az AA mozgalmon belül létezik, az alkoholista szülők tini gyermekeinek önszerveződő csoportja, a másikat Egerben találtam, a RÉV Szendélybeteg-segítő Szolgálat alkoholista szülők gyermekeinek szervezett csoportot, a Kis Bagoly csoportot. Az elsővel mostanában veszem fel a kapcsolatot, de a másodikat sikerült közelebbről megismernem. Itt most nem térek ki ennek leírására, csak annyit, hogy a „gyermekjóléti”, és az iskolán keresztül jutottak el a gyermekekhez. Egy nyári táborozással kezdődött, s most immár második éve heti rendszerességgel tartják a foglalkozásokat, s mellette a szülőkkel közösen kirándulásokat, teadélutánokat szerveznek. A gyermekcsoportból kb. 10-en az első tábor óta járnak rend-szeresen. (A programokat pályázati pénzből fizetik.)

Civil szervezet sajnos csak kevés van az országban, így meglehetősen kicsi a „lefedettségük”. Nem nagyon lehet rajtuk keresztül olyan nagyobb rendszert kiépíteni, amelynek segítségével problémával küszködő gyermekhez eljuthatunk. Kérdés számomra még, hogy a létező szervezetek közül miért ilyen kevesen foglalkoznak a szenvedélybetegek gyermekeivel? Azt nem hinném, hogy ne lenne rá igény, valószínűleg a gyermekekhez való eljutás ütközik nehézségekbe (mint fentebb már írtam, ehhez a tanárok, orvosok, védőnők stb. bevonásával kellene kezdeni a munkát).

4. Oktatási intézmények

R. H. Aronow, aki iskolai szociális munkásként dolgozik, tanulmányában²³ egy általa szervezett, alkoholisták gyermekeivel foglalkozó segítő programról számol be. Ennek keretében egyrészt a tanárok, a gyermekekkel foglalkozók részére szervez programot, hogy megismerjék az alkoholhoz való viszonyukat, valamint azon tüneteket, amelyek alkoholista gyermekekre jellemzőek. A hozzá kerülő gyermekekkel személyes beszélgetést folytat, majd csoportokat szervez számukra. Itt a gyermekek beszélhetnek feszültségeikről, rájöhetnek, hogy nincsenek egyedül problémáikkal. E mellett pedig külső ügynökségek bevonásával a szülőkkel megvalósuló foglalkozást is hangsúlyozza.

Ez a példa azt jelzi számomra, hogy az iskola nagyon fontos helye a gyermekkel való foglalkozásnak, prevenciónak, hisz sok lehetőséget kínál a gyermekkel való kapcsolat felvételére, és olyan gyermekekhez is el lehet itt jutni, akik egyébként akár felnőtté válásukig is hordozzák a családi titkot. Minden gyermek jár élete folyamán valamilyen oktatási intézménybe, iskolák, óvodák mindenütt vannak, így átfogóbb programtervet is ki lehet dolgozni, amelyet be lehet vezetni az iskolákba. Persze ehhez az kell, hogy teljes állású, „sokoldalúan felkészült” szociális munkásokat alkalmazzon az oktatási intézmény. Nálunk a gyermekvédelmi felelősök, mint tudjuk legtöbbször félállásban, néha teljes állásban maguk az iskolai tanárok.

Alkoholista családban élő gyermekek számára oktatási intézményben programok szervezése talán csak azért ütközhet nehézségbe, mert egy-egy ilyen csoport működéséről valószínűleg tudomást szerez a többi tanuló is, amely újfent stigmatizációhoz vezethet. Talán a többi gyermek tájékoztatása, a programok megfelelő elnevezése csökkentheti ezt. Megoldás lehet a civil szervezetekkel, gyermekjóléti szolgálatokkal való szoros együttműködés is, ahol megszervezhetők e foglalkozások.

²³ Robin H. Aronow: A titok nyitja, avagy hogyan juthatunk közelebb az alkoholisták gyerekeihez. (In. Tanulmányok a gyermekjólét köréből IV., Szerk. Budai István Esztergom, 1994)

Írta: Szabóné Pluhár Bernadett – Szikulai István

AZ UTÓGONDOZÓI ELLÁTÁS

Bevezetés

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban Gyermekvédelmi törvény) hatályba lépése ad lehetőséget arra, hogy a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek nagykorúságuk elérése után is a gyermekvédelmi szakellátás rendszerében maradhassanak 24-ik életévükig, mint utógondozói ellátottak. A Gyermekvédelmi törvény életbelépése óta az utógondozói ellátottak száma folyamatos növekedést mutat országwide. Ez ellentétes a Gyermekvédelmi törvény által meghatározott alapjogokkal és a szakma alapelveivel, amelyek közül témánk szempontjából a következőket kell kiemelnünk (a felsorolás nem fontossági sorrend szerint készült):

- a gyermek mindenképp felett álló érdekének figyelembe vétele;
- a diszkrimináció tilalmának alapelve;
- az integráció alapelve;
- a normalizáció alapelve;
- a -fenti alapelvből származtatható – szükségletközeli ellátás elve;
- a gyermek önálló életre nevelésének elve;
- a családjából bármely okból kikerült gyermek biztonsága, korához és szükségleteihez igazodó gondozása, nevelése, egészséges személyiségfejlődése biztosításának elve;
- a gyermeknek joga van családban nevelkedni, ebből következően:
 - a gyermeknek joga van az alapellátás segítségével a saját családjában nevelkedni addig, amíg az biztosítja számára a fejlődéséhez való jogát, az egészséges környezethez való jogát, mindenféle ártalommal és bántalmazással szembeni védelemhez való jogát, korához és szükségleteihez igazodó gondozását, nevelését, egészséges személyiségfejlődését;
 - a gyermeknek joga van indokolt esetben gyermekvédelmi szakellátást igénybe venni, melynek elsődleges célja, hogy a gyermek minél hamarabb visszatérhessen saját családjába;
 - a gyermeknek joga van a családpótló ellátások igénybevételére, amennyiben nem térhet vissza saját családjába (örökbefogadás, nevelőszülői család, gyermekotthon);
 - a gyermeknek joga van a fejlődéséhez, az egészséges környezethez, mindenféle ártalommal és bántalmazással szembeni védelemhez;
 - a gyermeknek joga van az állandóságot, érzelmi biztonságot nyújtó teljes körű ellátáshoz;
 - a gyermeknek joga van ahhoz, hogy testvéreivel együtt nevelkedjék;
 - a gyermeknek és szüleinek joguk van a kapcsolattartáshoz;
- a gyermek védelmében eljáró szervezetek és személyek a gyermek családjával együttműködésre kötelezettek.

Ezek az alapelvek és alapjogok annak biztosítását szolgálják, hogy a gyermekvédelmi szakellátás intézményeiben minél kevesebb gyermeket helyezzenek el, s a bekerülő gyermekek közül is minél többen térjenek vissza rövid időn belül saját családjukba. Ha a gyermekek nem térhetnek vissza saját családjukba, akkor számukra tartós családpótló ellátást kell biztosítani, elsősorban örökbefogadó szülők vagy nevelőszülők révén,

amennyiben erre nincsen mód, akkor gyermekotthonban. így biztosítható, hogy a lehető legkevesebb gyermek maradjon nagykorúságáig gyermekvédelmi gondoskodásban, aminek következtében az utógondozói ellátásban élő fiatal felnőttek száma is alacsony maradhat.

Mindezek alapján hipotézisünk a következő: a nagykorúvá váló fiatal felnőttek jelentős számban veszik igénybe az utógondozói ellátást, ami az önálló életvitel kialakítását, a társadalmi integrációt gátolja. Az utógondozói ellátottak magas száma a gyermekvédelmi rendszer diszfunkcionális működését jelzi. (Ez természetesen szűkítő megfogalmazás, mivel ez a társadalom más rendszereire is vonatkozik, de ezeket nem vizsgáljuk, mivel nem tartoznak témánkhoz.) Az utógondozói ellátás kérdését általában csak a gyermekvédelem részeként kezelik és nem tartják foglalkoztatási, oktatási-képzési, lakhatási és szociális problémának.

A gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek száma folyamatosan csökken, ezzel ellentétben a Gyermekvédelmi törvény életbelépése óta az utógondozói ellátásban élő fiatal felnőttek száma évről évre nő, míg az utógondozást igénybevevő fiatal felnőttek száma szintén csökken. A gyermekvédelmi gondoskodásban élők számának országos átlagban 1999-ben kb. 20,75%-a, 2000-ben kb. 21,75%-a fiatal felnőtt, ami nagyon magas érték.

*A gyermekvédelmi szakellátás statisztikai adatai**

Év	0-17 évesek száma	Gyermekvédelmi gondoskodás alatt állók száma	A 0-17 évesek és a gyermekvédelmi gondoskodás alatt állók százalékos aránya
1989	2.647.978	28.748	1,09
1990	2.611.061	26.861	1,03
1991	2.586.795	25.328	0,98
1992	2.559.825	23.907	0,93
1993	2.497.341	22.944	0,92
1994	2.422.411	22.377	0,92
1995	2.357.707	21.952	0,93
1996	2.296.863	21.711	0,95
1997	2.238.359	20.955	0,94
1998	2.182.633	19.524	0,89
1999	2.134.745	18.632	0,87
2000	2.090.110	18.103	0,87

*Utógondozás a 18-24 éves korcsoportban**

Év	Gyámhivatali elrendelések száma az év folyamán	Utógondozottak száma tárgyév december 31-én
1998	1607	2423
1999	1430	751
2000	1324	725

*Utógondozói ellátás**

Év	Utógondozói ellátottak száma tárgyév december 31-én	Felvételek száma a tárgyév folyamán	Megszűnések a tárgyév folyamán
1997	3019		
1998	3391	2024	1652
1999	3865	1473	999
2000	3937	1084	1011

** (Forrás: Szociális és Családügyi Minisztérium: Tájékoztató a család, gyermek- és ifjúságvédelemről)*

Mindezt a következők okozhatják:

- Egyre több gyermek kerül gyermekvédelmi gondoskodásba 14 éves kora után, egyre rosszabb személyiségállapotban (ami magatartási, tanulási, beilleszkedési zavarokban; idegrendszeri problémákban, drogfogyasztásban és bűncselekmények elkövetésében nyilvánult és nyilvánul meg), így a terápiás folyamat nem érhet véget a nagykorúság elérésével, s ez gátolja az önálló életvitel kialakítását a nagykorúság elérése után. Mindez az alapellátás nem megfelelő működéséről vagy hiányáról is árulkodhat.

- A családok többnyire maguk is devianciákkal, problémákkal terheltek, amelyek nem oldódnak meg automatikusan a gyermek nagykorúvá válásával, így ezek a családok általában nem alkalmasak a fiatal felnőttek fogadására, és sok esetben a fiatal felnőttek maguk sem kívánnak visszatérni családjukba. Ez szintén az alapellátás és az egyéb családtámogató ellátások nem megfelelő működéséről vagy hiányáról árulkodhat. A legtöbb fiatal felnőtt erős családi kapcsolatokkal sem rendelkezik, ami azt is jelentheti, hogy a kapcsolattartás kialakításával, erősítésével megbízott szakember (családgondozó, nevelőszülői tanácsadó) sem látta el megfelelően a feladatát. Mindez megfoszthatja a fiatal felnőttet a család támogatásától az önálló életvitel kialakítása során.

- Az okok közé tartozhat az is, hogy az intézmények bizonyos esetekben nem szeretnék, ha nagykorúságuk elérése után a fiatal felnőttek kilépnének az intézményből. Ezt okozhatja a fiatal felnőtt erős kötődése az intézményhez és az intézmény dolgozóinak segítő attitűdje, de okozhatja pénzügyi érdek is, mivel az intézmény az utógondozói ellátásban lévő fiatal felnőttek után is megkapja a gyermekvédelmi normatívát.

- Előidézhetheti az utógondozói ellátás fokozott igénybevételét a gyermekek iskoláztatási problémája is, vagy azért mert az adott iskolát nem fejezik be (gondot okoz az inadekvát iskolaválasztás vagy a szakma nem piacképes) és másik iskolát kezdenek, vagy azért, mert olyan későn kezdik el a középiskolát, hogy túlkorossá válnak és nem tudják tanulmányaikat befejezni nagykorúságukig.

- A fiatal felnőttek munkába állása nehézségekbe ütközik, a hiányos vagy nem megfelelő képzettségük és a fiatal felnőtt lakhelyén, illetve elhelyezése helyén található munkalehetőségek korlátozott volta miatt. Különösen a roma fiatalok munkába állása nehéz, mivel a munkáltatók általában elzárkóznak a felvételüktől.

- A fiatal felnőttek önálló életkezdési támogatása vagy otthonteremtési támogatása az esetek többségében nem alkalmas arra, hogy a nagykorúvá válás után önálló életvitelt tudjanak kialakítani, mivel nem fedezi a saját ingatlanhoz jutás költségeit. Amennyiben az otthonteremtési támogatás fedezi a fiatal felnőtt lakáshoz jutását, akkor ez általában olyan településen lehetséges, ahol a fiatal felnőtt nem talál munkalehetőséget, tehát az önálló életvitel kialakítása ismételen nehézségekbe ütközik.

A megyék és a főváros általános helyzete

Demográfiai folyamatok

Annak megállapítása érdekében, hogy a megyére, a fővárosra a népesség csökkenése vagy növekedése vagy stagnálása a jellemző, össze kell hasonlítani a megyei, a fővárosi születési és halálozási ráta értékét az országos átlaggal. Meg kell vizsgálni, hogy a megyére, a fővárosra bevándorlási többlet vagy elvándorlási hiány jellemző, ami növeli vagy csökkenti a természetes szaporodást és a természetes fogyást. Ezenkívül szükséges annak felmérése, hogy mennyire jellemző a kedvezőtlen korszerkezet (fiatalkorúak aránya csökken, az időskorúaké növekszik), mennyire változtak meg a lakosság életkörülményei, mennyire jellemző a nők fokozott munkavállalása, mekkora a válások száma (összevetve az

országos átlaggal), mennyire jellemző a gyerekszám csökkenése, növekedése vagy stagnálása és mekkora az öngyilkosok aránya. Mindezek alapján felmérhető, hogy a gyermekkorú lakosság számának csökkenésével, növekedésével vagy stagnálásával kell számolni a továbbiakban.

Lakáshelyzet

A fiatal felnőttek lakáshoz jutásának vizsgálatához szükséges a megye és a főváros lakásállományának felmérése. Meg kell vizsgálni, milyen a lakásépítés növekedési üteme összehasonlítva az országos tendenciákkal, mekkora a jelenleg épülő új ingatlanok száma, mekkora az üres lakások száma (külön kitérve a falvakban és a tanyás településeken találhatóakra), milyen az infrastrukturális ellátottság (külön kitérve a falvakra és a tanyás településekre), milyen a lakások mérete és közműellátottsága országos összevetésben, mikor építették a megyében található lakásokat, mekkora a lakások koncentrációja (a megye otthonainak hány százaléka található a megyeszékhelyen) és mekkora a panellakások aránya.

Munkaerőpiac

A fiatal felnőttek munkaerő-piaci esélyeinek vizsgálatához szükséges a megyei és a fővárosi munkalehetőségek és a munkanélküliség felmérése, mekkora a regisztrált munkanélküliek száma és hogyan változott ez a szám, mekkora a pályakezdő munkanélküliek aránya és kik tartoznak a munkanélküliségtől leginkább veszélyeztetett csoportba (pl. a pályakezdők, a szakképesítéssel nem rendelkezők, a nem piacképes szakmával rendelkezők, a munkáltatók által elvárt ismeretekkel, gyakorlattal nem rendelkező fiatalok és a szemléletük, munkához való viszonyuk alapján a foglalkoztatóknak nem megfelelő fiatal munkavállalók).

A Gyermekvédelmi törvény által előírt feladatok

A Gyermekvédelmi törvény és a 15/1998. (IV.30.) NM rendelet a gyermekvédelmi szakellátás rendszerének átalakítására 2002. december 1-jéig ad lehetőséget, ezért a gyermekvédelmi szakellátás intézményei jelenleg átmeneti állapotok között működnek. Ennek következtében az intézmények szervezete, a feladatok ellátása és a szakmai létszámok még nem véglegesek. Hozzájárul ehhez, hogy a megváltozott feladatok a szemléletmód megváltozását is követelik, amely csak hosszabb idő alatt, képzések, felkészítések, szervezetfejlesztő tréningek és az együttműködés pontos kimunkálása segítségével érhető el.

A feladatok megváltozása többletterhelést jelentett a munkatársak számára (pl. megnövekedtek az esetszámok), így a munkavégzés megfelelő színvonala nem garantálható, továbbá a szakemberek korai szakmai kifáradása sem megelőzhető sok esetben.

A gyermekvédelmi szakellátás intézményeinek feladata maradt továbbra is az utógondozás, az utógondozó feladatai körébe a következők tartoznak:

Utógondozás:

- segíti a fiatal felnőttet az önálló életvitel kialakításában;
- támogatja a fiatal felnőttet családjába történő visszailleszkedésében;
- segíti a fiatal felnőttet tanulmányainak kiválasztásában és elvégzésében;
- segíti a munkahely kiválasztásában, a munkába állításban;
- segíti a fiatal felnőttet a szociális problémái megoldásában;
- életvezetési, konfliktus megoldási tanácsokat ad;
- szükség szerint, de legalább havonta egyszer felkeresi a fiatal felnőttet;

- legalább heti egy fogadónapon lehetőséget biztosít a fiatal felnőtt számára, hogy felkereshesse;
- segíti az otthonteremtési támogatás iránti kérelem elkészítésében és benyújtásában;
- a gyámhivatal felkérésére véleményezi a fiatal felnőtt otthonteremtési kérelmének megvalósíthatóságát, és azt, hogy a támogatás valóban megoldja-e a fiatal felnőtt tartós lakhatását;
- segíti a fiatal felnőttet a támogatás ésszerű felhasználásában és erről tájékoztatja a gyámhivatalt;
- javaslatot tesz a gyámhivatal számára a támogatási összeggel való elszámolás módjára és idejére;
- a gyámhivatal felkérésére, annak hiányában negyedévente és a kirendelés megszűnésekor tájékoztatja a gyámhivatalt az utógondozás eredményéről.

A gyermekvédelmi szakellátás a megyékben és a fővárosban

A megyékben a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek gondozását-nevelését és gyámságát a következő intézmények biztosítják:

- területi gyermekvédelmi szakszolgálat;
- nevelőszülői hálózat;
- gyermekotthon;
- speciális gyermekotthon;
- többcélú intézmény (általános iskola, diákotthon és gyermekotthon);
- utógondozó otthon;
- kiskorú fogyatékosok otthona.

A felsorolt intézmények mindegyikében található utógondozói ellátott fiatal felnőtteket.

A gyermekvédelmi szakellátás intézményeinek vizsgálata esetén szükséges feltárni a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok és a gyermekotthonok centralizált/decentralizált szervezetben történő működtetését. Centralizáció alatt azokat a törekvéseket értjük, amikor a fenntartók igyekeznek a gyermekvédelmet egyetlen szervezetbe (nem rendszerbeli) egyesíteni, aminek élén egyetlen csúcsvezető áll. Ez a szervezet elképzelhetően pusztán gazdasági szempontú előnyöket rejt magában, de éppen a diszfunkcionális működés miatt lesz pazarló és sokkal drágább. A területi gyermekvédelmi szakszolgálatok és a gyermekotthonok összevonása, gyermekvédelmi központok kialakítása ellenkezik a Gyermekvédelmi törvény által megfogalmazott decentralizációs törekvésekkel, mivel a Gyermekvédelmi törvény az egyes önkormányzati típusokhoz rendel feladatokat, ezzel visszautal közvetve a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvényre, amelynek már a preambuluma kimondja a decentralizációt. („Az Országgyűlés, támogatva a helyi közösségek önszervező önállóságát, segíti az önkormányzathoz szükséges feltételek megteremtését, előmozdítja a közhatalom demokratikus decentralizációját. „) Szintén erre utal a 15/1998. (IV.30.) NM rendelet 163. §-a is, amikor megállapítja, hogy milyen egységekből épülhet fel a szakellátást végző önálló intézmény, amelyek közé az otthon nyújtó ellátások és a területi gyermekvédelmi szakszolgálat tartoznak.

(„ (1) Ha a szakellátást olyan – magasabb vezető által irányított – önálló intézmény biztosítja, amely több gyermekotthont is magában foglal, az intézményben önálló szakmai egységeket kell kialakítani, amelyek legfeljebb 40 gyermeket befogadó

- a) gyermekotthonból, vagy
- 4-5 lakásotthonból

állnak.

(2) *Az önálló szakmai egység szakmai programmal rendelkezik és élén gyermekotthon vezető áll, aki az egységben elhelyezett gondozott gyermekek számára gyámként kirendelhető.*”)

A területi gyermekvédelmi szakszolgálat és a gyermekotthonok összevonása szakmailag sem megfelelő, mivel így hierarchikus szervezet jön létre, amely a szakmai vitákat utasításokkal fogja eldönteni. Az összeférhetetlen funkciók egy irányítás alá vonásával együtt járhat a gyermekek jogait, érdekeit sértő döntések születése, a gyermekek és szüleik érdekeit védő garanciarendszer nem megfelelő működése, az együttműködés, a szakmai csapatok munkájának teljesen formálissá válása, elbürokratizálódása. Ráadásul az így létrehozott intézmény rugalmatlan és képtelen megfelelni a szükségletközeli ellátás alapelveinek. Ennek megfelelően ez hátráltathatja a fiatal felnőttek érdekeit szolgáló utógondozói ellátás biztosítását.

Az intézmények szakmai dokumentációja

A szakmai dokumentáció összeállításának célja az intézmény működésének szabályozása, aminek elkészítésében a munkatársak részvétele is szükséges.

A szakmai dokumentáció körébe a következők tartoznak:

- Szakmai koncepció és program
- Szervezeti és működési szabályzat
- Munkaköri leírások
- Szabályzatok (örökbefogadási, nevelőszülői, utógondozói ellátási, gazdasági és egyéb.)
- Megállapodások (nevelőszülői, utógondozói ellátási)
- Éves munkaterv
- Éves munkabeszámoló
- Nyilvántartások (a 235/1997. (XII.17.) Korm. rendelet mellékletében szereplő adatlapok, és a Gyermekünk védelmében elnevezésű egységes nyilvántartási rendszer)
- Etikai kódex

A szakmai programot minden esetben a hatályos jogszabályok, a módszertani ajánlások és a helyi szükségletek, sajátosságok figyelembevételével kell elkészíteni. Gyakori probléma, hogy a centralizált szervezetekben egy szakmai programot készítenek, mivel egy intézményről van szó. Ezeket a programokat többnyire központilag, az intézmény vezetése készíti, gyakran azzal a céllal, hogy a működési engedély kérése idején felmutatható legyen. A szakmai program kialakítása hosszú távú tevékenység, amiben a teljes szakmai testületnek részt kell vennie. Ez nyilván sok időt és sok munkát vesz igénybe, de csak így válhat a szakmai program a gyermekvédelmi szakellátás intézményeinek alapdokumentumává. Célszerű külön szakmai programot készíteni a területi gyermekvédelmi szakszolgálat, a gyermekotthonok (lakásotthonok), nevelőszülői hálózatok számára.

A szakmai programok elfogadása után célszerű a különböző feladatok ellátását átfogóan részletező szabályzatokat elkészíteni. Ezek közé tartozik az utógondozói ellátás szabályzata, amely a működés és a munkatársak által alkalmazott módszerek, eljárások leírása.

Az etikai kódex meghatározza a munkatársak szakmai felelősségét és kötelességét, annak érdekében, hogy a szakma előírásainak megfelelően végezzék munkájukat.

Ajánlott stratégiai célkitűzések

A gyermekjóléti alapellátás megerősítése

Cél, hogy a gyermekek minél tovább a vérszerinti családjukban nevelkedhessenek, ez ugyanis a hatályos jogszabályok egyik legfontosabb alapelve. Ennek érdekében a családon belül keletkező problémákat elsősorban helyben kell megoldani annak elkerülése érdekében, hogy a gyermekeket kiemeljék családjukból. Mint minden alapszolgáltatás (pl. házi orvosi ellátás, házi segítségnyújtás, stb.) így ez is hatékonyabb, egyben költségkímélőbb megoldási forma, mint a szakellátás igénybevétele. Ennek következtében a gyermekvédelmi gondoskodásba kerülő gyermekek száma csökkenne. A gyermekjóléti alapellátás megerősítése lehetővé tenné, hogy a gyermekvédelmi szakellátásba utaltak is a lehető legrövidebb időn belül visszatérjenek saját családjukba, de legkésőbb nagykorúságuk elérése után. Mindennek következtében csökkenne az utógondozói ellátottak száma.

Az intézményrendszer megfelelő kialakítása

Cél, hogy valamennyi utógondozói ellátott számára szükségleteinek megfelelő elhelyezést tudjon biztosítani a megyei, fővárosi gyermekvédelmi ellátórendszer. Álljon rendelkezésre mindenhol a fiatal felnőttek elhelyezésére férőhely a nevelőszülői hálózatban, a gyermekotthonokban (lakásotthonokban) és a többcélú intézményekben (általános iskola, diákotthon és gyermekotthon). Működtessen minden fenntartó utógondozó otthont, s ha a jogszabály lehetőséget ad rá, külső férőhelyet (félutas ház, albérlet).

Az intézményrendszer decentralizációja

Cél, hogy az intézményrendszer decentralizált formában működjön, mivel így tud megfelelni a szükségletközeli ellátás elvének. Az átalakítás segítségével kerülhető el, hogy a gyermekek és fiatal felnőttek sorsát érintő döntések szakmai viták és team-munka helyett utasítások alapján szülessenek meg.

Az intézmények szakmai dokumentációjának átalakítása

Cél, hogy az intézmények szakmai dokumentációja alkalmas legyen a jogszabályokban előírt feladatok megfelelő szakmai színvonalon történő ellátására, rendelkezésre álljanak a megfelelő nyilvántartások és biztosítsa a lehetőségét annak, hogy a fiatal felnőttek hozzájussanak a szükséges információkhoz.

Az utógondozók munkájához szükséges feltételek biztosítása

Cél, hogy az utógondozók munkájához szükséges személyi és tárgyi feltételeket biztosítsa a fenntartó. Szükséges a szakmai létszám fejlesztése, az utógondozók, továbbá a munkájukat segítő pszichológusok, gyógypedagógusok számának emelése. A tárgyi feltételek közé tartozik az utógondozók munkakörülményeinek javítása, megfelelő számú iroda kialakításával, önálló telefonfővonalak telepítésével, számítógépek és fénymásolók beszerzésével, valamint a nyilvántartási rendszer kibővítésével. A szakkönyvek, szakmai folyóiratok száma is kevés általában, amelyek az utógondozók rendelkezésére állnak. Problémát okoz sok esetben, hogy a fiatal felnőtteket csak tömegközlekedéssel tudják meglátogatni. Szükséges lenne az utógondozók számára módszertani segítség adása, valamint szupervízió, esetmegbeszélés, a folyamatos képzések és a tréningek lehetőségének biztosítása.

Az utógondozók felkészültségének javítása

Cél az, hogy az utógondozók minél felkészültebbek legyenek, minél szélesebb körű információkkal rendelkezzenek az illetékességi területük oktatási, munkaerő-piaci és lakáshelyzetéről, a területen működő, a fiatal felnőttek ellátásába bevonható állami, önkormányzati, egyházi és civil intézményekről, továbbá a megfelelő eljárások és módszerek birtokában megfelelő segítséget tudjanak nyújtani a fiatal felnőttek hatósági ügyei intézésében, iskoláztatási, lakhatási, munkahelyi illetve elhelyezkedési és társas kapcsolataiban felmerülő problémái megoldásában, szabadideje eltöltésében.

A szakmai munka erősítése az önálló életvitel, az önállóság kialakítása terén

Cél az, hogy a fiatal felnőttek kerüljenek ki nagykorúságuk elérése után a szakellátás intézményeiből, térjenek vissza családjukba vagy legyenek képesek önálló életvitel kialakítására, ezáltal elkerülve az utógondozói ellátás igénybevételét. Meg kell találni a megfelelő középutat, hogy az utógondozói ellátás ne okozzon további „hospitalizációt”, vagyis a fiatal felnőttet ne arra szocializálja, hogy egész életében ellátásra szoruljon. Ehhez szükséges az utógondozók támogatása, a munkájuk ellátásához szükséges feltételek biztosítása, felkészültségük javítása.

A szülőkkel történő kapcsolattartás erősítése

Cél az, hogy a gyermekek minél rövidebb idő után visszatérhessenek a családjukba, így elkerülve hosszabb idő eltöltését a gyermekvédelmi szakellátás intézményeiben és az utógondozói ellátás igénybevételét.

A gyermekek, fiatal felnőttek iskoláztatásának elősegítése

Cél az, hogy a gyermekek és a fiatal felnőttek iskoláztatása, beiskolázása sokkal nagyobb hangsúlyt kapjon annak érdekében, hogy piacképes (versenyképes) tudással, szakmaismerettel rendelkezzenek, ami megkönnyíti munkába állásukat és ennek következtében önálló életvitelük kialakítását.

A fiatal felnőttek munkába állásának segítése

Cél az, hogy a fiatal felnőttek el tudjanak helyezkedni, állandó munkaviszonnyal rendelkezzenek, amely olyan bért biztosít számukra, hogy önállóan meg tudják oldani létfenntartásukat. Ennek következtében nincs szükség az utógondozói vagy a szociális ellátás igénybevételére.

A fiatal felnőttek lakáshoz jutásának segítése

Cél az, hogy azok a fiatal felnőttek, akik nem kívánnak visszatérni családjukba, önálló életvitelt tudjanak kialakítani saját lakáshoz jutás révén, s így ne jelenjenek meg a szociális vagy egészségügyi ellátó rendszerekben. Az önálló életvitel kialakításának támogatása elősegíti a fiatal felnőttek társadalmi integrációját.

Együttműködés kialakítása az utógondozók munkáját segítő intézményekkel és személyekkel

Cél az, hogy azokat a szolgáltatásokat, amelyeket a gyermekvédelmi szakellátás intézményei nem tudnak biztosítani az utógondozói ellátottak számára, mégis igénybe vehessék a fiatal felnőttek, s ezáltal az utógondozók szakmai lehetőségei bővüljenek. Az együttműködést célszerű kialakítani mind a gyermekvédelem más szereplőivel, mind a civil szervezetekkel, egyházakkal, amelyek segíthetik a fiatal felnőttek utógondozói ellátását.

A gyámhivatali gyakorlat meg változtatása

Cél az, hogy a gyámhivatali gyakorlat az utógondozói ellátás gyakorlati tapasztalataiból levonható következtetések szerint úgy változzon meg, hogy a fiatal felnőttek megfelelő ellátását segítse elő.

A lehetséges okok és az utógondozói ellátottak magas számának csökkentése, lehetőségeinek feltérképezése érdekében szükséges minden fenntartó számára a vizsgálatok elvégzése, ennek előkészítésére íródott tanulmányunk.

A felmérések adatainak feldolgozása igazolhatja vagy cáfolhatja szakmai hipotézisünket és az abban szereplő okok meglétét, továbbá azt, hogy az utógondozói ellátás problémájának megoldására nem képes önmagában a gyermekvédelmi szakellátás intézményrendszere. A leginkább jellemző probléma véleményünk szerint az, hogy nincsen kivezető út, s ez mutatja legjobban a rendszer diszfunkcionális működését.

A tanulmány által ajánlott stratégiai célkitűzések segítségével elkezdődhet az utógondozói ellátás szakmai szabályainak kidolgozása, amely elősegítheti ezeknek az ellátásoknak a jogszabályoknak és a szakmai elveknek megfelelő megvalósítását.

Írta: Kiss Sándor

DIÁKÖNKORMÁNYZAT IFJÚSÁGI-, GYERMEK- ÉS LAKÁSOTTHONBAN

Működőképes diákönkormányzatot egy iskolában sem könnyű létrehozni, egy ifjúsági, gyermek- vagy lakásotthonban meg éppen a nehezebbik feladatok közé sorolható. Miért van ez így, kell-e egyáltalán diákönkormányzat?

Érden 1997 tavaszán az ifjúsági fiúotthonban az akkori nevelőtanár az otthongyűlésen felvetette, hogy lehetne külön a fiúknak is gyűlése, ahol ők vitatnák meg egymás között gondolataikat, s majd a már kiforrt, mindnyájuk vagy legalábbis a többség által elfogadott javaslatokat tudatnák a felnőttekkel s az otthonvezetővel. Így indult el a diák-önkormányzati munka. Az akkori otthonvezető örömmel támogatta az ötletet. Sajnos voltak olyan felnőttek, akik megijedtek s hangot is adtak nemtetszésüknek. Minden rosszban van jó, mert a fiúk nagyon komolyan vették a diák-önkormányzati munkát. Bizonyítani akarták, hogy képesek egy működőképes diákönkormányzatot létrehozni. Eldöntötték, hogy demokratikus úton választanak egy elnököt és két helyettesét. A szavazás napján minden otthonlakó kapott egy listát, amelyen az összes fiatal neve szerepel, abból három nevet kellett aláhúzni. Aki a legtöbb szavazatot kapja, az az elnök, a sorrendben utána következők az alelnökök. A megválasztott vezetők ezután választottak három felügyelő bizottsági tagot. A felügyelő bizottsági tagok értékelik a vezetők munkáját, segítik vezetőikkel együtt a gyengébb eredményt elért társaikat, figyelik a házirend betartását, módosítási javaslatokat nyújthatnak be megvitatásra, ha úgy érzik, jogaik sérülnek, nemcsak megvitathatják, hanem fórumokhoz fordulhatnak, s kérhetnek tanácsot, segítséget.

Egy jól működő diákönkormányzat jogokat védő, értelmező, fejlesztő, programokat megbeszélő, lebonyolító, közösséget formáló, döntéseket meghozó, elfogadó, s pozitív irányú nevelő hatású kell, hogy legyen.

Érden úgy döntöttek, hogy évente tartanak választást, ha egy elnököt egymás után háromszor megválasztanak, negyedszerre megkapja a tiszteletbeli elnöki címet s ezáltal, míg az otthon lakója, részese a diákönkormányzat vezetésének. Az Ifjúsági Fiúotthonból közben Gyermekotthon lett, de a diák-önkormányzati munka 1997 óta folyamatos. Nagy lendületet adott 2000 óta a FICE a diák-önkormányzati munkának. Az egyesület sok programot szervez s egyre nagyobb létszámban vesznek rajta részt a diák-önkormányzati tagok. A Gyermekotthonok Gyermekparlamentjének létrehozása teszi teljessé a diákönkormányzatok munkáját. Csodálom ezeket a nehéz élethelyzetből kiemelt emberpalántákat, milyen jól tudnak értelmesen vitatkozni, önkritikát gyakorolni, tömören, érthetően próbálják megfogalmazni mondanivalójukat. Gondok, problémák ettől függetlenül vannak, de ahol valóban jól működik a diákönkormányzat, ott a bajokra könnyebb megtalálni a gyógyírt. Megfigyeléseim alapján általában jól választják meg a vezetőiket. Egy jó vezető egyéniségével és eszméivel tud társaira hatni. Az eszme sok esetben a többiek vágyát is megszólaltatja, vagy új értelmes célt tűz eléjük. Az apa utáni vágyakozás is ez, amely ott szunnyad minden egyes emberben, s kiváltképpen a nem családban nevelkedőben. A gondolatok határozottsága, az akarat szilárdsága, a cselekedetek magával sodró ereje, önállósága, függetlensége, megértő és kiegyező készsége van egy jó irányítónak. Ha nem is működik minden esetben a legjobban a diákönkormányzat, esélyt kell adni ezeknek a fiataloknak válságaik kezelésére, s ha nem megy a dolog, akkor kell a felnőtteknek aktívan bekapcsolódnuk, s amint érzik, hogy valami elindult, szemlélővé kell válniuk.

A kis sikereknek is örülni kell, s nem szabad egy kézlegyintéssel elsiklani az ügy fölött, hiszen ezek a fiatalok érzékenyebbek a családban nevelteknél. Mindenhol mindenki csak neveli őket, igaz, jobbító szándékkal, de egy idő után belefásul a sok prédikációba, s ilyenkor a kortársak sok esetben tudnak segíteni. A nagyon válságos esetekben jó, ha a szakember bevon velük egykorút is a beszélgetésbe, mert gyorsabb és hatékonyabb. A diákönkormányzati vezetőknek s a diákönkormányzati munkának van értelme és haszna. Nem könnyű a felnőtteknek, azoknak meg egyszerűen kínos egy diákönkormányzat, ahol csak parancsolgatásról szól a nevelés, s nem az együttműködésről. Együttműködni csak azzal lehet, aki akar is, mondja sok felnőtt. Ez így igaz, s nekünk éppen ez a feladatunk, hogy megtanítsuk a fiatalokat becsületes emberként élni.

A jövő nemzedékét neveljük, a fűzfavesszőből a szakavatott kezek értéket varázsolnak, a szalmaszálakból csodálatos dísz tárgyak készülhetnek. Ezekből az emberpalántákból meg kell próbálnunk, hogy a maguk és a közösség számára is hasznos embereket neveljünk.

Írta: Beőthy-Fehér László

EGY LEHETSÉGES ÉS KÍVÁNATOS INTÉZMÉNYI MODELL

1. Egy gyermekvédelmi intézmény szakmai programja

A szakmai programban az intézet saját és egyedi szabálykódexeként az elhelyezett gyermekek és fiatalok problémaprofilját, a belső és az elérhető külső szakértelmet és a szolgáltatásokat részletezem. A gondozási alapküldetésben a gondozott gyermekek és fiatalok alapvető és speciális szükségleteinek kielégítését és jogaik érvényesülésének biztosítását tartom fontosnak.

Rögzítenem kell a gondozott gyermekek és fiatalok társadalmilag meghatározó, szociális integrációját szolgáló, és az egyéni képességeinek az intenzív fejlesztését biztosító módszereket.

Meg kell fogalmazni a konkrét működési követelményeket és szabályokat, amelyek a felelősség begyakorlását szolgálják. A gyermekek számára a legjobb és legoptimálisabb esélyt nyújtó ellátást kell megvalósítani, ennek érdekében egyértelműen rögzíteni kell a munkatársak szakmai és emberi szerepét. Definiálni kell az eredményességet, a hatékonyságot, mérhetővé kell tenni a szakmai tevékenységet és biztosítani kell a pozitív kimenetet.

A vezetés során a szükséges szakismeret-struktúrát, munka-és közösségcentrikus szakmai tevékenységet is meg kell alapozni. A munkasablonok tudatos kerülése a munkatársakat alkotó típusú munkára ösztönzi és a sokoldalú feladatok változatos tapasztalatokat eredményeznek. A felhalmozódott ismeretanyag elemzése a szakmai munka továbbfejlesztésének alapfeltétele.

Egységes nevelőtestületi és intézményi arculat szinten tartása a legfontosabb feladat.

A nevelési szolgáltatás

A gyermekvédelmi nevelőnek olyan ismeretekkel kell rendelkeznie, amely magas szintű gyermekvédelmi szemléleten alapul, lehetővé teszi a megfelelő diagnosztizálást, a külső információk, szakvélemények és a gondozott gyermek viselkedési megnyilvánulásainak adekvát értelmezését. A hatékony pedagógiai és mentálhigiénés eljárásmodok nevelési többletet biztosítanak a preventív, a korrekatív és a kompenzáló támasznyújtásban. A pusztán kondicionáltsági fok elérését is komoly pedagógiai sikerként értékelném. A védő-óvó, irányító és ellenőrző tevékenység, amely a gondozott gyermekek részére támaszt nyújt az erkölcsi és magatartási, normarendszer megszilárdulását eredményezi.

A mentálhigiénés innovációk nagymértékben személyiség-függőek. Kiemelten jelentős az életvitel megváltoztatására irányuló fejlesztő és segítő tevékenység. Az önálló és felelősségvállaló személyiségfejlesztés a gyermekvédelmi nevelés legértékesebb eredménye.

Napi életgyakorlatra nevelés:

A személyes kapcsolatban válnak begyakorlottá a többszöri ismétlés hatására. Mivel a gyermekotthoni elhelyezés intézményesült ellátási forma, ezáltal a napi életgyakorlatokat is átszövik a központilag megállapított vagy az intézmény helyi szabályai, ezért kiemelten fontos mindezek optimalizálása:

- az elhelyezett gyermekek és fiatalok életkoruk, képességük és érdeklődésük alapján kerülnek bevonásra az otthon életébe (háztartásvezetés, beszerzések megtervezése, apróbb javítások, házkörüli és kerti tevékenységek),
- az önkiszolgáló tevékenységben életkoruk és képességeik alapján való részvétel (ágyazás, rendrakás, takarítás, terítés, ruházat karbantartása),
- a személyi higiéné fontosságának megtanulása,
- az egyénileg eltérő alvási igény kielégítésének figyelembe vétele,
- a gyermek szükségletei és a ruházat elhasználódási mértéke szerinti beszerzéséről és cseréjéről való gondoskodás, amelybe be kell vonni a gondozott gyermeket is,
- a gyermekek, a fiatalok és az otthon munkatársainak jogait, kötelességeit és az együttműködés kereteit az elvárt módon rögzíteni a házirendbe,
- a személyes tárgyak, emlékek, ruházat megfelelő tárolása,
- a véleménynyilvánítás lehetőségének biztosítása az ellátás, az oktatás és a nevelés kérdésében,
- a zsebpénz szabadon történő felhasználásának biztosítása,
- az élet történeteit megőrkítő fényképes élettörténet könyv vezetése a gondozott gyermekkel és fiatallal közösen.

Nevelési szolgáltatások

A kitűzött nevelési célok csak a tevékenységekből vezethetők le.

Az alapfeladatok megvalósításának metodikai alapelvei:

- az otthonosság megteremtésének elve,
- a közösségi támogatás által való nevelés elve,
- az egyéni különbségek figyelembe vételének elve,
- a demokratizmus elve,
- a nyitottság elve.

A gyermekekkel kapcsolatos teendők metodikai alapelvei:

- a korrekciós nevelés elve,
- a kommunikációs és kapcsolatkézség fejlesztésének elve,
- a motivációk fejlesztésének elve,
- az alkotás, az önmegvalósítás kibontakoztatásának elve.

A nevelő szervezet folyamatos továbbfejlesztésének alapelvei:

- a gyermekotthon működési feltételei fejlesztésének elve,
- a csoportfolyamatok nyomon követésének elve,
- az egyes gyermekek és fiatalok nevelési körülményei fejlesztésének elve.

A jutalmazás és az elmarasztalás alkalmazásánál rendkívül fontosnak tartom az értékelés iránti érzékenység fejlesztését:

- a nonverbális megerősítésre vagy elmarasztalásra való érzékenység kialakítása a gondozott gyermekeknél és fiataloknál,
- a szóbeli megerősítésre, az egyszerű megállapításra való érzékenység kialakítása,
- a cselekményt az adott gyermek személyiségállapotához szükséges igazítani,
- az elmarasztalás nem lehet öncélú, kollektív, megszegyenítő, nem sérthet személyiségi jogokat, és az elmarasztalásnál figyelembe kell venni, hogy az elhelyezett gyermekek és fiatalok többsége traumatizált, magatartási normái és adaptációs készségei hiányosak, csökkentek vagy torzultak,

- a gyakori büntetés szorongást kelt, összegződhet a hatása az egyénben és kudarcélményt eredményezhet,
- a szélsőséges büntetésen alapuló nevelés agresszív modellként szolgálhat. A jutalmazás és az elmarasztalás hatékonysága függ az időzítéstől, az intenzitástól, a következetességtől és a nevelő – nevelt kapcsolatától. A felelősségre vonás során sort kell keríteni egy segítő célzatú, terápiás beszélgetésre, ami tudatosítja az elkövető gyermekben a cselekmény súlyát és következményét.

Az egyéni gondozási-nevelési terv elemei azok a szolgáltatáscsoportok, amelyek a napi életgyakorlathoz kapcsolódva és abba beépítve lehetővé teszik a gyermekotthoni életmódterápia sikeres megvalósítását.

Esetkezelő szolgáltatások:

Segíteni kell a gyermeket abban, hogy megértse és feldolgozza mindazt, ami vele és a családjával történt, és ami a gyermekotthoni elhelyezéshez vezetett:

- az elhelyezést kiváltó okok megértése, a családi problémák feldolgozása,
- az újonnan bekerültekkel való bánásmód,
- tanácsadás a szülőknek és más családtagoknak,
- foglalkozás speciális problémákkal,
- mentális segítségnyújtás,
- a személyes döntéshozatal képességének kialakítása,
- a másik nemmel kapcsolatos magatartás megalapozása,
- képességek fejlesztése a stressz kezelésére,
- pozitív és erőt adó kapcsolatok formálása a családdal és a kortársakkal,
- a személyes célok megalapozása és a jövő tervezése,
- az eseménynapló bejegyzéseinek értékelése csoportos szupervízió keretében.

A gyermekotthon támogató közösséget biztosít az ideiglenes hatállyal elhelyezett, az átmeneti és a tartós nevelésbe vett gyermekek számára. A munkatársak a család kiegészítő ellátásban felnőtt mintát nyújtanak, ami tulajdonképpen egy elmélyült pedagógiai és mentálhigiénés segítségnyújtás:

- Először megérteni, azután nevelni. Segíteni csak akkor tudunk, ha megkeressük a gyermek viselkedésének okát. A nevelési problémák mindig utalásoka környezettel fennálló kapcsolat problémáira.

- Nem a hibák ellen, hanem a hiányosságokért nevelünk. Megpróbáljuk kideríteni, hogy mi okozhatja a gyermek magatartásformáját, mit akar ezzel kifejezni, mire lehet a gyermeknek szüksége.

- Nemcsak a gyermeket, hanem az egész nevelési csoportot neveljük. Fontos, hogy a gyermekek bizalmas légkörben élhessenek.

- A segítségnyújtási kínálatok a tisztán ambuláns intézkedéseket, a mentális tanácsadásokat is magukban foglalják.

- A kedvező pszichés klíma, a produktív emocionális állapot megalapozása.

- A hatékony elsődleges prevenció biztosítása.

- A személyes szociális szolgáltatások professzionalizálása.

Minden gondozott gyermeknek biztosítani kívánjuk, hogy egyenlően részesedjenek a szociális erőforrásokból és szolgáltatásokból. Elsődleges célunk, hogy a gyermekotthonban empatikus, megértő, együttérző és előítélet-mentes légkör alakuljon ki.

Értékközpontú, viszonypedagógiát kell megvalósítani, ahol az egyén értékrendje kap primátust az egymás közötti viszonylatrendszerben. Ezáltal a személyiségfejlesztés segítségnyújtás a gondozott gyermeknek az értékekhez vezető útján. Ebben a folyamatban a munkatársak irányító és meghatározó szerepet töltenek be, de nem hierarchikus funkciókkal, hanem indirekt eszközökkel dolgoznak a gyermekekkel együtt az értékek létrehozásában.

A szakszerű pedagógiai tevékenység optimális magatartási és működési modellként jelenik meg, ami az ideális viselkedésmódot tükrözi a gondozott gyermekek részére.

A megértő közelítési mód teszi lehetővé, hogy nem a gondozott gyermek, hanem a gondozott gyermeknek kívánnak segítséget nyújtani a munkatársak. Mindez biztosítja a gyermekek személyiségének, szuverenitásának, döntési önállóságának figyelembe vételét és tiszteletben tartását.

Az értékállóság teszi lehetővé az integrált, interdiszciplináris és multikulturális szakmai prioritásokat.

Az intézmény által működtetett nevelőszülői hálózat

Távlati célként megkülönböztetett hangsúlyt kaphat a nevelőszülői hálózat megvalósítására.

A saját szülei nevelését nélkülöző gyermekek családban történő nevelkedéséhez a nevelt gyermekek alábbi szükségleteit venném figyelembe, hogy egészséges felnőttekké válhassanak:

- a biztonságérzés, amely a családhoz tartozás fényéből ered,
- a feltétel nélküli elfogadás, amire a hányatott előéletű gyermekeknek nagy szüksége van,
- a család számára fontos események és elvárások, amelyek indukálják az egészséges személyiségfejlődést,
- a nevelőszülők személyes felelősségvállalása, hogy a családi életközösségben a nevelt gyermek múltjával, a jelenlegi tulajdonságaival együtt legyen képes biztosítani a személyes megtapasztalásnak azt az élményét, hogy fontos valakinek,
- nyugodt körülmények és kiegyensúlyozottság biztosítása,
- a stabil családkép megélése,
- a nevelt gyermek izoláltságának minimalizálása.

A nevelőszülői tevékenységet nem foglalkozásnak, hanem életformának tartom, hiszen a nevelőszülő a munkaszerződés megkötésével nemcsak önmagát, hanem teljes lakóterét, családtagjait, azaz a magánéletét vonja be a tevékenységébe.

A szükséges kontrollfunkciókat a nevelőszülői tanácsadó alkalmazásával kell ellátni.

A nevelőotthonban nevelkedő gyermekek egy része elhelyezhető nevelőszülőknél, ha a nevelőszülő tudja és vállalja a feladatával járó kötelezettségeket, és ezek teljesítésére hatékonyan felkészítjük, és később folyamatos segítséget és támogatást adunk.

Fontos a speciális nevelőszülő, aki vállalja az értelmileg akadályozott, a mozgássérült, a tanulási nehézségekkel küzdő fiatal nevelését. A nevelőszülői kihelyezésnek számtalan előnye van: olcsóbb gondozási forma, személyes kapcsolat, családi mintanyújtás, intenzív érzelmi kapcsolat építhető ki, amely a teljes biztonságérzetet eredményezheti. A személyre szóló megkülönböztetett szeretet biztosíthatja az optimális személyiségfejlődést. Teret kap az egyéni ízlésformálódás (ruha, étel, apró tárgyak), megtapasztalja és kipróbálhatja, hogyan viheti keresztül megfelelő módon az akaratát családi körülmények között. Biztosítottak a szabadidő eltöltésének, a szabad játéknak a keretei, és a spontán elfoglaltság élményét naponta megélhetik a nevelt gyermekek. Szélesednek a tapasztalatok megszerzésének

lehetőségei az emberi kapcsolatok és a társasági viselkedés terén (séták, közös bevásárlások, baráti látogatások). Tartósan kötődhet egy személyhez és számíthat annak önzetlen segítségére. A nevelőszülői gondoskodás egyik leglényegesebb pozitívuma a gyermekek és gyermekorsók, valamint a nevelőszülői attitűdök individuális különbségeinek tisztelete, amelyek megalapozhatják a differenciált elbírálás és bánásmód létjogosultságát és eszköztárát.

A nevelő család pszichés egyensúlyának komponensei, a stabil, demokratikus és nyugodt feltételek lehetővé teszik, hogy a kompetencia határokat könnyebben megtalálják.

A nevelőcsaládok minősége, szemléletmódja az előzetes felkészítés függvénye, ezért kiemelten fontos szerepet szánok a kommunikációs készség, a szociális érzékenység és az érzelmi involváltság fejlesztésére és a szakmai szupervízió biztosítására.

2. A szakmai helyzetelemzésre épülő fejlesztési elképzelések

Helyzetelemzés:

A gyermekotthon működését a munkatársak szakmai felkészültsége, a személyes kapcsolatok minősége és a gyermekvédelmi szakember személyisége határozza meg.

Ki kell építeni azt a feltételrendszert, amellyel ellensúlyozni lehet a káros folyamatok és jelenségek kialakulását, ilyen az érzelmileg megterhelő szituáció, a lélektelen, ritualizált munkavégzés és tevékenység romló hatásfoka.

A feltételrendszer összetevői:

- munkába helyező tréning: modellszituációban átélni és végiggondolni a várható helyzeteket és szituációkat,
- esetmegbeszélés: a megtörtént események kiértékelése és szakszerű feldolgozása, a várható következményekre való felkészülés, az egyéni szakmai tudatosság növelése és az egységes nevelési stílus formálása,
- szupervízió: a szakmai személyiség megerősítései, az önreflexió fejlesztése, mentális támogatás és védelem a nagy érzelmi megterhelések ellensúlyozására,
- rendszeres belső szakmai továbbképzések: a gyermekvédelmi ismeretek fejlődésének és a jogszabályi változások nyomán követése érdekében,
- szervezetfejlesztési korrekció: az intézmény egészének hatékonysági vizsgálata és elemzése, a szükséges intézkedési terv elkészítése.

A tervszerű fejlesztés segítségével megvalósítható, hogy a szolgáltatások és a programok a gondozott gyermekek és fiatalok igényeit hatékonyan és megfelelő időben kielégítsék. A szolgáltatás és a szakmai program központjában mindig a gyermek elvárása és jóléte áll.

Fontos összetevője a kimenetszabályozás, amely meghatározza a szakmai tevékenység sikerességét.

A kimenet szempontjából mérhető:

- az oktatás és képzés,
- az egészségi állapot,
- az identitás és önazonosság,
- a családi és társas kapcsolatok,
- a társadalmi megjelenés,
- az érzelmi és viselkedésbeli fejlődés,
- az önellátás és felnőtté válás.

A minőséghez való elkötelezettség eszméjének át kell hatnia a gyermekotthon valamennyi területét. Minőséget megfelelő minősítés nélkül nehéz produkálni, ezért

kiemelten fontos feladatomban tartanám a munkavégzéshez társuló önkontroll és külső kontroll megalapozását.

Az intézmény feladatkörébe tartozó, jogszabályban meghatározott ellátási kötelezettséget és annak tartalmát maradéktalanul számba kívánom venni és a szolgáltatás minősége tekintetében feladatkörökre és munkakörökre osztható. Az egyes feladatokhoz kapcsolódó felelősséget egyértelműen és optimális mértékben hozzá kell rendelni a munka közvetlen irányítása céljából a középszintű vezetőkhez. Elvi szinten elkülöníteni a munkakört és a hatáskört, amelyek a gyakorlatban természetesen szervesen kapcsolódnak egymáshoz. A közvetlen felettes az operatív irányítás jogával rendelkezzen.

A munkavégzés során nem a hatósági szemlélet, hanem a többszektörű, differenciált és gyermekcentrikus ellátás biztosítandó. Az új struktúrában kiemelten fontos, hogy minden munkatárs a gondozott gyermekek sorsának hosszútávú megtervezésében és a gondozási feladatok megosztásában összehangoltan vegyen részt.

A nyilvántartási rendszer olyan egységes szemléletű adatlap-rendszer, amely végigkíséri a gyermeket az egész gondozási folyamaton, vezérli és összefoglalja a teljes gondozási tevékenységet, ezért a feljegyzéseket strukturált, visszakereshető, jól áttekinthető, élő információként kezelném.

A gondozott gyermekek és fiatalok vagyonkezelésénél a szoftvertámogatottság mellett, az adatrögzítést, a feldolgozást és az értékelésből adódó adatszolgáltatást alapkövetelményként kell meghatározni.

A tervezési és döntési folyamat során kiemelten jelentős az egységes szemlélet közvetítése, a partneri együttműködés előmozdítása, a gondozás folyamatosságának biztosítása a tervszerűség és az egymásra épülés alapján, a gyermekek jogainak maradéktalan érvényesülése, a szakmai előírások és a törvényi rendelkezések magasszintű megvalósítása. Összességében az adott személyi feltételekkel a követelményeknek megfelelő munkavégzést kell megalapozni, amely lehetővé teszi, hogy a munkatársak minden helyzetben megbízható és jó minőségű információkra alapozott döntéseket hozhassanak meg.

A nevelői attitűdben és gondolkodásmódban jelentős változást lehet elérni, a nevelési csoportokat érzelmileg és mentálisan is családszerű közösségekké kell fejleszteni. Az új dimenziók paraméterei között önállóan gondolkodó, cselekvő és döntésképes munkatársakra van szükség, akik megbirkóznak a heterogenitással és minél kisebb hibaszázalékkal eligazodnak a teendők fontossági és időbeni sorrendjében. A munkatársak folyamatos személyiség- és szakmai készségfejlesztését a segítő szakma pályaszocializációs folyamatának tekintem.

Fejlesztési célkitűzések:

A család ideális képét célszerű megközelíteni, megerősíteni a feladatmegosztáson alapuló értékrendet, amely lehetővé teszi a szabad döntést a felkínált lehetőségek és eszközök közül.

A fejlesztési célkitűzések másik fontos összetevője a rendszerelméleti koherencián alapuló szolgáltatások megszervezése.

A minőségileg emelkedő színvonalú és komplex ellátási kötelezettségek megvalósításának garanciáját számomra a gyermekotthon támogató, megelőző és védő ellátásainak folyamatos fejlesztése jelenti.

Kiemelten fontos a legneuralgikusabb pontok minimalizálása és az igényes tartalmú munkavégzés elsajátítása.

A gyermekvédelem ellátórendszere olyan szolgáltatás, amelyben minden tényezőnek egyenlő működési esélyt kell biztosítani.

Az intézményi rendszer átalakításában érdekeltté lehet tenni a munkatársakat, hogy mindenki átérezze, hogy szükség van a szaktudására és a tapasztalataira.

Kiemelt hangsúlyt helyezni arra a nézetre, amely szerint a gyermek nevelésére nem csak a család alkalmas, hanem az intézményi kereteken belül is sikerrel alkalmazhatóak a kikísérletezett családpótló megoldások és módszerek.

A gyermekek fejlődése szempontjából kizárólag annak a gyermekvédelemnek van értelme és létjogosultsága, amely mérhetően és bizonyítható módon létrehozza és tartósan biztosítja a gyermek fejlődésének és neveltetésének feltételeit.

Elsődleges feladatnak tekinthető a munkatársak súlyos mulasztásainak megakadályozása, ami személyiségromboláshoz vezethet a gondozott gyermekek és fiatalok életében. Az egyetlen eseti előfordulás lehetőségét is meg kell előzni.

A gondozott gyermekek és fiatalok életében a reális helyzettel való szembekerülés helyett a vágyfantáziák uralják el a személyiségüket, azaz a vágyott, ideális szülőképek ütköznek a zord tényekkel. Mindezek alapján rendkívül jelentős az értékbizonytalanság és a szocializálatlan megjelenések hatékony feldolgozása, a deviancia-változók csökkentése és a neurotikus eredetű panaszok, a társalanság, a munkateljesítményre, az örömszerzésre – örömátélésre való képtelenség pozitív irányba történő változtatása. A reprezentatív felmérés igényével végzett vizsgálatok egyértelműen meghatározzák a modernizációs erőviszonyokon alapuló gyermekvédelem perspektíváját, amelyet maximálisan fel kell használni a tevékenység során.

A hatékonyan működő gyermekvédelem gazdaságossági megközelítésben is kiemelt szereppel bír a társadalomban. Ha a fiatal az intézetből kikerülve nem lesz jól felkészült, egészséges polgár, akkor nem fog dolgozni, tehát nem termel, nem fizet adót, sőt disszociális viselkedése a közösséget veszélyezteti és anyagilag megterheli, ezért szakmailag eredményesen teljesítő gyermekvédelmi ellátórendszert kívánok megvalósítani.

Az uniformizált, érzelemmentes nevelés helyett mély emberi érzéseken alapuló kapcsolatokra kell törekedni. A tradicionális intézeti nevelést fel lehet váltani a személyre szabott törődéssel, amivel biztosíthatjuk a családjukból kiemelt gyermekeknek a teljesebb és örömtelibb gyermekkort.

A szervezetfejlesztési jellegű munkaértekezleteken mérhetővé válik, hogy a munkatársak mennyire és hogyan képesek saját álláspontjukat megfogalmazni és megvédeni.

Szolgáltatásaink szintjét továbbra is fejleszteni és szélesíteni kell (intézeti helyi lap, Internetes elérhetőség, albérlésbe történő kihelyezést előkészítő tréning, adaptációs lehetőség biztosítása, tini délelőtti az önismeret fejlesztésére), amelyekkel elérhető, hogy a szükséglet szenvedő gyermek jólétét megőrizhessük.

A fejlesztési koncepció háttérében a nemzetközi fejlődési irányzatokkal harmonizáló, azokból direkt módon is felhasználó tervezet áll, amelynek lényege, hogy az ellátórendszert elsősorban a családi életre szocializáló közösséggé kell átstrukturálni, melynek létviszonyai olyan életkörülményeket biztosítanak, ami a társadalmi beilleszkedéshez szükséges szerepfejlődést lehetővé teszi.

A szervezeti, tartalmi változás kidolgozásakor a munkavégzés hatékonyságának fejlesztésére teszem a hangsúlyt, amely magába foglalja a tervezés, a cselekvés, az ellenőrzés és a korrekció egységét.

Paradigmaváltás, új típusú szintézis a munkavégzésben az alapja a távlati szakmai tevékenységnek amelyben a fejlődés minőségi összetevőire figyelünk. Cél az intézmény

teljesítőkéességének és a keresletnek az összehangolása, különös tekintettel a kibocsátás, az életbelépés feltételrendszerére.

Az intézményrendszer átalakításának döntő mozzanata az intézményi és szakmaközi kapcsolattartás fejlesztése.

A szakmastruktúrát illetően a munkatársak ismeretei, tapasztalatai és motiváltsága fontos alkotóeleme lehet a megújulásnak. Továbbra is elengedhetetlen, hogy minden munkatárs elsajátítsa azokat a készségeket, ismereteket (önismeret, kommunikáció, szervezetfejlesztés, társadalmi és pszichológiai ismeretek, konfliktuskezelés), amelyek lehetővé teszik a partneri megközelítésű, szolgáltató és a gondozott gyermekek és fiatalok igényére optimálisan válaszoló rendszert.

2. A gyermekotthoni feladatok ellátása

Szükségletelemzés:

A fejlesztési iránynál figyelembe veendő, hogy szerteágazó tevékenységrendszerről van szó, amelyben az összetevők gyakran egymástól elszigetelten fejtik ki a hatásukat. A rendelkezésre álló feltételek és a kialakult működés vonatkozásában a legfontosabb a megoldásra váró problémák és feladatok egyértelmű körülhatárolása és viszonyítása az adott feltételekhez, valamint a hiányzó feltételek biztosítását.

A gyermekvédelem input (bemeneti) oldala: a gyermek személyiségállapota (biológiai, pszichés és szociális fejlettsége) a bekerülésekor, családi háttere, a gyermekkel kapcsolatos informáltság szintje és mértéke.

A gyermekvédelem output (kimeneti) oldala: annak biztosítása, hogy a gyermekvédelmi gondozási lánc a veszélyeztetettséget implicáló esetekben ne szakadjon meg.

A társadalmi változások felgyorsulásával a célszerű intézményi ellátással kapcsolatos követelmények is átalakultak. Olyan struktúra létrehozása a cél, amely rugalmasan formálható az újabb szükségletek kielégítése érdekében. A távlati célkitűzés a folyamatos fejlesztés taktikája és stratégiája.

Taktika: prognosztikus módszerek kidolgozása, az intézmény profiljából adódó elméleti alapokra helyezett szakmai program, a visszailleszkedés nyomán követéses vizsgálata, és a pedagógiai tevékenység továbbfejlesztése.

Stratégia: megalkotni a várható bekerülési okok alapján a prognózist, ami a társadalmi folyamatok törvényszerűségeinek elemzésén alapul. A neveléstervezést a bekerülési okok alapján kell elkészíteni. A visszailleszkedés hatékonyságának fokozásával megelőzhető a gondozott gyermekek elszigetelődése.

Az optimális gyermekotthonban a gondozott gyermek az életkorának megfelelő szinten válhat képessé arra a megkapaszkodásra, amely szükséges a biztonságérzet kialakításához. Így nem fogja elveszíteni az identitását és nem kerül a kóros függőség állapotába, képes lesz a leválásra és az önálló élet megfelelő időben történő megkezdésére.

A gyermekotthon strukturális (szervezeti) alapelvei: az emberi méltóság tiszteletben tartása, a diszkrimináció tilalma, a szociális biztonsághoz való jog, prevenció és a komplex rehabilitáció biztosítása.

A gyermekotthon funkcionális (működési) alapelvei: közös munka, egyértelműség, kiszámíthatóság, következetesség és a határok kijelölése.

A gondozás során ki lehet alakítani a partneri együttműködést, a felelősség megosztását és a személyes felelősség tudatának fejlesztését. Egyrészt a gondozott gyermek ne passzív elszenvetője legyen a gondoskodásnak, hanem aktív résztvevőjévé váljon, másrészt ne

szüksüljön be egyetlen megoldandó problémára, hanem egységesen terjedjen ki a fejlődés minden területére.

Csökkenteni kell a kényszerjellegű kapcsolatokat, kedvező feltételeket biztosítani a pozitív érzelmi viszonyulások megalapozásához. Cél, hogy a létrejött emocionális kapcsolat intenzitásában és mélységében megközelítse azt a szintet, amely a társadalmi normák és értékek interiorizációjának valódi alapjává válhat.

Mint mesterséges környezetnek, át kell vennie a család szociálpszichológiai értelemben vett státusát, szerepeit és szocializációs feladatait. Alkalmazkodnunk kell a gondozott gyermekek és fiatalok szükségleteihez és az intézmény egyediségében végig kell járnunk a hatékony gyermekvédelmi szervezetté válás útját.

A változó társadalomban jelentkező új értékek, a teljesítmény-centrikusság, a sikeresség a gyermekotthonnal kapcsolatban is megfogalmazódnak, ezért az intézményi szakmai tevékenység eredményességének megtartásán felül is kiemelten fontos, hogy odafigyeljünk az elhelyezett gyermekek és fiatalok személyes problémáinak kezelésére. Ezek közé tartozik a gyermekprostitúció, a bűnelkövetés és a kábítószer használatának megelőzése, a disszociális viselkedés minimalizálása, és a pályaválasztási segítségnyújtás a határozott továbbtanulási elképzeléssel nem rendelkező gyermekeknek és fiataloknak. A gazdasági és a társadalmi folyamatok elemzésén alapuló pályaaorientációs tevékenység lehetővé teszi a fiatalok esélyeinek növelését a munkaerőpiacon.

Az intézetbe kerülés életkori sajátosságai alapján a differenciált és egyénre szabott fejlesztés során az alábbi személyiségjegyeket venném figyelembe:

A csecsemőkorban intézetbe kerültek sajátosságai: nehezen nyílnak meg, kitartásuk alacsony szintű, energiájukat nem megfelelő módon mozgósítják, görcsösen kudarckerülők, önértékelésük alacsony, mindezek az örömháztartás alapvető zavarára utalnak. A támasznyújtó kapcsolatok reményében sok mindenre képesek. Az intézeten belüli erőviszonyokban általában peremhelyzetben találhatók. A jutalom késleltetésének képessége alacsony szintű, minimális belső energiataralékkal rendelkeznek, ami egy távoli jutalom reményében a megfelelő viselkedést indukálhatná.

Prepubertásban intézetbe kerültek sajátosságai: Általában szétesett családból érkeztek, ami jelentősen kihat a személyiség szerveződésükre. Viselkedésük differenciáltabb, a kommunikációs készség magasabb szintű, ami kellő önérvényesítő tendenciával társul. Mindez lehetővé teszi az informális hierarchiában a magasabb posztok betöltését. A leválás traumája kimutatható a személyiségfejlődésükben, ami a felnőtt világ iránti bizalmatlanságban nyilvánul meg. Felfokozott kapcsolatéhetség jellemzi, de gyakran kölcsönös provokációkká válnak a kapcsolatai, egyfajta befogadlak-elutasítalak társasjátékká. Veszélyeztetett az öngyilkosság, a szenvedélybetegség, a drog-és alkoholfüggőség szempontjából, és irreális önértékelés jellemezheti.

Serdülőkorban intézetbe kerültek sajátosságai: magatartási és beilleszkedési gondok jellemzik őket, amelynek alapja a családon belüli kapcsolati konfliktusok. A masszív szülői elutasítást rendkívül nehéz feldolgozni. A kitaszítottság depresszív állapotot, rohamszerű alkoholizálást, szökést, csavargást, alkalmi kapcsolatok kétségbeesett hajszolását és szélsőséges esetben teljes dezorganizációt okozhat. A jellem az egyén erkölcsi értékekkel kapcsolatos magatartási tendenciáinak integrációja, ezért a morális nevelést elsősorban a szerető gondoskodással és a szigorú következetességgel lehet a leghatékonyabban teljesíteni.

Előgondozás:

A gyermekotthoni elhelyezés megszűnése a fiatal életében jelentős változást okoz, ezért kiemelt szerep jut a kikerülés előtt az előgondozásnak. Igazodni szükséges az előkészítésnél az elhelyezést megszüntető okokra, értékelní a gyermekotthonban eltöltött időszakot, segíteném a jövő tervezését és egyúttal a nevelési csoportot is fel kell készíteni.

Utógondozás:

Az utógondozás során az átmeneti és a tartós nevelés megszűnését követően elő kell segíteni az önálló élet megkezdését, ha a fiatal felnőtt a létfenntartását önállóan nem tudja biztosítani, illetve ha nappali tagozaton tanulmányt folytat. A gyámhivatal elrendelő határozatát követően szerződésben kerülnek rögzítésre a kötelezettségek, a teendők, amellyel a fokozatos leválást és az önálló egzisztenciateremtést alapozzák meg.

A családban nevelkedő fiatal számára az otthon elhagyása nem egyetlen pillanat, hanem fokozatos és visszafordítható folyamat, ezért az intézetben a gondozás elhagyására való felkészítés fontosságát felismerve az utógondozott fiataloknak nyitott önálló képzési egység, amelyben biztosítható mind a gyakorlati ismeretek megszerzését, mind a szokásos gondozás is. A gondozásból való kikerülés gyakran nem más, mint a pszichológiai túlélésért folytatott küzdelem, ezért kiemelten fejlesztendők a pszicho-szociális tényezők, ilyen az identitás növekvő érzékelése, a kapcsolatteremtés és fenntartás képességének erősítése. Ennek érdekében lehetőséget kell biztosítani a fiataloknak a főzésre, ruhavásárlásra, háztartásvezetése, az egyedüllét élvezetére, a pénz beosztására és az apróbb barkácsolási és javítási teendők gyakorlására. A gondozott fiatalokat az intézet munkatársain kívül az öntevékeny szervezet tagjaként az utógondozotti koordinátor is segítse.

Az öntevékeny szervezet:

Az önerőből tett próbálkozásokra gyakran az elhárítás alacsony színvonala jellemző, az egyén mozgósítja energiakészletét és igyekszik megoldani a frusztráló élethelyzetet, de az legtöbbször sem az aktuális, sem az eredeti konfliktus megoldására nem elégséges, ezáltal a feszültség tovább nő. A szorongatott szituációból mind fizikálisan, mind mentálisan menekül az egyén, és a sikertelen próbálkozások is növekednek, ami az énfunkciók és a fékező mechanizmusok fokozatos gyengülését eredményezi, ilyenkor rendkívül sokat segít a társának a személyes pozitív példamutatása.

Az öntevékeny szervezet (szoba-, lakórészleg felelős) feltárja a közösség tartalékait, és személyreszabottan fejleszti a társas kapcsolati rendszerek támogató hatását.

Kiemelten fontos biztosítanunk a fiatalok részére a visszatérést a gondozásba, amit nem a személyes kudarc jelének, hanem a felnőtté válás folyamatában előforduló lehetőségnek tekinthető. Mindez megalapozhatja a szociális fejlődését valamint a jövőbeli esélyét egy-egy reménytelennek tűnő élethelyzetbe került fiatalnak.

Családias jellegű nevelés:

A családias jellegű nevelés során ellátandó a gyermekek biológiai gondozása, a személyiségfejlődéshez és éréshez szükséges feltételek biztosítása és hitelesen közvetített meghatározott magatartási és szerepminták, a lakókörnyezetbe szervesen illeszkedő, kislétszámú, a kis közösségre épülő, és az önálló életvitelre felkészítő modell. A családjukból kiemelt gyermekek továbbra is gyakorolhatják a mindennapi természetes társadalmi kapcsolatokat. A gondozott gyermekek és fiatalok áttekinthető, a családi otthonhoz hasonlóan berendezett, általuk is alakítható, otthonos és biztonságot sugárzó környezetben élhetnek.

A családi házas modell megvalósítása során mind az elsődleges, mind a másodlagos szocializáció biztosítható. Az elsődleges szocializáció részben a gyermekek életkora miatt, részben a hiányosságok pótlása, illetve korrekciója miatt szükséges. A hatékonyabb szakmai tevékenység biztosíthatja az érett személyiséget. Az ilyen gyermek biztonságosabban mozog a környezetében, könnyebben megtalálja helyét a társadalomban, és ezáltal felnőtt életében nem fog állami támogatások sorozatára szorulni.

A mentálhigiénés és pedagógiai tevékenység szakmai minimum feltételrendszerének alapkritériumai:

- jól időzített és előkészített befogadás,
- a nevelési csoporton belüli helyes arányok megtartása,
- a munkatársak elfogadó attitűdje, amely mintául szolgál a gyermekek részére,
- a speciális szükségletek kielégítése,
- a nevelési csoport szerkezetének, belső érzelmi feszültségeinek, dinamikájának feltérképezése,
- együttérző kommunikációs szemlélet megvalósítása,
- stresszmentesítés, az érzelmi terhek könnyítése,
- az egészséges önbizalom és a tudatos, odafigyelő életszemlélet kialakítása,
- a gyermek komplex rehabilitációjának biztosítása,
- a közösségi szokásrendszerek, viselkedési minták elsajátítása,
- a személyiségállapot rendezése,
- a társadalmi beilleszkedést elősegítő kulturális és életmódbeli minták és értékek közvetítése,
- a családmódelhez legjobban hasonlító mindennapi élet biztosítása,
- pályaorientációs segítségnyújtás,
- a zártság és az izoláció csökkentése.

A családi házas modellben végső soron megvalósuló nevelési hatásrendszer a társadalmi együttélés tipikus viszonyaira való felkészítés. A milió és a kapcsolatrendszer változásával a szervezeti kereteket is fejleszteném.

4. A speciális gyermekotthoni feladatok ellátásával kapcsolatos elképzelések

Szükségletelemzés:

A speciális otthonban jelentkezik a legintenzívebben a súlyos helyzetbe került beutaltak életsorsa, ezért kiemelten fontos a traumatikus élmények csillapítása. A bekerülés okai: hajléktalanság, elhanyagoltság, kriminalitás, a szülők erkölcstelen életvitele. Számosan idegrendszerileg és pszichésen leromlott állapotban kerülnek be. A neurotikus, túlkoros és disszociális magatartású gyermekek számára az optimális körülmények és az eredményesebb pedagógiai tevékenység érdekében profilíroznom a szakmai tevékenységünket. A negatív viselkedés motívumainak és hátterének a feltárása, a kiváltó okok felszámolása és a kompenzáló nevelési tevékenység mielőbbi megkezdése a legfontosabb. A szaktudományos kutatási publikációk megállapításaiban egyértelműen megfogalmazták a veszélyeztetettségi variánsokat, amely alapján megállapítást nyert, hogy a személyiség belső feltételei gyakran gyengén fejlettek, hiányosak vagy károsodottak, a külső környezet diszharmonikus hatású és traumatikus. A két létező valóság kedvezőtlen hatása eredményeként az elsődleges szocializációs-folyamattörést szenved, ezáltal a személyiségfejlődés a társadalmi normákkal ellentétes irányultságot mutathat.

Az átnevelés kényszerjellegéhez, ami a visszatartást indukálja, célzott mentálhigiénés modellek társíthatók.

A kriminális személyiségzavar kialakulásánál a gondozott fiatal az agresszort interiorizálja. A halmozódó környezeti ártalmak egyre intenzívebben és mélyebben károsítják a személyiséget. A szociálisan elfogadhatatlan viselkedést tovább gyengíthetik az identifikációs negatív élmények (szűkebb társadalmi környezet, család).

A serdülőkori tekintélyválság hátterében gyakran a család működési zavarai fedezhetőek fel, ami disszociális viselkedést indukál.

Ha a neurotikus tünetek alternálnak a kriminális tünetekkel, akkor még a deviáns személyiségzavar nem fixálódott és a személyiségnek van választási lehetősége.

A speciális otthon a társadalom klasszikus „zavarkorrekciós” intézménye. Az elsődleges megelőzési stratégia a hatékony mentálhigiénés fejlesztés megvalósítására a devianciaproblémák esetében a nem specifikus szocializációs zavar megszüntetésére irányulhatnak.

A krízisek, a tartós hiányállapotok és a megterhelő élethelyzetek az életsors olyan problémás szituációi, amelynek során a gondozott fiatal a megszokottnál lényegesen intenzívebb stresszhatás éri. A viselkedészavarok kezelésében a mikrokörnyezetnek kiemelt szerep jut.

A disszociális gyermekek korrekciója is lehetséges, ha realitásfunkciói épek, és a raportképességéből megtartott valamit, vannak fejleszhető, egészséges én-részei.

Minden egyes probléma más, ezért egyéni odafigyelést és törődést, támogatást kell biztosítani.

A disszociális személyiségfejlődés korrekciója a terápiás prognózis alapján tervezhető. A viselkedészavarok befolyásolását jól körülhatárolt interakciós folyamatokkal kell elvégezni támasznyújtó, problémaorientált és krízisintervenciós formában. A szükséges terápiás beavatkozással minimalizálhatók az ellátás diszfunkciói.

A speciális otthonban a kiinduló helyzet, a bemenet determinált és egységesen kimutatható a megzavart személyiségfejlődésben a beutalt gyermekeknél. A familiáris, környezeti és egyéb okok problémás szocializációt indukálnak. A személyiségkorrekciót folyamatos nevelés és gondoskodás segíti. A végső cél a kompetens személyiség kialakítása. A kimeneti oldalon a legfontosabb teendő, hogy a kikerülő fiatalok rendelkezzenek azokkal a személyiség-tulajdonságokkal, amelyek a mai megváltozott életkörülmények között a biztos fennmaradást biztosíthatják (stabilitás, kitartás, tolerancia és problémamegoldó képesség).

A folyamatszabályozás során a nevelői attitűd alapvető változásával lehet a szakmai munkavégzést fejleszteni.

A tanulmányi kudarcok az érintett gyermekeknél a kifejezési funkciókat befolyásolják elsősorban, amelyek visszahatnak a tárgyalt ismeretanyag mentális rendezésére, feldolgozására. Káoszt okoznak a tudattartalmak vonatkozásában, ezért már a sikertelenség első jelentkezésekor meg kell szervezni a hatékony felzárkóztatást, hogy a lemaradás ne érje el a pótolhatatlanság mértékét.

A pszichés problémák közül a felelőtlen életmód, az irreális önértékelés, az önsorsrontó életviteli tendenciák, a beilleszkedési képtelenség és a felerősödött személyiségzavarok a legjelentősebbek.

A megzavart személyiség helyreállításához intenzív mentálhigiénés módszerek szükségesek.

A mentális zavar megerősödésében a környezeti hatásoknak fontos szerepe van. A negatív elsődleges kapcsolati élmények következtében lelki zárlat alakul ki, ami gátlóan hat minden fontos pszichés funkció fejlődésére és súlyos zavarokat okozhat.

A személyiség a normatív és adaptív társadalmi együttélésre a szocializációs folyamatban fejleszhető.

Az elsődleges korrekciót a viselkedés szintjén jelentkező zavarokra kell irányítani. A személyiség alakítását az új és megfelelő magatartási minták hatékony kiépítésével és begyakoroltatásával valósíthatjuk meg.

Az egészségügyi és életkezdési szolgáltatások során az egyéni terápiákat mindig egyénekre kell tervezni, a hatásszinterek, a mentálhigiénés tevékenység fő vonalai és a legfontosabb fázisok előtérbe helyezésével.

A gondozott gyermekek és fiatalok egészségi állapotának figyelemmel kísérését, a rendszeres szűrést, a szükséges egészségügyi ellátás megszervezését, a korszerű táplálkozási szokások megismertetését és megkedveltetését és az egészségi állapotuk miatt speciális élelmezésre utalt gyermekek ellátásának biztosítását tartom legfontosabbnak.

Reszocializáció

A reszocializálás során a fejlesztés individualizált és differenciált megtervezése az elsődleges feladat, amelynek alapjául a mentális összetevők ok-okozati összefüggéseinek feltárása és az életút elemzése szolgál.

Kiemelt jelentőségű az agresszív feszültség érvényesítési és a konfliktushelyzetek megoldási technikáinak szociálisan elfogadható irányba való fejlesztése. Fontos az alkalmazkodási nehézségek csökkentése és az önkiszolgálási szokásrendszerek megtanulása, az ingerszegény környezeti hatások enyhítése. Az indulati feszültség eredményes elhárításának begyakorlása lehetővé teszi a személyiség belső szabályzórendszerének a stabilizálását. A mindennapi életben jelentkező nehézségek frusztratív hatásának csökkentésével lehetővé tenném, hogy az egyén a számára feszültséget okozó helyzetekhez adaptív és normatív módon viszonyuljon.

A szociabilitás fejlesztésével kerülhető el, hogy a fiatal kikerülésekor ne legyen pszichésen átmeneti helyzetben. Az idealizált intézeten kívüli élethez és annak sokszínű külsőségeihez ne önsorsrontó életvitellel viszonyuljon.

Szabadságfokukat tekintve:

- a gondozott gyermek saját döntésének elkötelezett képviselője,
- a szervezett szabadidős foglalkozásokon való részvétel,
- külső intézmény szabadidős szolgáltatásában való részvétel,
- kötetlen szabadidős tevékenység, az intimitás megélésének lehetősége.

Intenzitásukat és irányukat tekintve:

- aktív: tanulás, művelődés, szakköri tevékenység, szaktárgyi versenyeken, pályázatokon való részvétel, művészeti tevékenység sportolás, testedzés, természetjárás, üdülés
- passzív: művészet és tudomány (múzeum, színház, film, tv, videó, hangverseny, számítástechnika), társas együttlét (vendégség, diszkó, klubest).

A gondozott gyermekek és fiatalok a rekreációs szolgáltatások során megtanulnák hogyan újulhatnak meg fizikailag, lelkileg és szellemileg az érzelmi megterhelések és kimerülések után. A szociális szerepek elsajátítása nemcsak a stressz, a megterhelő élethelyzetek elviselésékor, hanem az élet viszonylag nyugodt, kiegyensúlyozott szakaszaiban is fontos.

5. Összegzés

Cél a rendszerszemléletű és szolgálatcentrikus gyermekvédelem. Az egészséggel, a szabálykövető és megtartó viselkedéssel kapcsolatos kívánatos magatartási stratégiák a csoportfolyamatok által indukált hatások által rögzülnek a gyermekek és a fiatalok személyiségében.

Középtávú célok:

A csoport vonzereje

- Az emberi kapcsolatokra, a megismerésre és biztonságra való igény,
- a csoport nyújtotta ösztönzések, működési stílus, presztízs ,
- a tagok szubjektív elvárásai a csoport és vezetőjének hatására vonatkozóan,
- a csoport összehasonlítása más csoportokkal,

Befolyásoló tényezők

- a tagok közötti kölcsönhatások száma,
- kölcsönhatáscserére vonatkozó megerősítések,
- a versengő és nem versengő kapcsolatok jelenléte a csoportban,
- a csoport mérete megfelelés a tagok igényeinek,
- a tagok elvárásainak teljesülése,
- befolyás a tagok presztízisére és rangjára,

A csoportnevelő feladata

- kölcsönhatások ösztönzése és fenntartása,
- a cél felé terelni a csoportot,
- a cél kialakításában gondoskodni arról, hogy minden tag céljai, érdekei megjelenjenek,
- közös cél kialakítására ösztönözni a csoportot,
- olyan erőforrások biztosítása a csoport számára, amelyeket egyénileg nem kaphatnak meg,
- az alacsony ranggal bíró tagok ösztönzése a részvételre
- vezetőként őszinte és nyílt kommunikáció,
- a rang- és presztízsnövekedési lehetőségeinek megteremtése,
- az egyénileg nem elérhető erőforrásokhoz való hozzájutás,
- a másik személy nézeteinek és értékítéletének tiszteletben tartása,
- aktív figyelem, non-verbális pozitív visszacsatolás,
- hagyományteremtés.

Távlati célok:

Társadalmi ellenőrzés

- csoportnormák,
- szerepek,
- rang, vagy státusz.

Befolyásoló tényezők

- a csoport célja,
- az egyes tagok normái,
- a szervezeti környezet normái,
- más, referencia csoportok normái,
- korábbi csoporttapasztalatok,

- a feszültség mértéke a csoportban,
- a vezető szerepe,
- a csoporttagok által hozott nézetek, szokások és hagyományok,
- a tagok személyiségének működési módjai a felelősségvállalás és autonómia mértéke a tagok részéről.

A csoportnevelő feladatai

- a pozitív – minden tag fejlődését biztosító csoportnormák kialakulását segíteni, ösztönözni, tisztázni,
- a tagokat támogatni egyéni szabadságuk, felelősségük és autonómiájuk felismerésében és gyakorlásában,
- saját vezetői szerepet tisztázni,
- a feszültséget a csoportban optimális szinten tartani,
- tiszteletben tartani a tagok vállalt szerepeit a csoportban,
- a változást akadályozó ellenállásokat a tagok és a csoport részéről kezelni,
- tudatosítani a tagok szerepeit,
- használni a tagok szerepeit és rangját a csoportműködésben.

Összességében a gyermekvédelmi ellátórendszert a kiépülő piacgazdasághoz kapcsolódó szociális védőháló működtetéseként lehet megvalósítani. A halmozottan hátrányos helyzetű, leszakadó fiatalok vonatkozásában az elsődleges cél a személyiség mentális normalitásának a helyreállítása, az érzelmi hiány és a kiszolgáltatottság érzésének minimalizálása, a kedvező pszichés klíma megalapozása, ami az elsődleges prevenció alapfeltétele.

Írta: Molnár László

EGYÜTT VAGY KÜLÖN MARADJUNK EGYÜTT VAGY VÁLJUNK EL?

Sok szempontú megközelítésben, professzionális igényességgel készült a dr. Herczog Mária szerkesztette kézikönyv.

Laikusoknak és szakembereknek egyaránt érdekesítően és hitelesen szólnak a könyv szerzői, akik a szociológus, a pszichológus, a szociális munkás, a válóperes ügyvéd, a bírósági szemszögből láttatják a házasság, a válás, a gyermekelhelyezés kérdéseit.

A szerzők mindvégig értékeslegesen maradnak a család, a házasság, az élettársi kapcsolat, a válás társadalmi és jogintézményei tekintetében. Az ideologikusság helyett pragmatikus szemléletben közvetítenek tudást, ismereteket, mérlegelési szempontokat, kezelési technikákat, hogy ki-kik érintettként vagy szakemberként tudjon segítséget kapni vagy adni. Ily módon sikeresen kerülnek el, hogy „ideális és jó megoldások” példatárát állítsák össze. Helyette a minden szereplő számára elfogadható megoldásokhoz vezető út építőköveit és a belőlük való építkezés technológiáját mutatják be például válási és/vagy gyermekelhelyezési helyzetekben.

A százon felüli fejezet címei tagolták, jól kezelhetővé tették a könyvet.

Néhány fejezet cím:

Miért kötünk házasságot?

Tévhittek a házassággal kapcsolatban, mikor tudunk jól változni?

A világ változott vagy csak én?

Hogyan segíthetünk gyerekeinknek a válás előtt, alatt és után?

Elválnak-e az elvált szülők gyermekei?

Alternatív módszerek a konfliktusok kezelésére, mikor kérjünk segítséget?

Miért érdemes a mediáció mellett dönteni?

Szülői felügyelet

Forduljunk-e ügyvédhez?

Megegyezéssel válunk

Ha nincs megegyezés

Nem szerencsés, ha kiragadunk egy részt a könyvből, de a mediáció újszerűsége Magyarországon és jórészt ismeretlensége okán ezt szükségesnek tartom.

A meditáció egyeztetést, békéltetést, közvetítést jelent, egy olyan módszert, amelynek az a célja: hogy „egy válásnak ne győztesei és vesztesei legyenek, ne bűnösök és áldozatok közt tegyen igazságot, hanem segítsen minden résztvevőt abban, hogy méltóságát megőrizve, élhető módon folytathassa tovább az életét.”

A szemlélet és a módszer elterjedésének társadalmi haszna mai világunkban – ahol erős és gyenge, szerencsés és szerencsétlen, nyertes és vesztes alternatíváiban élünk, gondolkodunk – nem igazán szorul magyarázatra.

A világ számos országában jól működtetik a mediációt, néhol a bírósági eljárás mellett vagy helyett használják.

Az élet számos területén jól használható eljárást a hazai joggyakorlatban is meg kellene honosítani. A bíróságok tehermentesítése és a költségkímélés mellett leginkább azért mert humánus. „A mediálás a konfliktuskezelés legkevésbé fájdalmas formája. Segít mindazoknak, akik a bírósági per, az örökre megszakadt kapcsolat, a kibékíthetetlen és fájó

ellentét helyett egy jóval szelídebb és eredményesebb módszert szeretnének választani konfliktusuk korrekt megoldásának.”

A kiváló szakkönyv mindenkinek ajánlható, a szociális szakmában pedig illik megismerkedni vele.

A könyv szerzői: dr. Herczog Mária, dr. Barinkai Zsuzsanna, Lovas Zsuzsanna, Neményi Eszter, dr. Rónaszéki Katalin.

(KJK – KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2002)

Írta: Pócs Szilvia

ENYÉM A JÓVŐ²⁴

Ez az írás egy pályázatra készült. Nevelőszülőknél felnőtt fiatal nő a szerzője. Nagyon ritkán kapunk olyan írást, amelyből szakemberként, szülőként megérthetünk valamit abból, hogyan is gondolkodnak, éreznek azok a gyerekek, akik sokféle intézmény és szakember segítségével – sokszor ellenére – nőnek fel, kezdik el önálló életüket. A történet vidámnak tűnő befejezése ellenére is nagyon szomorú és árulkodó látletele – egy bizonyosan létező metszete – a jelenlegi gyermekvédelmi rendszernek is. Érdeemes elgondolkodni azon, amiről alig, vagy egyáltalában nem beszél. Nem sokat tudunk meg a vér szerinti családról, a nevelőcsaládokról és az iskoláról sem, de az itt olvasható apró jelzések mindannyiunknak fájdalmasan ismerősek és nagy részben elkerülhetők lennének. Minden fájdalmat és nehézséget nem tudunk megelőzni, de a mainál jóval eredményesebben és emberségesebben is segíthetők lennének azok a gyerekek, akiket rajtunk kívül nem véd meg senki, kérdés tehát, hogy mi megvédjük-e őket és jól tesszük-e azt, amit teszünk. (A szerk.)

Kellemetlen hangra ébredek, még nem akarom kinyitni két szemem. De megérezem arcomon a napfény meleg illatát és átjárja a boldogság minden egyes porcikám. Lassan kinyitnám a szemem, de ekkor egy kis félelem suhan át testemen, amitől megborzongok. Minél jobban próbálom szépnek látni a világot, ez annál jobban nem megy. És ekkor csalódottan veszem tudomásul, hogy az álom elillant már régen. Hiszen már reggel van, és ekkor hirtelen eszembe jut a tegnapi este, amikor már megint a nevelőmamámmal veszekedtem, ami egy jó ideje nem újdonság.

Véget ért az este, ami nekem mindig többet jelentett, mint másnak. Ez az időszak volt számomra az ábrándozás ideje. Elképzeltem magamnak egy ideális férfit, aki szeretet, és mindenkinél jobban akar. Nem nézi, hogy milyen csúnya vagyok, csak nagyon erősen szorít, és ha egy kicsit bátrabb vagyok, akkor már a gyermekeinket is látom. De ez ritka, főleg amióta azt mondta a nőgyógyászom, hogy komolyan el kell beszélgessem velem. A vizsgálat eredményei alapján sajnos nem lehet gyermekem.

- Akkor apáca leszek. – vágtam rá, nem akartam kimutatni, mit is érzek.

Valahogy nem akarok és nem is tudok tizenhat évesen szembe nézni a dolgokkal. Egy igazi gyermek lelki világával figyelem a körülöttem lévő dolgokat, és meg vagyok elégedve a kis plátói szerelmeimmel.

Ekkor egy hangra lettem figyelmes és a következő pillanatban már a Mamát látom a fejem fölött nem éppen mosolygós kifejezéssel az arcán.

- A kisasszony nem akar felébredni a mai napon? Szerinted kinek csipog az óra? Már két perce szól, nekem kell bejönnöm keltegetni?

- Jó reggelt! – mondom tettetett jó kedvvel – Máris kelek és beágyazok.

- Ha a boltból visszajöttél volna, már akkor is késésben lennél!

Szó szót követett, majd a következő pillanatban hatalmas pofonok gazdjaként elmondtam a véleményem, hogy tudok mindent, minket csak azért hozott el nyolc évvel ezelőtt az intézetből, mert sok pénzt kapott az öt gyermekért!

²⁴ Az írást némileg stilizáltuk, de semmilyen módon nem változtattunk a tartalmán és a mondanivalóján (a szerk.)

A következő órákat, napokat senkinek nem kívánom, nemcsak azért, mert úgy kikaptam, hogy le sem tagadhattam a nyomokat, hanem azért, mert olyan teljes lelki terrorban volt részem, amit – akkor – úgy éreztem, nem fogok tudni túlélni. A pont az i-re akkor került fel, amikor egy dobozt dobott elém, hogy akkor pakoljak, ami belefér, azt elvihetem.

Sikerült összeszedni a legszemélyesebb emlékeimet, mint egy varázsló próbáltam beletenni azokat a kicsiny dobozkába, de ez nem sikerült. Ez nagy törést okozott, amit szemmel láthatóan a mamám nagyon élvezett.

Pár óra múlva, mint egy érzéketlen robotot beszállított Pomázra a papám kishúgommal együtt. Ez a vége, mi lesz ezután? – teszem fel a kérdéseket, de a válasz várat magára, amit sértésként élek meg. Mi történt, hogy tud így megváltozni egy élet egy veszekedés során? Milyen érzelmek voltak ezek, ha így meg tudnak szünni? Most mi lesz?

Ahogy peregnék a gondolataim, és teszem fel a kérdéseket, már a kocsiba szállunk be és irány az ismeretlen, amiről még nem hallottam semmi jót.

Nem túl biztató kilátások! Bárcsak álom lenne! – próbálok beszélgetni továbbra is a nevelőpapámmal, bár fogalmam sincs, hogy ezek után mit is mondok neki, és valahol a lelkem legmélyén nagyon hálás voltam a kínos csöndért.

Kishúgom sírdogál, majd egyszer csak rám hajtja a fejét, és menekülve a fájdalomtól mély álomba zuhan. Álmában görcsösen szorít, néha-néha felszipog, majd csodálkozva ébred immáron az intézet csúf, vészjóslóan magas falai között. Nevelőpapámmal a búcsúzás olyan gyors, hogy szinte fel sem fogom azt a pár szót, amit elmond.

Átfut az agyamon az a sok emlék, amik most már olyan nagyon messzinek tűnnek. Nagyon sokat megtett értünk! Nagyon sok szeretetet kaptunk tőle, sőt még faházat is készített nekünk, ahol esőben is tudtunk játszani! Ilyen ajándékot csak igazi mély szeretetből készít egy apuka! Legyen az vérszerinti vagy sem!

Próbálok könnyeimet lenyelve emlékezni az otthonomra. Elkezdek mosolyogni, mert eszembe jut, hogy hozott nekem egy-két rossz tévét, magnót, amit apró darabokra szétszedhettem, hiszen én voltam a „szerelő”. Amikor egy lemezjátszót szedtem szét, ami a babaházban volt, azt nem köszönte meg. Utólag derült ki, hogy még jó lett volna, ha én nem nyúlok hozzá. A sírást visszafojtva próbálok meg erőt és bátorságot önteni magamba. Legszívesebben odamennék apuhoz szorosán átölelve, elmondanám neki:

- Nagyon szeretem és köszönök mindent! Ne haragudjon rám!

Bárcsak vissza tudnám pörgetni az idő kerekét, én nem akartam senkit megbántani! De nem tudok semmit elmondani, mert attól félek, hogy nem engedné végig mondani. Azt hiszem jobban rettegek az elutasítástól és attól, hogy ellök magától! Azt soha nem heverném ki, inkább nem kockáztatok, túl sebezhető vagyok és félek az újabb fájdalomtól!

Pár perccel később már tudom, el kellett volna mondanom neki, de ekkora már elment és én már nem tudtam elmondani, amit szerettem volna. Ezt hibának könyvelem el, és próbálok túl lépni ezen, hiszen most a húgomnak szüksége van rám, ehhez pedig sok erő kell.

Miután rájöttem, nem szabad emlékezni, erőt vettem magamon és megpróbáltam figyelni arra, amit a nevelő tanárnő mondott, és merre vezetett minket ebben a hatalmas épületben. Bevezetett egy szobába, ami nagyon kicsinek tűnik ennyi embernek. De ez a nevelőknek nem okozott gondot, én pedig először úgy gondoltam, hogy jobb lesz befogni a számat. Kaptunk egy-egy ágyat és egy kis szekrényt, ami az amúgy kevés holminknak is kevésnek bizonyult. De megoldottuk a problémát.

Miután leültem az ágyra, nagyon árvának éreztem magam, próbáltam valami másra gondolni, de ez nem nagyon működött. Nem tudtam feldolgozni a történeteket, ezért képletesen egy kis süllyesztőbe ömlesztettem mindent, ami minden levegővételtkor

különleges fájdalmat okozott, de így képessé váltam a dolgok átlátására. A megoldásokon gondolkodtam, csak azon járt az eszem, hogy minél előbb ki kell innen jutnunk.

Arról, hogy, milyen ez a hely, sokaknak fogalma sincs, majd egy idegen szemével próbáltam magamban elfogadni, miszerint nem is olyan rossz, csak meg kell látnom a szépet. Hiszen ez csak átmeneti helyzet!

Kishúgom ismételten elszunyókált mellettem az ágyon. Jó volt nézni, ahogy már sokkal nyugodtabban aludt, és már nem is szorított annyira, inkább már csak kapaszkodásnak tűnt.

Rossz érzés fogott el, amikor rádöbbsentem, hogy alig szólt egy pár szót, amióta így elveszítettük a családukat. De csak abban reménykedtem, hogy, miután felébred, ismét olyan lesz, mint régen. Bár ez csak hiú ábránd volt, mert már soha semmi nem lesz olyan, mint tegnap volt vagy egy évvel ezelőtt! Hova tudunk innen elmenni, minél gyorsabban, töprengtem hangosan.

Körbenéztem, a szoba nem lehetett nagyobb harminc négyzetméternél. Hat emeletes ágy volt a falak mentén elhelyezve és mellettük egy-egy kisszekrény. A szabad mozgási terület nagyon kevés, de a lányok azt mondták, hogy csak este vannak itt. Eszembe jut a beszélgetés.

- Amennyit csak lehet, kint vagyunk a városban. – mondta egy szőke szerintem túlfestett lány. Ha okos vagy, te is így teszel! – fűzte hozzá egy túlsúlyos, aki szemmel láthatóan elégedetten vigyorgott ki a szendvicse mögül, amit már vagy tíz perce majszolt.

- Én inkább a húgommal maradnék. – mondtam kissé elcsukló hangon.

- Szűz vagy mi? -fordult felém egy másik lány.

- Igen, talán baj? – és ezt nagyon cikinek éreztem előttük, bár büszke is voltam magamra, hogy nem vagyok egy olyan könnyűvérű, aki füvel, fával együtt van.

- Hát ezzel a fejjel, – szólt oda egy barna hajú lány – na gyertek, hagyjuk a kis szűzike! Elöl deszka, hátul léc! Miért ide kellett rakni? Tök unalmas csaj! Na gyertek, várnak a srácok!

Ezzel elvonultak, és én nem is bántam. Sajnos nem sok ember jutott eszembe, aki innen ki tud vinni minket nagyon hamar.

Pár perc merengés után kicsapódott az ajtó, és feltűnt hat igen erős fizikumú fiú. Nagyon megijedtem, és valami rossz érzés kerített hatalmába. Körém álltak, és a következő pillanatban már vittek is ki a szobából. Nem mondtak semmit, csak vittek. Szóltam, hogy tegyenek le, mire az egyik megfenyegetett.

- Vagy csendben maradsz, és akkor nem fog fájni, de meg is kínozzhatunk, amibe belegebedsz!

Nagyon megrémültem és sikítottam, ahogyan csak a torkomon kifért. Próbálták befogni a számat, de én mindes egyes alkalommal beleharaptam a kézbe, amelyik kísérletezett.

Végül az egyikük azt mondta:

- Úgyse hallja senki! A szűzike még nem tudja, hogy itt mi vagyunk a főnökök!

- Hiszen új a kicsi! – mondta gúnyos mosollyal egy kis nyurga srác.

A keskeny folyosón haladva nem tudtam, mire számítsak, az egyetlen reményem továbbra is vérfagyasztó sikításom volt. A sors iróniája, futott át az agyamon, hogy általánosban én voltam a lehangosabb sikító. De ez rajtam most nem segít!

A folyosóról hirtelen egy dohos, rendetlen szobában találtam magam. A fény nagyon gyér, csak éppen, hogy kivettem az árnyékokat. Egy asztalra kerültem, és erős szorításokat éreztem a karomon, később a lábaimnál. Valami sorrendről beszéltek, már annyira remegtem, hogy a mozdulattól, ami tőlem függetlenül úrrá válik testemen, ütésként érezkeltem minden egyes porcikámon.

Odaállt elé az egyik, talán a főnökük, felhúzta a szoknyám. A vér hirtelen kiszaladt a testemből, az ájulás kerülgetett, úgy éreztem, hogy már nincs erőm, de a sikítást képtelen voltam abbahagyni. Vérfagyasztó segélykérés ez a nagy falak között, amiket úgy éreztem, mintha rám dőlnének. Már szinte lepörgött előttem az életem. Csak nem értettem, mit követtem el, hogy Isten most nem figyel rám?

- Nagyobb dolgokkal van most elfoglalva! – válaszol nevetve az egyik fiú.

De ekkor, mint egy megmentő lépett be az ajtón az Igazgató úr. Kiszabadított a rettegés hatalmából! A tekintete megnyugtatóan hatott rám, tudtam, megmenekültem, de még nem tudtam felfogni! Csak azt tudtam mondani, köszönöm!

Aztán minden fekete homályá vált előttem.

Mikor már kezdtem magamhoz térni, a szobámban voltam és ott volt mellettem a húgom, aki könnyes szemmel kérdezte valakitől.

- Mikor ébred fel?

- Most már nem sokára! – válaszolta neki egy férfihang.

Már majdnem teljesen jól voltam, de egy kis idő még kellett nekem a biztonság kedvéért. Még órákon át nem tudtam a lábamra állni, és megszólalni is csak igen nehezen, de amikor végre már kezdtem észhez térni, eszembe jutott, hogy mi is történt, csak annyit tudtam mondani, hogy

- Innen el akarok menni! Most! A húgommal együtt!

Azt nem tudom, hogy mit kaptak a fiúk, de nem is érdekelt! Én megmenekültem, számomra ez volt a lényeg! Én el akartam felejteni azokat a pillanatokat, amit úgy érzek, sikerülni is fog!

Aztán egy telefon a megfelelő embernek és utána már ismételtén pakolhattuk össze a holminkat!

- Újra lesz otthonunk!

Boldog voltam, mert megérkezett az új Nevelőmamám, és már alig vártam, hogy újra a kapun kívül tudhassam magunkat, ezúttal biztonságban! Soha nem gondoltam volna, hogy eljutok egyszer odáig, amikor az utca adja meg számomra a biztonság érzését! Furcsa érzés volt, de már szabad voltam!

Pár órán belül már haladtunk új mamánkkal, Kati nénivel egy otthon felé, amiről csak remélhettük, hogy jobb, szebb és meggyőzőbb lesz, mint az előbbi volt, ami bár csak fél napig volt az úgy nevezett otthonunk!

Egész úton hazafelé beszélgettünk Kati nénivel. Kishugi megint elaludt, át akarja pihenni hatalmas fájdalmát, hogy így eldobta őt az ő anyukája! Mindig is ő volt a kis kedvenc és nem érti, mi is történik velünk. Ha én befogtam volna a számat, akkor még lenne családjá és nekem is!

- Ne tedd ezt magaddal! Ez már nagyon régen érett és csak kifogás volt a viselkedésed. – mondta Kati mami, nyugtató hangon.

- De ezt a húgomnak hogy fogom elmondani?

- Adj magatoknak egy kis időt! Ez a legjobb gyógyszer!

- Nem lenne jó, ha most elmondanám neki! Össze van törve! Még csak tizenegy éves.

- E. hogyan fogadta az elszakadást?

- Amikor veszekedtem anyával, akkor mellette állt. Elkezdett árulkodni, de végül is összezavarodott és csak nézte a számára értetlen történéseket. Még mindig nem tudom felfogni! Pedig a legjobb nevelőszülőnek tartotta magát!

- Nem szabad elítélni! Mindig meg kell bocsátani, hidd el, utána neked lesz jobb!

- Most még nem megy!

- Adj időt magatoknak!

Még sok mindenről beszélgettünk volna, de már meg is érkezünk. A bemutatkozások után megmutatták a szobánkat és egy gyors fürdés után aludni mentünk. Az esti imámban köszönetet mondtam, amiért a kellő időbe rám néztél, és segítséget küldtél, én nem tudom elégszer meghálálni, nagyon szépen köszönöm, Uram! Nagyon aggódom a húgomért, és szeretnék megkérni, hogy neki is segíts! Sok erőt és szeretni tudást kérek, Istenem!

Miután befejeztem az esti imát és lehajtottam fejem, már alszom is.

Másnap reggel a napfény meleg illata keltett fel, és ez olyan elégedettséggel töltött el, hogy már képes voltam élvezni az életet! Mennyire meg tud változni egy élet, de egyszerűen csak a szépet tudom látni és ez nagyon boldoggá tesz.

Hétfő reggel van, és éppen dolgozni mentem, szinte leírhatatlan nagy szeretetet éreztem magamban! Az egész világot át tudtam volna ölelni! A fejhallgatóban nagy hangerővel kedvenc kazettámat hallgattam és gyönyörködve figyeltem a napot.

A beilleszkedés könnyen ment az új családomba. Azóta hónapok teltek el és nem foglalkozva a történetekkel, csak előre tekintve éltem napjaimat. Volt egy csodás munkahelyem, egy nevelőotthonban voltam dadus. Volt időm felejteni, csak bátorságom nem volt feldolgozni a múltat.

Ezzel ellentétben rengeteget játszottam a gyerekekkel, tízen voltak a csoportomban és a legidősebb is épp, hogy három éves. Éreztem, hogy szükségük van rám, a szeretetemre, amit egy intézetben nevelkedő gyermek nem kaphat meg! Még nem tudják, milyen lehetne a természetes élet, szülők közt, csak azt látják, hogy a gyerekek, akik elmennek az intézet előtt szerető szüleik kíséretében, nincsenek bezárva sehová.

- Mi miért nem vagyunk olyan gyerekek? – fordult egyszer felém egy nagyobb fiú. Nem tudtam, mit válaszoljak, csak átöleltem.

- Ha egy kicsit nagyobb leszel, akkor el tudom mesélni a történetedet. De most kérlek, annyit jegyezz meg és ti is – fordultam a körülöttem üldögélő gyerekekhez – nagyon okosak, szépek vagytok és ugyanolyan gyerekek, mint azok, akik nem itt laknak. Csak rátok most én vigyázok a szüléitek helyett. És ettől én boldog vagyok, mert nagyon szeretlek benneteket!

- Engem is? – kérdezte a legelevenebb kisfiú a csoportomból.

- Igen téged is! Mindenkit!

- És kit a legjobban? – hangzott a következő kérdés.

- Mindenkit egyformán nagyon szeretek!

- Akkor egy kicsit odabújhatok Szilvi néni ölébe?

- Hát persze!

- Én is! Én is!

- Mindenki sorra kerül! Csak óvatosan, még a végén felborulunk!

-Akkor jól beveri Szilvi néni is a fejét, mint én tegnap.

Erre nagy kacagásba törtek ki a gyerekek.

A délutáni órákban, amíg ők aludtak, átgondolva a történeteket, úgy éreztem, hogy igazán befogadtak, és ez elégedettséggel töltött el!

Voltak olyan gyerekek is, akik anyunak szólítottak, amitől boldogságot érzek a szívemben, de félek, mi lesz később. Tudtam jól, hogy nemsokára lejár a szerződés és szeptemberben nekem ismét kezdődik az iskola.

Fájt a tudat, hogy itt kell hagynom őket. Esténként nagyon fájdalmas a búcsú, mert míg én haza mehetek, ők itt maradnak a nagy falak között. Láttam rajtuk, nem tudják, hogy milyen rosszság miatt vannak itt az intézetben. Így amikor csak tehettem, bent aludtam a szobájukban, és este hosszasan meséltem nekik. Mindenkinek esti pusztit, adtam egy nagy, meleg öleléssel! Így próbáltam meg valami olyat pótolni, amiről igazán nekem sincs sok fogalmam.

Sajnos én sem tudom, mit jelent igazi szülőkkel felnevelkedni. De a szeretni tudás szerencsére nem is ettől függ! Én úgy éreztem, a „gyermekeim” a leghálásabbak, érzik a szeretetemet, és azt viszonzják is. Nagy szükségem volt minden egyes mosolyra, ez teszi igazán elviselhetőbbé ezt a néha zord életet! Valamennyire feledtetik a velem történeteket, nagyon jó társaság a gyermekeké! Őszinték, és igazi érzelmeket adnak, nem valami mesterkélteket, amit a legtöbb felnőttben látnak. Azt sajnós majd később tanulják meg úgy, hogy szinte észre sem veszik. Csak, mint fegyvert használják a nagyvilágban, védekező burokként. Így is védve magukat a fájdalomtól.

Miután már több mint egy hete nem láttak otthon, Mami betelefonált, hogy most már jöjjenek haza.

- Ha nem pihensz, beteg leszel! Tudom, hogy hosszú az út naponta kétszer Pestlőrinc és Érd között. De kétnaponta igazán pihened kéne. Jövő héten már augusztus, és te még egy napot sem pihentél! Ne feledd, szeptemberben már iskola! Ma este kérlek, gyere haza, és holnapután pedig elmész nyaralni Csopakra. Remélem, hogy okos vagy és belátod, igazam van.

- Jó, akkor ma este otthon vagyok, Mami! És ne haragudj, amiért nem mentem haza, csak...

- Nem tudsz elszakadni a gyerekektől. Én értem, de te miattad kérem, hogy gyere haza.

Elbúcsúztam a gyerekektől és a szívem majd megszakadt a kis könnyecsképektől, amit én okoztam nekik. Annyira féltettem őket, még egy nehézség, mintha nem lenne így is túl sok a kismanóknak.

Elmondtam, hogy nagyon szeretem őket., de most már muszáj hazamennem! Ha nem megyek, akkor nagyon fáradt leszek! És aki fáradt, nem alszik eleget, azt megtámadják a bacilusok, nagyon beteg lesz! Még az ágyból sem jöhet ki! Könnyes szemmel, de nagy lelkesedéssel felelték, hogy ezt nem akarják.

Nagyon nehéz szívvel jöttem el, de megmondtam, amint tudom, meglátogatom őket. Ennek nagyon örültek és meg is nyugtatta kis lelküket, hiszen nem örökre szólt ez a búcsú!

Amikor tudtam, meglátogattam őket, és mivel tudtam, hogy ki milyen csokit szeret, vittem nekik, nagyon megörültek.

Végül is otthon töltöttem egy napot, pihentem és izgatottan vártam a nagy napot, a nyaralást. Az estét a nevelt testvéreimmel töltöttem. Húszan voltunk már az új család tagjai. Papi és Mami, a saját négy gyermeke mellett neveit még tizenkét roma gyermeket és mi ketten fehérek a húgommal. De ez nekünk soha nem okozott gondot.

A vacsora után töltöttünk mindenkinek egy kis pezsgőt, és felköszöntöttük szüleinket házassági évfordulójuk alkalmából. Én mondtam a köszöntőt, ami nagy megtiszteltetés volt számomra.

Két nagy esemény miatt ültünk most össze: „Az első, hogy nagyon sok boldogságot, szeretetet kívánjunk huszonötödik házassági évfordulójuk alkalmából. A második, hogy megköszönhessük Önöknek, hogy az egész életüket feláldozzák olyan gyermekek nevelésével, akiket a saját vér szerinti szüleik sem neveltek fel! Önök a legjobb emberek, akik így önzetlenül az egész családi életüket feláldozva nevelnek sok állami gondozott, főleg roma gyermeket. Amit nagyon kevés nevelőszülő vállal! Mert ehhez kétszer annyi szeretni tudás kell, mint egy normál gyermekhez, mert náluk még a külvilággal szemben is bizonyítani kell, mert sok az előítélet! Míg egy magyar gyereknél, bármilyen is a magatartása, a külvilág elfogadja azt! Szerintem csak két csoportba lehet sorolni az embereket! Jó ember vagy rossz ember!

Nehéz hivatás a nevelőszülőké, feladják egy-két, sok esetben több gyermekért a nyugodt békés otthont! Egy olyan életért, amiben nincs pihenő, mert mindig van valami, amiért tenni akarnak!

Most mi is köszönetet szeretnék mondani és még nagyon sok boldogságot! Legalább még száz együtt töltött boldog évet! Még egyszer mindent nagyon szépen köszönünk! Akkor ünnepeljük meg a fiatal párt!”

Később odamentem és átadtam én is az ajándékot, és csak köszönetet tudtam mondani! Nem tudok elég hálás lenni azért a sok-sok mindenért, amit megtettek értünk. A legszebb dolog az életben az önzetlen szeretet és a segíteni akarás! Ezekkel a gondolatokkal hajtottam le a fejem este, és kimondhatatlanul boldog és elégedett voltam!

Másnap reggel nagy volt a rohangálás, mert elaludtunk. Bár csak egy fél órával, de ez pont a reggeli ideje lett volna. Még szerencse, hogy tudtunk egymásnak segíteni. A csomagok már úton voltak a Balaton felé, mert egy ismerős egy nappal korábban ment le mindent elintézni, és mivel kibussszal ment, hát segítségképpen levitte a nagyobb csomagokat. Ez nagy önzetlen segítség volt!

Az út a vonatig nem volt hosszú, de annál izgalmasabb, de végül is szerencsésen elértük a vonatot. Az onnan induló út számomra nehezebbnek bizonyult, mert a vonat szinte minden bokornál megállt. Énekeltünk, így kicsit gyorsabbnak tűnik az idő múlása.

Csopakon az idő nagyon szép volt, kisebb-nagyobb faházakban laktunk, ami két szobára volt osztva.

- Egy szobában öten vagyunk, én egy másik nevelőszülőhöz kerültem be – fordultam oda az egyik barátnőmhöz – te hova kerültél?

- Ahhoz az öreglányhoz. – mutatott egy legalább kilencven éves nőre – Mivel érdemeltem ki ezt a kriptaszökevényt?

- Biztos a srácok miatt, akikkel beszélgettünk az úton, hiszen falod a fiúkat!

- De akkor te miért nem kerültél hozzá?

- Protekciós vagyok! Amúgy is egy ilyen kedves kislány mi rosszat tud tenni? Magát a megtestesült ártatlanságot látod!

- Jaj, én meg a szűz vagyok! Akihez te kerültél, milyen?

- Nem érdekli, mit csinálok, csak néha jelentkeznek le. Nagyon jó! Van kedved lemenni a partra? Szabad vagyok, mint egy madár! – gonoszkodtam

Délután a parton voltunk a barátnőimmel, élveztük a nyaralást. Ez igazán felvillanyoz minket, és örültem szeretnék egyszerre mindent. Ahogyan a nap végigsimított testemen, nagyon vonzónak éreztem magam, és bátran szemeztettem a fiúkkal. Bár a lányokkal jókat nevtünk a fiúkon, mert olyan nevetséges, ahogyan próbálgattak behálózni egy lányt a mi csoportunkból. Ezt Eszti ki is használta, és meghívatta magát mindenre, amit csak meglátott a parton.

Később odajött és megmutatta a legújabb kincseit.

- Nézzétek, micsoda szép kis macit kaptam! Csak hogy a nyakláncról ne is beszéljek. Szóval ez meg egy két részes fürdőruha. Csak négyezer forintba került.

- Ezt is az a srác vette? Hogy is hívják? – érdeklődött Kriszti.

- Zolinak, egyszerűen nem tudtam lebeszélni róla! – mondta tettetett ártatlan arckifejezéssel.

- Tudjátok, én nem ilyen vagyok, nem szoktam semmit sem csak úgy elfogadni, de olyan jó szívvel ajánlotta fel, szinte már könyörgött.

- Majdnem minden fiú vesz neked valamit! De miért csak neked? Este mit kell tenned? – vont a kérdőre Ági.

- Mi van, féltékenyek vagytok? Amúgy semmit nem kell tennem, nem azért kapok ajándékokat. Azt nem mondtam, hogy este randizunk. Csak az fog történni, amit én is akarok!

- És te mindent akarsz? – kérdezte gúnyosan ismét Ági. – Ettől boldog vagy?
- Nem attól, hanem amiket kapok. De most beszéljünk másról!

A többiekkel összenéztem és elkezdtünk nevetni, mert akármilyen is a másik, mi így elfogadtuk egymást. Ha nem akar változtatni, mi nem tehetjük meg helyette. Mindenkinek megvan a saját magánélete, és ezt leszámítva Eszti nagyon jó fej lány. Ha bármikor szükség van valakire, ő az első, aki jön, és ahol tud, segít.

Másnap már nem volt éppen strandolási idő, ezért nagyon szívesen fociztam a fiúkkal. Többször sikerült gólt rúgnom, amire a fiúk heves hajhúzogatóással gratuláltak. Az egyik ilyen eset után elkaptam az egyik srác kezét, és elkezdtem kicsavarni a hüvelykujját.

- Kérj bocsánatot!
- Nem kérek – vágta rá Balázs.
- Akkor tovább csavarom!
- Vasággal vagy negyven kiló, jó, jó bocsánat csak hagyd abba, ez már fáj!

Utólag megtudtam, olyan jól sikerült a hátracsavarás, hogy eltörtem az ujját. Nagyon szégyelltem magam, nem tudtam, hogyan kérjek bocsánatot Balázstól. Végül is sikerült megbeszélni a dolgokat és jó barátok lettünk, szeptembertől pedig testvérek. De most már túl előre szaladtam.

Szombat délelőtt volt és a vízben úszkáltam, amikor hirtelen ki kellett mennem a vízből. Nagyon siettem, a lépcsőn nekem jött egy srác. Nagyon mérges lettem, és úgy elkezdtem veszekedni vele, mintha valami égbe kiáltó bünt követett volna el. Amikor odaültem a lányokhoz, elhatároztam, kikészítem azt a fiút, amelyik nekem jött.

A lányok csak nevettek, és segítségükről biztosítva bementek a vízbe, én pedig a parton mérgeledtem tovább. Este pedig lementem a diszkóba, és ő is ott volt. Megtudtam, hogy L-nek hívják -milyen idétlen név- és közben próbáltam a nagy lezsért játszani.

- Hány éves vagy? – fordult felém.
- Mi közöd hozzá? -mérgeledtem tovább.
- Tizennégyenél nem nézel ki többnek. Ha a negyven kilót megcsapod vasággal, akkor én ... – nem hagytam, hogy tovább folytassa.
- Képzeld, vagyok negyven kiló, és október végen leszek tizenhét éves.
- El is higgyem?

Tovább beszélgettünk, csak úgy lezseren, de egyre idétlenebbnek éreztem magam, ezért elmentem táncolni egy fiúval. A lassút már elígértem, de mivel nem láttam Tibit, hát mással mentem el táncolni, de L. észrevette a problémát, így odament, és szólt Tibinek, hogy én nem láthattam őt, ezért ne haragudjon meg rám.

A következő számot már Tibivel táncoltam, aki elmondta, mit is tettL

Nekem ez annyira szimpatikus, hogy meg akarom köszönni neki, amit tett. De mire odajutottam volna, már elment aludni. Én pedig csak arra tudtam gondolni, hogy mennyire félreismertem. Mekkora buta voltam, amiért nem hallgattam. De hiszen én nem is szeretem, gondoltam. De hiszen ez volt az első olyan tette, amit emberinek találtam és kezdtem nem tudni, mit is gondolok, vagy érzek!

Másnap reggel arra ébredtem, hogy L keres, focizni hívna, ha volna kedvem. Ahogy magamhoz tértem, leesik mi is történik velem, és már alig várom, hogy láthassam és megköszönjem a tegnapi jó tettét!

A labdarúgás nagyon jól megy, több gólt is sikerült belőnöm. Amelyek után mindig odajött L. és gratulált. Ilyenkor hozzám ért, amitől én mérgesnek játszottam magam, de valójában nagyon tetszett a közeledése.

Délután elhívott sétálni, gyönyörű volt a táj és romantikus, ahogyan a vízimalom mellett mentünk, én megcsúsztam, de ő megfogott..

Egyszer csak egy üzletben voltunk, ahol gyönyörű égetett kerámiát készít és ad el egy hölgy. L megkérdezte, hogy melyik tetszik, mondtam, hogy a zöld együttes, nagyon szép a színe.

- Jó akkor ezt megveszem a barátnőmnek!

- Mi? Neked barátnőd van? – ezzel kimentem a helyiségből. Ez nagyon fájt, duzzogtam magamnak. Mentem a tábor felé,

és nem voltam hajlandó észre sem venni. Egyszer csak elkezdett mindenféléről beszélni, de nekem csak azon járt az eszem, hogy ha van valakije, akkor miért közeledett felém? Vagy lehetséges, hogy csak én beszéltem be magamnak a közeledést? Hát ennyire kis bután viselkedtem?

- Miért nem mondta előbb? – nem tudtam, hogy hangosan gondolkodom.

- Számított volna valamit? – szólalt meg hirtelen L, erre megijedtem csak most esett le, hogy hangosan gondolkodtam.

- Nem, csak akkor másképpen állok hozzá a dolgokhoz. – vágtam rá.

- Most hogy állsz hozzá? – érdeklődött és a szemében láttam, nemsokára nevetni fog. Ha elkezd, megfojtom, mérgeledtem tovább. Annyira fájt, hogy ekkorát kellett csalódjak benne! Aztán közönyös arckifejezést erőltettem magamra, és felé fordulva vágtam rá: sehogy.

Délután elém állt és egy kis cetlit nyomott a kezembe, és azt mondta, hogy egy óra múlva indul a vonata, haza kell mennie, mert éjszakás. Megkérdezte, hogy kikísérem-e a vonathoz, ha megkér?

- Miért én? A barátnőd nem ér rá?

- Kérlek! – és olyan szépen mondta, hogy majdnem elolvadtam.

Sietett pakolni, én pedig megnéztem, mi van ráírva a kis papírra. Név, cím, telefonszám. Ez számomra az aznapi ima volt. Gyorsan megtanultam a címét és telefonszámát, mintha ez lehetne köztünk a kapocs. Ha nem is találkozunk, legalább tudom, merre van szívem választottja, és ez megnyugtat. Ez esélyt is adhatna, ha nem lenne az a barátnő. De van, és nincs mese, én csak egy kis nyári kaland lehettem számára. Még jó, hogy semmi sem történt köztünk. Kikísértem a vonathoz, az állomásig vezető út mintha rövidebb lett volna.

Amikor az állomásra értünk, az utolsó pillanatban a kezembe nyomott egy kis csomagot, amiben az a kis együttes van.

- De hát ezt a barátnődnek vetted! – néztem értetlenül.

És már fent is volt a vonaton. Ő félig lelógva a vonatról, ami már indulóban volt, azt mondta:

- Nem, neked vettem! Kérlek, írd! Nagyon vigyázz magadra, és meglátod, hamarabb találkozunk, mint sejtened!

A nyaralás másnap nekünk is véget ért. Megismerkedtem az új nevelőszüleimmel, akik szeptembertől átveszik nevelésünket. Kiderült, hogy L. jó ismerősük és sűrűn van náluk. Ez annyira felvidített, hogy már alig vártam az új találkozást. Hát mégis csak láthatom!

A nyár további részében Keresztanyuénál voltam, akik születésem óta végig kísérték életemet és testvéreimét. Amikor négy évesen bekerültem Fótra a húgaimmal, akkor csak ők látogattak meg minden láthatás alkalmával. Mindig a legjobbat akarták nekünk, felneveltek volna minket, ha Keresztanyu nem lett volna olyan nagyon beteges.

Noha már szinte kész nő voltam, nem igazán értettek egyet azzal a kapcsolattal, amit L-lel folytatok, pedig csak barátság volt köztünk. Bár az én részemről ez egy nagy szerelem volt, és ezt Kerimami nagyon jól tudta. Mindig azt mondta:

- Nagyon féltetek! Nem akarom, hogy csalódj! Túl sok minden történt veled ez alatt a nyár alatt, és még nem vagy túl rajta.

- Már régóta nem foglalkozok veled.

- Nem az a megoldás, hogy a szőnyeg alá sepred a problémákat. Az attól még ott van.

- Tudom, hogy itt van, de ez volt akkor a legegyszerűbb megoldás.

- Anyád is így rontotta el.

- Az a nő, aki szült? Én csak úgy hívom, hogy szülőgép.

- Nem szabad így beszélned róla! – és mutatóujjával jelezte a nem szónak a jelentőségét.

- Miért? Megszült hat gyereket és egyet sem volt képes felnevelni! Az ilyen nem anya!

- Nem tudod, miért választotta ezt az életet?

- De tudom, mert a férfiak fontosabbak, mint a gyerekei, ezt ő mondta, amikor tizennégy évesen látni akartam! De ő hogy kezdte? Én is olyan vagyok, mint ő?

- Nem, nem vagy olyan könnyűvérű, de ha csalódsz egy ilyen férfiban, akkor könnyen válhatsz azzá! Túl soknak tartom a köztetek lévő különbséget, te csak tizenhét vagy L. pedig már huszonöt éves. Ha ténylegesen barátok lennétek, azt nem ellenezném, de szerelemről szó sem lehet.

- Ez nem igazság! Mi egyelőre csak barátok vagyunk, de nekem ő az első nagy szerelmem, és nagyon szeretnék vele komolyabb kapcsolatot is.

- Mit jelent ez a te részedről?

- Ha egymásba szeretünk úgy igazán, akkor én el tudom képzelni veled az életem.

- És, hogy vélekedsz a szexről, az is mindjárt menne?

- Nem az anyám vagyok! Én igazi érzelmekről beszélek, és az is az élet része, de ahhoz nekem sok idő kell, hogy lefeküdjek veled.

-Jaj úgy féltetek, te lány! És fel vagy világosítva? Nem szeretnék korán nagy lenni!

- Ne tessék aggódni, én mindent tudok, bár egyelőre nincs szükségem erre a tudásra.

Még sokáig beszélgettünk és minden téren megnyugtattam az én aggódó Pótmamámat. De a szívem legmélyén már csak azt vártam, mikor jön L következő levele. Mivel nem tudtunk találkozni, ezért rengeteget leveleztünk, és nagyon vártuk a következő találkozásunkat, amit augusztus huszadikára terveztünk. Aztán nyár vége felé haladva lassan eljön az idő, hogy G.-re költözzek, amit már azért vártam, mert akkor sűrűbben találkozhatunk.

Az ünnep alkalmával együtt mentünk Pestre megnézni a tűzijátékot, mert kiderült, hogy én még ilyet soha nem láttam. Az egész napot a Margitszigeten töltöttük, és este megnéztük a tűzijátékot. Amikor fellőtték a csodás kis csillagokat, akkor csókolt meg először, ami elmondhatatlanul boldoggá tett és még szerelmesebbé!

Azóta, amikor csak tehetjük, együtt voltunk, elmentünk sétálni és élveztük a pillanatot. Szeptemberben új iskolát kezdtem, egy egészségügyit, ahol négy év sikeres tanulás után érettségit kaphatok! Rengeteget kellett tanulnom, de a hétvégén mindig találkozhattunk. Számomra így teltek a napok, és alig vártam, hogy mikor is láthatom szívem választottját. Néha titokban elém jött az iskolához, így együtt mehettünk haza! De csak a sarokig, mert ha kiderül, akkor botrány a köbön lett volna otthon. Ezek a lopott csókok olyan izgalmassá tették a csak pár hónapos kapcsolatunkat.

Végül neki is elkezdődött a tanulás, így már csak a hétvégék maradtak, a közte lévő időszak pedig az ábrándozás végeláthatatlan sorozataként töltötte ki napjaimat.

L dolgozott és szorgosan tanult, hogy felvegyék egy nagyon kemény, de ugyanakkor jó felsőfokú intézménybe, ami végül is sikerült neki.

Többször próbálnak meg minket szétválasztani, nem sok sikerrel! Keményen meg kellett mindkettőnknek felelni az iskolában, a munkahelyen és persze otthon! Ami nekem háromhavonta változott, rossz magatartásom miatt. Így kerültem be a kollégiumba, ahol L. is lakott. Rengeteg időt töltöttünk együtt, egyszer elmentünk a barátaihoz, akiknek akkor született kisbabájuk. Kati nagyon kedvesen mesélt nekem Panniról, és amíg mi lányok babáztunk, a fiúk is beszélgettek. Annyira jól elbeszélgettünk, hogy meghívtak, ha van kedvem, látogassam meg őket máskor is. Így amikor csak tehettem, felmentem hozzájuk, és egy kis idő múlva nagyon jó barátság alakult ki köztünk.

Hétköznap délutánként én elkísérem L-t a HÉV-hez, amíg ő elment az iskolába, addig én visszamentem a koleszba tanulni. Mivel mindig este tízre ért haza, én félrerakattam a vacsoráját. Így nem kellett éhesen lefeküdnie, nekem pedig jól esett, hogy törődhetek vele. Február tizenharmadikán pedig bekövetkezett számomra a legrosszabb, bevitték katonának. Egyetlen megoldás továbbra a levelezés maradt, sokszor tizenhat oldalas leveleket írtunk egymásnak. A kedvenc részem a levelekben, amikor azt játszottuk, hogy képzeld el. Ilyenkor nagyon romantikus helyeken voltunk és gyönyörű szavakkal mondtuk el egymásnak, hogy mennyire szeretjük egymást.

A hétköznapok szürkeséget és rengeteg veszekedést tartalmaztak, ezért elmentem albérletbe a nevelőcsaládtól, ahol bár csak hétvégén voltam, de akkor viszont nagyon szabadon. Hétköznap továbbra is a kollégiumban lakom. Az albérletre azért volt szükség, mert hétvégére nem maradhattam a kollégiumba. Főleg, hogy L is ott lakik, bár éppen a katonai szolgálatát töltötte.

Többször voltam már diszkóban a barátaimmal, akik nagyobb többségben fiúk. Ezért aztán füvel, fával összehoztak a rossznyelvek. De ezzel nem foglalkoztam.

- Miért laktál már ilyen sok helyen? – kérdezte a kollégiumi szobatársam, és a kezében tartotta azt a papírt, ahova minden valahai otthonom fel volt sorolva.

- Egyszerűen képtelen vagyok megszokni egy új családot, bármennyire is szerettem a nevelőszüleimet, nem tudtam már megfelelni nekik.

Két órával később már D. nénivel emlékeztünk a múlttól.

- Azért rontasz a suliban, mert még nem tudad feldolgozni, hogy visszaadott benneteket az Irénke mamád?

- Igen és ennek a következtében rengeteget rontok a suliban és sokat sírok. Van olyan, hogy azért kezdek el sírni, mert valaki azt mondja, amit évekkal azelőtt ő mondott. Amiről ő eszembe jut, ez elég sok konfliktushoz vezet az osztálytársaimmal.

- Megtaláltad már a megoldást erre a gondodra?

Igen, végül az lett a megoldás, hogy egy osztályfőnöki órán elmondtam az életemet, és amire kíváncsiak voltak, azt megkérdezték. Így megoldódott mindenki problémája és már nem voltak tabu témák kivéve egyet. Elöttem senki nem szidhatja az őseit, mert, ha nem lenne, akkor értékelnék, rájönnének, mekkora kincs apuci és anyuci!

- Ezért akarod az albérletet?

- Igen, ez az előzmény, amiért is a saját utamat akarom járni. Igen nehéz időszakom ez, de nagyon sokat segítettek az osztálytársaim és párom, L. Ő főleg a lelkemre figyel és próbálja jól láttatni velem a dolgokat. Rá kellett jönnöm, hogy ugyanabban a helyzetben voltunk kisgyermekként, csak ő elkerülhette az intézet kapuját, sőt még a gondolatát is.

- Mennyire hat ki a múltban történtek a magatartásodra?

- Mindenki az első mamámmal történt konfliktusokra vezette vissza a magatartási gondjaimat. Kikészített idegileg, amire az okosabb emberek azt mondják, hogy még mindig képtelen vagyok feldolgozni a történeteket. És ez így is van! De ez szerintem egy normális folyamat, csak nálam késve jelentkezik. A húgom ez idő alatt külföldi örökbefogadást kért magának. Ami sikerült is egy Olaszországban élő házaspárhoz. Hát így teljesen egyedül maradtam, hiszen minden testvéreimet örökbe fogadták. Vér szerinti húgaimmal rendszeresen tartom a kapcsolatot, nem tudok velük eleget találkozni, és ez fáj.

- Mi bánt a legjobban? – érdeklődik tovább D. néni

- Miért kellett a testvéreket szétválasztani? – kérdeztem, mert ő a felelős, mint tanácsadó, hogy mindent rendesen megcsináljak.

Minden héten egy délutánt vele kellett töltenem, és ilyenkor rengeteg mindenről beszélgettünk. Ha jobban belegondolok, a testvéreim jártak jobban, mert még az első nevelőmamámnál laktunk, amikor szétszedtek minket, és más-más helyre kerülünk. Őket örökbe fogadták, és ez egy biztos pont az életükben! Ezzel meg tudom nyugtatni magam!

- Mi lenne, ha végre saját magaddal foglalkoznál? Szóval azt szeretném megtudni, hogy lefeküdtél-e már L-lel?

- Nem, még csak egy éve vagyunk együtt, nekem ehhez idő kell!

- De ugye nekem szólsz! És a védekezésről se feledkeztek majd meg!

- Még messze vagyunk mi attól, hogy szeretkezzünk! De amúgy mikor szóljak? Előtte, közben vagy utána?

- Ne szemtelenkedj! Tényleg néha olyan tudsz lenni, hogy az embernek kinyílik a bicska a zsebében.

Ilyen kötelezettségeim voltak, de minden rosszban van valami jó is. Ezekon a napokon nem kellett bemenjek tanulni a kollégiumba, mert olyan igazolást kapok D. nénitől, hogy volt időm csavarogni a városban. Ilyenkor mindig vettem magamnak egy-két hasznos dolgot.

Miután elkezdtem dolgozni a kórházban délutánonként, már annyira nem értem bele a kollégiumi képbe, hogy el kellett költöznöm K.-ra a nővérszállóba.

Most már annyira szabad voltam, hogy nem fogadtam el senkinek sem a beleszólását a dolgaimba. Talán éppen ezért ment minden úgy, mintha megírták volna. Javítottam a suliban, pedig nem tanultam otthon a nővérszállón.

Már a tizennyolcadik évemet töltöttem be, önálló életet éltem, és ez teljes elégedettséggel töltött el, mert a legfontosabb dolgokat nap, mint nap megszereztem magamnak, persze tisztességes úton. A legfontosabb dolog volt számomra, az én L.-em, a barátaim és közben az a tudat, hogy jól ment az iskola és a munka.

Tehát az én életem egészen megváltozott, sulis, munka, tanulás, alvás és ez így ment mókuserékként nap, mint nap. Majdnem minden nap iskola után a kórházban dolgoztam a hétvégéket is beleértve. Így minden perc, amit a szerelem oltárán fel tudunk mutatni annyira nagy kincs volt számunkra. Többször előfordult, hogy beszöktem a kollégiumba L.-hez, ami nem volt túl okos húzás, mert ha lebukunk, akkor kirúghatták volna a koleszból. De mivel egyszerűen nem tudunk meglenni egymás nélkül, ezért elhatároztuk, mivel elég komoly a kapcsolatunk, költözzünk össze.

Az volt az október legszebb napja. Mert azon a napon sikerült kivenni egy másfél szobás lakást. Bár anyagilag nehéz volt fenntartani, de minket ez nem érdekelt, csak élveztük, hogy nem kellett bujkálni és rettegni attól, hogy lebukhatunk. Hamar megszoktuk az új lakást, a jót könnyű megszokni, mondtam a páromnak.

Olyan hihetetlen, hogy már eltelt négy év, a párommal éppen azon törtük kemény fejünket, hogy hogyan is szervezzük meg a szalagavató utáni bulimat.

Minden nap megbeszéljük a következő napot, így is rájövünk arra, hogy ez a hosszú és biztos kapcsolat egyik fontos pillére. A másik nagyon fontos dolog az igaz, őszinte szerelem. Nagyon jól alakultak dolgaink, már az is nagy sikernek volt elkönnyelhető, hogy fenn tudtuk tartani a lakást. A napi gondok és a mindenhol való megfelelni akarás nagyon lefárasztott minket, így esténként sokszor beestünk az ágyba.

A fáradtságtól és kimerültségtől olyan rosszul éreztem magam, hogy képtelen voltam egy falatot is lenyelni egész nap, amit a körülöttem lévő rosszállóan vettek tudomásul. Akármennyire is próbáltam bizonygatni, már pedig én jól vagyok, a külső jelek számomra sem ezt mutatták. Egyre több ruha kezdett leesni rólam, sokszor hullá sápadtan estem össze, és mire újra magamhoz tértem, általában már rendelőben voltam. Mindig utólag tudtam meg, milyen nagy szerencsém volt, mert amikor az utcán estem össze, hajszálon múlt, hogy nem ütöttek el autóval.

Miután már több hete fenyegettek, hogy erőszakkal visznek orvoshoz, egy véletlen baleset megelőzte ezt. Történelem óra közepén éreztem, hogy valami nem stimmel. Ki szerettem volna kéredezni, de nem volt hozzá merszem, ezért megkértem a padtársamat, tegye meg helyettem. Nagy veszekedések közepette kiengedett a tanárnő. Ahogy megkerültem a padunkat, elsötétült előttem a világ és összeestem. Nagy volt az ijedelem, mert zuhanás közben az ajtófélfának csapódott a fejem, amire a többiek azt hitték, hogy komoly sérülés, de csak a szemüvegem tört el.

Ezt az esetet már nem hagyták szó nélkül, és kikaptam az utasítást. Délután két barátnőm kíséretében mentünk a nőgyógyászhoz, aki miután megvizsgált, kiírt nekem egy vérvételi vizsgálatot hétfőre, amit szerencsésen túléltem. Mivel rosszul lettem, elég sokáig nem engedtek el a suliba.

Amikor már jobban éreztem magam, nagy nehezen elengedtek, ahová pont a német órára értem be, ha már ott vagyok jelszóval, lefeleltetett a tanárnő, ami négyesre sikerült.

A tanítás után elmentem az eredményért, de nem hittem a szememnek.

- Ez azt jelenti? – kérdeztem a leletet kiadó hölgytől.
- Bizony! Gratulálok, ön kismama! Tervezett baba? – érdeklődött nagyon kedvesen.
- De hát nekem nem lehet gyermekem! – és elkezdtem sírni, annyira örültem, hogy mégis csak képes vagyok rá.
- Nyugodjon meg! Talán nem akarja ezt a babát?
- De nagyon, csak eddig úgy tudtam, hogy nem lehet nekem. Egy igazi baba! Mit fog szólni a párom?

Mivel nem tudtam még hazamenni, elmentem az egyik barátnőmhöz és elújságtam neki a nagy hírt! Most mi lesz? Májusban már érettségi, és addigra már lesz pocakom.

Ne aggódj, szerintem nem fog keresztbe tenni neked az igazgatónőd, mondta a barátnőm. És ha mégis? Olyan utálatos egy nő! Nem tudja elviselni, ha valaki boldog körülötte!

Elindultam haza. Már alig vártam, hogy elmesélhessem L-nek a nagy hírt! Nem bírtam otthon maradni, ezért elmentem, de félúton összetalálkoztunk.

- Gratulálok ifjú apuka!

Felkapott és elkezdett forgatni. Nagyon boldogok voltunk, hogy lesz egy kisbabánk, szerdán elmentem ultrahangra és halottam, ahogy dobog a pici szíve. Olyan megható érzés, amikor láttam a monitoron a mozgását és közben hallottam, ahogy minden szívdobbanással küzd, hogy életben maradhasson.

Az első három hónap elég nehéz volt, de utána már annyira élveztem, elkezdett nőni a pocakom és már mindenkinek sikerült elmondani a nagy hírt.

Sokan ellenezték! Még nincs olyan anyagi biztonság mögöttetek, ami egy gyermeknek kell, mi lesz veletek, kérdezte D. néni, aki nagyon aggódott.

- Mi nem akartuk, hiszen nem is akarhattuk. Egészen eddig úgy tudtam, hogy nem is lehet gyermekem. De ettől függetlenül gyógyszert szedtem. – és sírtam, olyan volt a lelki világom, mint egy mimózának.

Az iskolában az igazgatónőt leszámítva mindenki tudta, hogy állapotos voltam. Sokat segítettek, sokszor egy mosoly nagyon nagy segítséget jelentett számomra. A ballagásomra mentem, amikor egyszer csak rosszul éreztem magam a HÉV-en. A szerencse a szerencsétlenségben, hogy velem voltak az osztálytársaim, így ők segítettek leszállni a sulii HÉV megállójában. Ott leültettek egy padra, és Kati elment segítségért. Pár perccel később már a tőri tanárnőmmel mentünk a kórház felé kocsival.

Miután megvizsgált az ügyeletes orvos, kaptam egy ágyat, mert félő volt, hogy elvetélek, ha nem fekszem.

- De hát a ballagás és hétfőn már érettségi. Most mi lesz?

- Ha most szépen szót fogad, akkor hétfőn elmehet az érettségire, de csak egy feltétellel.

- És mi az?

- Az, hogy oda-vissza csak autóval közlekedhet!

- Ez nem fog menni, nekünk nincs autónk!

- Ne aggódj, majd én megszervezem az utakat. – mondta a tanárnőm – Te csak pihenj!

A következő öt hetet a kórházban töltöttem, az írásbeli, úgy ahogy sikerült. Júniusban, miután sikerült a szóbeli is, hazaengedtek. Én vagyok az első, aki kórházból érettségizett le, legalábbis K-n.

Már közeledett a szülés időpontja, ezért leköltöztünk anyósomhoz, akinek ezzel is szerettünk volna esélyt adni, hogy bizonyítsa be, bár elhagyta a fiát, az unokát kétszer jobban fogja szeretni.

Jól érzem itt magam, G.-n. Voltak gondok, de a külön szobánkban én azt tehettem, amit csak akartam. Megegyeztünk abban, hogy mi fizetjük a rezsit, a házimunkát is én csinálom, és mi csak azt kértük cserébe, hogy legyen béke.

Október tizenegyedik volt, arra ébredtem, hogy fáj a hasam. Hogy ne fájjon, fel-le mozgatom, és közben csináltam a házimunkát. Takarítok, függönyt mosok.

Este, amikor a Koko meccset nézzük, odafordul hozzám a párom:

- Olyan, mintha három menetenként lennének a fájásaid, de hiszen az majdnem tíz perc.

- Én még messze vagyok aszüléstől, még csak most töltöttem be harminchatodik hetemet.

Ezzel lezártam a dolgot. De a kicsi nem, mert alig hagyott este pár percet aludni. Sírtam, mert már annyira fájt. Próbáltam kimenni a mellékhelyiségbe, ami tényleg mellék volt, hiszen az udvar végén volt. Ki még nagy nehezen sikerült, de visszajönni, már csak négykézláb tudtam. Ez fél óráig tarthatott. Aztán bevonszoltam magam a lakásba, de nem mertem senkit sem felkelteni, csak sírtam és reménykedtem, hogy nemsokára elmúlik a fájdalom.

Hirtelen arra lettem figyelmes, hogy A. áll fölöttem, L húga. Felkeltettük L-t, aki betelefonált a mentősöknek, hogy tanácsot kérjünk. A mentős azt válaszolta, hogy jön értünk, mert én még aznap szülni fogok. Azt gondoltam, még nem vagyok abban az időben, még nem is tettem össze az ágyacskáját, bár a ruhácskáit már kimostam és kivasalva eltettem. Én még nem fogok szülni, ez valami tévedés!

Próbáltam meggyőzni a többieket, de mindhiába, és végül harminc órás vajúadás után megszületett kislányunk. Ezerkilencszázötvenes súllyal született és ő a legszebb ajándék, amit valaha is kaptam.

Kicsi súlya miatt inkubátorba került, de ezt leszámítva egészséges volt, csak azért született meg hamarabb, mert csinált a köldökzsinóron egy matrózcsomót, amitől nem kapott megfelelő mennyiségű tápanyagot. Két hét múlva már otthon is voltunk, és nagyon ügyesen szopizott.

Nagyon gyorsan teltek a napok, már hat hónapos volt, amikor anyósom kicsit felkapta a vizet, amiért kimostam a hűtőnket, és nyitva hagytam az ajtaját, hogy kiszáradjon. Ezért nekem ugrott és úgy megvert, mintha a világ ellen követtem volna el egy megbocsáthatatlanul nagy bűnt. Bár ez engem nem érdekelt volna, de az ütés közben ráestem Lillára, a kislányomra, és minél jobban próbáltam védeni magunkat, annál jobban ütött, aztán egyszer csak azt ordította, hogy ki innen.

Menekültem a kislánnyal, ahogy csak tudtam, átmentem a szomszédba és ott kértem egy kis menedéket, majd felhívtam a páromat az iskolában, hogy jöjjön haza.

Aznapra már lenyugodott a helyzet és a szomszéd kíséretében hazamentünk, de miután elment, bezártam az ajtót kulccsal, és csak L-nek nyitottam ki.

A párom nagyon mérges volt, de leginkább tehetetlen.

- Nem tudom, hogy tud valaki így lesülyedni, hogy egy szoptató nőnek nekiugrik, és ezt mind azért, mert aznap hazaküldik a pszichiátriáról.

Próbáltuk egymást nyugtatgatni, főleg a kislányunk miatt. Nagy nehezen elaludtunk, de minden neszre felébredtünk. Másnap szó szót követett és végül kaptunk két órát, hogy elhagyjuk a házat.

Így összecsomagoltam a legszükségesebbnek vélt személyes dolgaimat, majd elindultunk, de nem tudtuk hova megyünk. Végül Katiéknál kötöttünk ki, és megkérdeztük, hogy ha nem probléma, akkor...

- Itt maradhattok, de mi lesz később? – kérdezte a Kati – Hova tudtok most így hirtelen menni?

- Kérdezzük meg Keresztanyut!

Felhívtam őket és beleegyeztek abba, hogy amíg nem találunk megoldást a problémánkra, addig legyünk náluk.

Másnap délután András, Kati férje levitt minket Sz-ra. Annyira meg voltunk törve és akkorát kellett csalódnunk, hogy minden segítség kimondhatatlan nagy csoda volt számunkra.

Keresztmamiéknál gyorsan teltek a napok, és közben próbáltunk magunknak új albérletet keresni. Ami két hét után sikerült is, így egy kis időre érzékeny búcsút vettünk Keresztmamáéktól és ismét G-re költöztünk. Találtunk egy kis faházat, ami nyárra nagyon jó volt nekünk havi húszezerért. Nagyon segítőkész volt Marika és Gyuri is, akiknél lakunk. Segítettek a beköltözésnél. A nyarat így fent töltöttük a dombon, ahonnan csodás volt a kilátás a városra.

Lilla nagyon szenvedett a sok költözéstől, ami a viselkedésében volt legjobban tapasztalható. Bár leginkább az a költözés viselte meg, amikor G.-ről jöttünk el. Akkor két hétig nem volt semmihez sem kedve, leginkább az aggasztott minket, hogy nem mosolygott és nevetett, mint előtte.

De a nyár is elmúlt, és újra azon kellett gondolkozzunk, hova költözhetnénk. Az egyik ismerősünk segítségével kivettünk egy lakást és megegyeztünk, hogy felesbe fizetünk. Aztán egy hónap után elment, mert kibékült egy volt barátnőjével, újra mélypont volt nekünk, egy kis idő és megoldjuk a problémánkat! Mert muszáj!

Most egyedül vagyunk, nagy problémát okoz havonta a lakás fenntartás, mert havonta kidobunk az ablakon negyvenezer forintot, holott ha kapnánk hitelt, akkor ezt a sajátunkra is befektethetnénk. Egyik nap kiszámoltam, hogy már kétfélmilliót költöttünk albérletre.

Sokat segítenek viszont az igaz jó barátok, és ha sikerül megtalálni, akkor a nagy szerelem és az ebből kialakuló család. Nagyon sok erőt, türelmet tud adni, amikor ránézek a kislányomra, és ő rám mosolyog. Ez a legnagyobb kincs, amit egy ember meg tud szerezni magának.

Tudom, hogy csak mi vagyunk neki, és nem akarom, hogy azt kelljen átélnie, mint nekem, ezért képes vagyok az egész világgal megküzdeni, ha kell!

Próbálunk nap, mint nap a jövő felé tekinteni, de nekünk ez nem olyan egyszerű, a legnagyobb vágyunk egy kis kertés ház, ami végre a mi otthonunk lehetne.

Bár nehéz megmondani, hogy mi lesz az elkövetkezendő tíz évben, az biztos, hogy nem adom fel, mert enyém a jövő.

Utószó

Gyermekként, csak arra vágytam, bár csak nekem is lehetne apukám és anyukám.

Nem szerettem volna túl sokat, csak annyit, hogy ne igyanak, és ne verjenek.

Ezt nem kaptam meg az élettől, de ez már nem is fontos!

A legfontosabb dolgokat már megkaptam! Mert egy olyan férfit kaptam társul, akire felnézhetek, és nagyon-nagyon szerethetek, és van egy másik csodás dolog az életemben, amire nem is számíthattam, és mégis megkaptam, ő a kislányom Lilla!

Bármit is kell még átélnem ebben az életben, csak azt kérem, hogy mindazt családommal együtt tehessem. Mert nélkülük én nem lennék az, aki most vagyok!

Olyanok nekem, mint a levegő, nem tudok nélkülük élni!

Írta: Bíró Endre

GYERMEKJOGI ÁTTÖRÉS?

A gyerekek (18 év alattiak) jogairól tudni kell, hogy csak akkor érvényesülnek, ha van felnőtt vagy intézményi kötelezett az érvényesítésükre. A gyermek ugyanis jogainak érvényesítése érdekében saját maga nem – vagy csak 14 és 18 életév között korlátozott körben – léphet fel. A jog ezt nevezi cselekvőképtelenségnek, illetve korlátozott cselekvőképességnek. A gyerekek jogainak gyakorlásához és érvényesítéséhez „alapesetben” is kell egy áttétel, s ez az áttétel egyedi ügyekben a képviselő. A mindennapi élet sok-sok jogviszonyában természetesen és normálisan működik ez a képviselő, hiszen a törvényes képviselő (a szülő és a gyám) általában megteszi azokat a jognyilatkozatokat a gyermek nevében, amit a gyermek maga még nem tehetne meg. Van viszont a gyermeki jogoknak számtalan más területe, amelyben a törvényes képviselő típusosán nincs jelen; ilyenek például a kollektív jogok, az érdekképviselési jogok, az állami szervek gyermekjogi kötelezettségei. Örömmel vettem (talán némi szerepem is volt benne, ha másként nem, a szakirodalom útján nagy valószínűséggel), hogy a kormányváltás kapcsán a szocialista-liberális koalíció politikai akarata az eddigi ifjúsági és Sportminisztérium elnevezését megváltoztatta és a jövőben ez a magas szintű közigazgatási szerv Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztériumként működik. Ez nagyon nagy előrelépés lehet a gyermeki jogok érvényesítésében. Magyarországon tudomásom szerint még soha nem volt minisztériuma a gyermekügyeknek. S ha van minisztérium, akkor lesz talán közigazgatási szervezet is, amelynek jogszabályba foglalt feladata a gyermeki jogok érvényesítésének hivatalból történő állami segítése. (Mert az ENSZ Gyermek Jogairól szóló Egyezményt kihirdető 1991. évi LXIV. törvény egyébként éppen ezt írta elő több mint egy évtizeddel ezelőtt.) Nagy kérdés, hogy ez áll-e ténylegesen az ISM-GYISM átnevezés mögött, s hogy lesz-e elegendő szakmai elszánás, kitartó közigazgatási küzdeni tudás annak a jogterületnek a kialakításáért, amelyet az elmúlt kormányzati ciklusok tanulsága szerint oly hevesen tart saját maga részének a gyermekvédelmi, a szociális, a közoktatási, az egészségügyi, a sport vagy az önkormányzati szféra. Mert a gyermekügyeknek éppen és pont ebben van a jellegzetessége: konkrét ágazatokban jelentkező funkcionális jellegű problémákat kell felismerni és kezelni alapvetően eljárási jogi kormányzati módszerekkel. A gyermekjogi konfliktusok (s ebből következően a gyermeki jogok érvényesítésének állami segítése) azért nem sorolható be valamelyik ágazati minisztérium tevékenységi körébe, mert akkor figyelmen kívül maradnak a gyerekek életét érintő más területek jogalkalmazási kérdései. A leglelkesebb és legelhivatottabb gyermekvédelmi szakemberek sem fogják észlelni az Egészségügyi, Szociális és Egészségügyi Minisztériumban a diáksajtó iskolai házirendekben intézményesült cenzúrázásával kapcsolatos jelenséget, vagy a diákönkormányzatok normatív finanszírozásával kapcsolatos költségvetési szabályozási hiányt.

Nem azért esik figyelmükön kívül ez a kérdés, mert ennek jogszabályi akadálya lenne (hiszen nincsen, a gyermekvédelmi törvény lehetőséget ad a gyermeki jogok képviselésére a típusos veszélyeztetettségi esetkörön kívül is), hanem azért mert a szociális és egészségügyi tárca munkatársainak szakmai kompetenciája nyilvánvalóan és természetesen csak a gyermekjóléti, gyermekvédelmi és gyermek-egészségügyi kérdésekre terjed ki. A közoktatásra, közbiztonságra, önkormányzati költségvetésekre, gyermekkultúrára már nem.

Van tehát Gyermekügyi Minisztérium, s talán már van is egy helyettes államtitkár, akinek e szakmai terület irányítása lesz a dolga. Mit kezd a nagyvalószínűséggel csak jövő évtől rendelkezésére álló költségvetési forrásokkal? (Mint köztudott, az Orbán-kormány szinte teljesen kiürített éves kasszáját adott át az Ifjúsági és Sportminisztériumban is, pénz tehát csak 2003. évtől lesz a gyermekügyi ágazat kialakítására.) Milyen szervezetet építenek fel a közel kétmillió magyarországi gyermekkel kapcsolatos jog- és érdekérvényesítési feladatokra? Ebben a cikkben javaslatot kísérek meg tenni e kérdésekben, vállalt módon a gyermeki jogok védelmének és érvényesítésük elősegítésének tárgykörét helyezve előtérbe.

A gyermekügyekkel kapcsolatos állami tevékenység álláspontom szerint három lábon kell, hogy álljon: érdekegyeztetés, jogvédelem, szolgáltatások. Az érdekegyeztetés területén jogalkotási feladat a fórumrendszer és az eljárások jogi kialakítása, szervezési feladat a kormányzati és helyi önkormányzati működésben a gyermek- és ifjúsági érdekegyeztetés feltételeinek biztosítása, illetve biztosíttatása az erre kötelezetteknel. (Az Orbán-kormány felszámolta a gyermek- és ifjúsági érdekegyeztetés korábbi mechanizmusait, ezeket részint újra kell építeni, részint pedig jogszabállyal „kőbe vésni”.) A szolgáltatásoknak kialakult területei vannak, néhány új állami szolgáltatással azonban bővíteni kell azokat. Támogatási, ösztönzési, pályázati rendszereket kell működtetni a gyermekügyi vezetőképítés, kutatás, statisztika, információs szolgáltatások, tanácsadás, segítség, kedvezmények, nyilvánosság területein. Jól felhasználható e tevékenységek szervezeti kereteiként a regionális ifjúsági szolgáltató irodák kialakulóban lévő rendszere. A jogvédelem területén az első lépést a gyermekvédelmi törvény ez évi módosítása megtette: 2003-tól hivatásos gyermekjogi képviselők kezdenek meg tevékenységüket a gyámhivatalok mellett. Ez fontos lépés, de korántsem fedi le a gyermeki jogok érvényesítésének teljes spektrumát, hiszen csak a gyermekvédelmi szempontból érintett veszélyeztetett gyerekek ügyeiben nyújt segítséget. Az állami döntéseknek, a jogalkalmazásnak e körön kívüli területeit – a gyermekügyek javát – is le kell fedni hivatásos állami jogvédelmi és jogérvényesítő szervezettel. Erre tapasztaltam egy követhető intézményi példát Ausztriában, ahol tartományonként a parlamentek választanak és bíznak meg egy-egy „gyermek- és ifjúsági ügyvédet” (s mellé egy-egy női segítőt, aki pedagógus, pszichológus vagy szociális munkás végzettségű) biztosítanak számukra hivatalt, munkatársakat, költségvetést, s törvény írja elő minden állami szervnek az együttműködési kötelezettséget. Három fő munkaterület alakult ki: 1. az egyedi ügyekben nyújtott segítség (információ, jelzés, eljárási képviselet biztosítása), 2. az észlelt jogalkalmazási problémák jogalkotási eszközökkel történő megoldása (jogszabálymódosítások kezdeményezése, jogalkotási tervezetek véleményezése, próbaperek és minta-eljárások indítása), 3. a nyilvánosság eszközeinek alkalmazása a gyermeki jogokat veszélyeztető társadalmi jelenségekkel szemben. Bécsben a gyermek- és ifjúsági ügyvéd hivatala elismert, nagy tekintélyű állami szerv, amely nélkül vagy amelynek ellenében nem lehet és nem is tanácsos döntéseket hozni a gyermekekkel kapcsolatosan.

Véleményem szerint Magyarországon is lehetséges a közigazgatási szervezetrendszerből független gyermek- és ifjúsági jogi biztosok (esetleg más elnevezéssel: gyermek- és ifjúsági jogvédő hivatalok) hálózatának létrehozása. A fővárosban és a régiókban kellene ezeket kialakítani, a Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztérium finanszírozásában, talán a regionális ifjúsági szolgáltató irodák már meglévő bázisán. Egy ilyen hálózat alapjául szolgálhatna annak az állami szervezetrendszernek, amely jelenleg még hiányzik a GYISM gyermek-ágazata alól. Mindez persze nem helyettesítené – csak kiegészítené a gyermeki jogok érvényesítésének eszköztárában – a gyermeki jogok országgyűlési biztosának régóta követelt megválasztását és tevékenységét, amely országos szinten és ombudsmani eszközökkel szolgálná a gyermeki jogok védelmét. Sajnos ez utóbbi kezdeményezés a

megnyerhető politikai támogatások ellenére rendre azon bukott meg, hogy maguk az ombudsmanok nem tartották szükségesnek a gyermeki jogok külön biztosával bővíteni a hivatalt (Statisztikáik szerint ugyanis elenyésző a gyermekekkel kapcsolatosan jelzett jogalkalmazási problémák mennyisége más jogterületekhez viszonyítva.) Talán még nem hallottak a világ fejlettebb részéről olyan jogérvényesítési technikákról, amelyek nem elégednek meg a formális jogegyenlőséget biztosító állampolgári szintű eszközökkel, hanem a gyerekek különleges jogi helyzetéhez igazodó speciális jogi problémakezelést, különleges gyermekjogi eszközöket intézményesítenek. E nélkül nincsen gyermekjogi áttörés, a kedvező statisztikai gyermekjogi kérdésekben az ügyek természetéből következő nagyfokú látencia miatt ugyanis nem más, mint pusztá hazugság, elhallgatás, mellébeszélés.

Összeállította: Györfi Éva

KONFLIKTUSKEZELÉS SZEMTŐL SZEMBE – A RESZTORATÍV SZEMLÉLET ÉRVÉNYESÜLÉSÉNEK EGY LEHETSÉGES MÓDJA²⁵

A tisztán tett, tettes vagy áldozat-orientált kriminálpolitikai koncepciók és gyakorlatok, tartoznak bármely büntetőjogi iskolához, a XX. század második felére lényegében nem teljesítették sem a társadalom védelmének követelményét, sem az elkövető megneveléséhez fűzött várakozásokat. A tradicionális büntetőjogi nézetekkel és megvalósulásukkal szemben egyre erősödő kritikai nyomásnak köszönhetően, a hetvenes évektől kezdődően, először elméleti szinten, majd kísérleti programokkal és nemzetközi dokumentumok támogatásával is, megindult a büntető igazságszolgáltatás működésének, hatékonyságának új szempontú vizsgálata, amely elvezetett a legkülönbébb alternatív megközelítések alkalmazásáig. Alapvető kérdésként merült fel, hogy minden esetben szükséges-e az állami büntetőhatalom beavatkozása, minden olyan esetben is, amikor maguk a bűncselekmény érintettjei bírnak a megbékélés szándékával, a konfliktusrendezés képességével és a jóvátételben való megegyezési készséggel. Hogyan kezelhetők azok a cselekmények, amelyek a büntetőjog szabályai alapján bűncselekménynek minősülnek, de a közvetlen érintettek nem tekintik annak, illetve meg sem jelennek az állami bűnüldöző szervek látókörében? Elképzelhető-e a bűnügy – akár a büntetőjog rendszerén belül, akár attól teljesen függetlenül történő elintézése – oly módon, hogy a tettes és áldozat nem az állam büntetőigényére tekintettel, hanem kölcsönös megalégedettséget nyújtó egyezség formájában rendezzi a felborult egyensúlyt?

Ezekre a kérdésekre válaszul, a fő fejlődési irányként elkönyvelt ún. dekriminalizációs irányzatok többfajta lehetőséget is felvázoltak. Ide tartoznak a szakirodalomban és a joggyakorlatban diverziós eljárásokként ismert elterelő megoldások, amelyek a tradicionális büntetőeljárás sikertelenségét, számos negatív hozadékát tekintetbe véve, az elkövetőt és a bűnügy többi szereplőjét kivonni törekedtek az igazságszolgáltatási folyamat egészéből, vagy meghatározott eljárási szakaszából. De ide tartoznak az ún. resztoratív (helyreállító) igazságszolgáltatás különféle képpen elterjedt modelljei is, amelyek alapvetően az áldozat, elkövető és ezek támogató közösségei szükségleteire építenek. Most arra teszünk kísérletet, hogy a Magyarországon elterjedőben lévő resztoratív szemléletű konfliktuskezelő technikák közül bemutassuk azt, amely az eddigi jelek szerint működőképesnek bizonyul több fronton is.

A modell

A resztoratív (helyreállító) eljárások, működjenek akár a büntető igazságszolgáltatás részeként, vagy annak kiváltására szolgáló stratégiaként, az alábbi folyamatok köré szerveződnek:

1. A „rossz”, a helytelen magatartás vagy a bűncselekmény beismerése (tények tisztázása, megbeszélése).

²⁵ A cikk a megjelenés alatt álló Szemtől szembe... Kézikönyv tanulmányaira épül. Összeállította: dr. Györfi Éva, a Család Gyermek Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület munkatársa.

2. Az ártalmas hatások megosztása és megértése (érzelmeik, érdekeik, szükségletek kifejezése).

3. Megegyezés a jóvátétel feltételeiben (jóvátétel elfogadása).

4. A jövőbeli magatartásról szóló megállapodás elérése (változás keresztülvitele).

Az alapvető helyreállító igazságszolgáltatási modellekben mindenki azt kutatja, miként megy keresztül az áldozat és az elkövető, illetve a konfliktusban érintett ezen a négy lépésen. Többféle elnevezéssel illetik ezeket a modelleket: tettes-áldozat békéltetés, különféle (közösségi, szimbolikus, jogi) mediációs eljárások, felelősségi csoport konferencia módszerek, rendőrségi jóvátételi programok, közösségi békéltetés, békítő körök, ítélő körök stb. Az egyes módszerek különböznek az alkalmazott konfliktuskezelő technikában, a bevont résztvevői körben, az érintettek és a közvetítést végző mozgásterében, illetve az utóbbi szerepében és képzettségi követelményeiben, abban, hogy az eljárás kártérítés vagy békítés dominanciájú, valamint hogy milyen szervezeti keretben látják el az adott tevékenységet. A megvalósult modellekről általában elmondható, hogy a büntetőeljárást megelőzik, ill. meghatározott esetekben helyettesítik. Amennyiben tehát pl. az áldozat-elkövető békéltetés és egyezség sikeresnek tekinthető, ez a büntető felelősségrevonás elmaradását eredményezi. Ha az egyezségi eljárás eredménytelen, marad a tradicionális igazságszolgáltatás lehetősége. Működik olyan modell, ahol a diverzió kérdésében már a rendőrség döntési kompetenciával bír, máshol csak az ügyész vagy a bíró rendelkezhet e kérdésben. Egyes országokban kifejezetten preferálják a fiatalok bűncselekményeinél, első elkövetésnél, vagy ún. bagatell-bűncselekmények esetében.

Némileg egyszerűsítve, a helyreállító igazságszolgáltatás egy olyan eljárás, amely bevonja a közvetlen érintetteket annak meghatározásába, hogy hogyan lehetne a legjobban rendbe hozni az elkövetési magatartással okozott sérelmet.

Minimumként a helyreállító igazságszolgáltatási programnak tehát (1), be kell vonnia az áldozatokat és az elkövetőket, illetve ezek közösségeit az olyan szemtől-szemben találkozókon, ahol (2), ők határozzák meg a folyamat kimenetelét.

Konferencia-modellek. A konferencia-megbeszélés hasonlít a mediációhoz a főszereplők bevonásában, illetve abban is, hogy a viták megoldása nem szakmai-professzionális beállítódású. A konferencia-módszer azonban nem mediáció. Ennek a módszernek a pártfogói szerint a mediáció alkalmatlan a büntetőjogi megtorlás eseteiben, mert a polgári jogon alapuló eljárás „morálisan egyenlő” vitában állóknak kínál lehetőséget egy tárgyalásos kompromisszum elérésére. Mivel a mediáció nem más, mint facilitált párbeszéd két fél között, az eljárásnak a felek közötti interakciókat irányító mediátorra kell épülnie. Ettől eltérően, a konferencia-módszer a csoportos eljárás normatív hatását aknázza ki a viselkedés rendbehozatalára, szabályozására. A konferencia-módszer az áldozat és elkövető közti erőviszonyok egyensúlyára is figyelmet szentel, elsősorban a folyamatba bevont támogatók igénybevételével.

A resztoratív igazságszolgáltatás konferencia-modelljei az áldozat, az elkövető, valamint támogatóik (családtagokat és más fontos személyeket ideértve) bevonása alapján változatos képet nyújtanak. Megkülönböztethetőek aszerint, hogy ki facilitál, hogy az egész csoport vagy csak a családi választmány tárgyal-e az eset kimeneteléről, és ki hagyja jóvá a megállapodást. Többnyire a rendőrségi vagy iskolai esetgazda, az iskolai tanácsadó vagy szociális munkás facilitálja a megbeszélést.

A konferencia-módszernek bőségebb, többirányú hozadéka van az áldozat-elkövető békítési programok eredményeihez képest, hiszen a konferenciával is általában elérik az áldozat és elkövető közötti kibékülést, sőt a békítés csak egy a konferencia számos pozitív

eredménye közül. A konferencia-módszert alapvetően a helyreállítás és a közösség átforgalmazásának filozófiája vezeti. Legelterjedtebb válfaja, az ún. Reál Justice© eljárás – amely hazánkban is terjedőben van –, egyrészt az új-zélandi modellből (családi csoport konferencia) ered, másrészt az ausztráliai Wagga Wagga-ból elindult rendőrségi közösségi-fegyelmző technikákból kinőtt felelősségi csoport konferencia modell különböző változataira épül.

Fiatalkorúak Családi Csoport Konferenciái. Az Új-Zélandon 1989-ben hatályba lépett „A gyermekek, fiatalok és családjaik védelméről” szóló törvény, forradalmasította a fiatalok igazságszolgáltatási eljárását. A családi csoport konferencia modellt egyrészt mint a bírósági eljárás alternatíváját, másrészt mint az ítélethozóknak szóló útmutatást vezették be. Ezzel megteremtették a jogi kereteit annak, hogy a családokat bevonják a gyermekük által elkövetett cselekmény legmegfelelőbb viszonzásáról való döntéshozásba, és a módszert felhasználhassák a súlyos és különös visszaeső fiatalok elkövetők eseteiben is.

A fiatalok elkövetők jogainak védelme érdekében az ilyen konferenciákon a fiatalok mellé jogászt biztosítanak (fiatalok ügyvédje), ha letartóztatták és a bírósági felügyeletet is kilátásban tartották a konferencia-megállapodáson túl. A konferencia összehívásának időpontját és helyszínét a fiatalok eljárásának koordinátora határozza meg, miután konzultált a családdal és az áldozattal. Részt vesz rajta a fiatalok elkövető, a család, beleértve a tágabb családot is, az áldozat, az áldozat támogatói, a rendőrség fiatalokat segítő tisztje, a fiatalok ügyvédje és mások, akiknek a megjelenését a család kívánja. Az eljárás menete egyebekben konferenciáról konferenciára változhat a felek igényei szerint.

A módszer törvényerőre emelése Új-Zéland-szerte természetes kísérletet indított el a konferencia-modell alkalmazása terén. Fel-mérések sora²⁶ bizonyítja, hogy a konferencia-módszer képes az elkövetők felelősségét értelmes módokon megragadni és érzékenyen reagálni az áldozatok valódi szükségleteire: lehetőséget nyújthat mind a jelenletre, személyes találkozásra, mind a meghallgatásra, némi gyógyulásra, annak közelebbi megértésére, mi és miért történt, és az ügy több szempontból is fontos lezárására.

Közösségi Csoport Konferencia. Új-Zéland konferencia modelljének központi eleme a „családi választmány”: amikor az elkövető családja zártkörű tanácskozáson dolgozik azon, mi a legjobb módja az elkövetés kezelésének. Több szakember megkérdőjelezi ennek használhatóságát akkor, amikor nem családtag áldozatról van szó, hiszen ez szükségszerűen más megközelítést eredményez. 1991-ben, amikor a konferencia-módszer utat tört az ausztráliai Wagga Wagga-ban, egy Terry O'Connel-szerű rendőrtiszt által alkalmazott közösségi rendfenntartó technikaként, lazán épült csak az új-zélandi családi csoport konferencia-modellre. A megközelítés inkább a brit-típusú rendőrségi figyelmeztető, biztosító módszerek kiterjesztésére épült, és másfajta elméleti értelmezése volt, mint az Új-Zélandon működő, a kiterjedt család bevonásán alapuló szociális munka modellnek.

Braithwaite ún. reintegratív szegény-elmélete (1989) volt leginkább hatással az ausztrál rendőrtiszt konferencia-értelmezésére. Az elmélet állítja, hogy míg a család és a barátok által kifejezett rosszállás lelkiismeret-furdaláshoz, büntudathoz vezet, addig a hatóságok rosszállása ellenkezéshez, dachoz. A reintegratív szegény az elkövetőt egyrészt az elkövetett magatartás miatti szegényezés megtapasztalására ösztönzi, ugyanakkor lehetővé teszi, hogy megtartsa méltóságát. Ezt, az elkövető magatartásáért való felelősségének megtartásán túl, azzal valószínűsíti meg, hogy alkalmat kínál a történetek rend behozása hoz is. A konferenciák eredeti Wagga-modelljében a facilitálás egy rendőrtiszt rutinszerű kötelességeinek része

²⁶ Maxwell és Morris, 1993

volt. Szerepük szerint valamilyen közös megegyezés elérésére bátorították a résztvevőket, amelyben az elkövetési magatartással okozott sérelem minimalizálásának mikéntjéről állapodtak meg.

A közösségi csoport konferenciák, más néven 'reál justice' vagy közösségi felelősségi konferenciák, csak a kilencvenes évek elejére fejlődtek olyan fórumokká, ahol az emberek úgy foglalkozhatnak a társadalomban nem tolerált, helytelen magatartásformákkal, hogy tág tere nyílik a valódi béketeremtő lehetőségeknek is: bevonva iskolákat, munkahelyeket, közösségeket, ifjúsági szervezeteket és kollégiumokat. Ezek a konferenciák nem feltétlenül a rendőrség kompetenciájába tartoznak, bármely hatóságnál működő hivatalnok által facilitálhatóak, hogy az esetet eltereljék a hivatalos eljárástól (pl.: pártfogó felügyelők által), vagy képzett közösségi önkéntesek közreműködésével.

A felelősségi csoport konferenciák esemény-centrikusak, az adott magatartással okozott sérelem helyrehozatalára korlátozódnak, és nem teljes körű szükséglet-feltáró, illetve rehabilitációs vagy egyéb szociális szolgáltató mechanizmusok. Nem céljuk, hogy tanácsadást nyújtsanak az érintett feleknek, vagy hogy az elkövetők saját szociális kompetenciáját fejlesszék.

Ezeknek a konferenciáknak számos összefüggő és elválaszthatatlan célja van: a) lehetőséget adni az áldozatnak, hogy részt vegyen az elkövető magatartására adott hivatalos reagálásban, b) alkalmat kínálni az elkövetőnek tette következményeinek megértésére, valamint c) bevonni azon emberek szélesebb közösségét, akiket az ügy kedvezőtlenül érintett. A konferenciamódszerek alapvetően demokratikusak abban, hogy minden résztvevőnek esélye van a megszólalásra, hogy kifejezze érzéseit, és hogy szava van az eljárás kimenetelét illetően.

A helyreállító igazságszolgáltatás közvetlen érdekeltjei az áldozatok, elkövetők és ezek gondoskodó közösségei. Annak fokát, hogy a társadalmi nevelés-fegyelmezés formái közül melyiket határozhatjuk meg teljesen 'resztoratívnak', az adja meg, hogy ebből a háromból melyiket vonják be a jelentőségteljes „érzelemcserébe” és döntéshozatalba. A kölcsönhatás intenzív működése elengedhetetlen az érdekelték érzelmi szükségleteinek találkozásához. A közvetlen érintettek mindegyikének szükségleteivel találkozó érzelemcseré nem jöhet létre, ha az érdekeltéknek csak egyik csoportja vesz részt²⁷. A legtöbb helyreállító eljárás éppen ezért a közvetlen érdekelték mindhárom csoportjának aktív részvételét magában foglalja.

Azokban az esetekben, amikor a társadalmi fegyelmezés olyan felfogású, hogy csak a közvetlen érdekelték egyik csoportjának szükségleteivel foglalkoznak anélkül, hogy bevonják a többi csoporthoz tartozó egyéb közvetlen érdekeltet is – mint a bűncselekmények áldozatainak kártalanítása például -, akkor az eljárás csak részben resztoratív. Azok az eljárások, mint az áldozat-elkövető mediáció, amelyekbe bevonják a fő érdekeltet, de kizárják a róluk gondoskodó közösségeket, nagymértékben resztoratívak. Csak amikor a közvetlen érdekelték mindhárom csoportját bevonják – így a konferencia megbeszéléseken és a kör-modellekben - mondhatjuk, hogy az eljárás teljesen resztoratív.

A háttér

A helyreállító igazságszolgáltatás tehát olyan eljárás, amellyel az adott bűncselekmény által okozott sérelmeket célozzák meg, és állítják helyre.”A resztoratív végkimenetelnek

²⁷ Paul McCold, 2001

átalakító dimenziója van: az áldozatokat túlélőkké változtatja, a konfliktust együttműködéssé, a szegényt önérzetté, és az egyéneket közösséggé²⁸.

Lényegében a XX. században többféle igazságszolgáltatási koncepció maradt fenn egymás mellett, egymásra hatva. A legelterjedtebb a klasszikus iskola büntetőjogi alapelveire épülő ún. retributív (megtorló) koncepciója, mely szerint egyedül a tett az, ami értékelendő, és ennek megfelelően a büntetés az egyedüli helyes állami reakció a bűnözés vonatkozásában. E nézetrendszer szerint a bűncselekménnyel megsértett jogrendet szükséges helyreállítani, a társadalmi megtorlást ily módon lehet mederben tartani és az igazságosságot gyakorolni. A tett értékelésekor tehát az állam áll szemben polgárával, aki bűncselekményt követett el, de a cselekmény többi, közvetlenül érintett és érdekelt szereplője hangsúlytalan marad. A másik domináns koncepció, a pozitivisták büntetőjogi elméletéből táplálkozó ún. preventív igazságszolgáltatási szemlélet. Lényege, hogy mivel a bűnözésnek egyrészt az elkövető személyiségében, másrészt a társadalmi környezetben rejlő okai vannak, nemcsak az elkövetés determinált, hanem a magatartások is determinálhatók, vagyis a hangsúly nem a büntetésen, hanem a bűnözés megelőzésén van. A második világháború után ebből a szemléletből nőtt ki az ún. „treat-ment” (kezelés) -elv. Az elkövető megbüntetése helyett, annak nevelése, megváltoztatása vált fontossá, valamint a büntetőeljárásba vont elkövető emberi jogainak tiszteletben tartása és biztosítása. Ugyanakkor a bűncselekmények áldozatainak jogaival és eljárási szerepükkel kapcsolatosan továbbra sem bontakozott ki egységes megközelítés a kriminálpolitikában, noha a húszas évektől többen szorgalmazták a sértettnek járó elégtétel biztosítását. Markánsná vált az a nézet, miszerint a büntetőjog ugyan közjog, és a büntetőeljárás alapvető célja az állami büntető igény érvényesítése, de emellett meg kellene jelennie más érdekeknek is az igazságszolgáltatás során: a megsértett egyéni magánjogi érdekek és a nem kizárólagosan anyagi szempontból megfogható bántalmak kompenzációs lehetőségének is. Ezen nézetek nyomán indultak meg azok a jóvátételi és kártalanítási programok, amelyek alapvetően más szemléletet igényeltek a tradicionális büntetőjogi elvekhez képest. A több évtizedes fejlődés eredményeként kialakult reformer irányzatot „resztoratív” igazságszolgáltatási koncepcióként írhatjuk le, természetesen ezen belül számos különböző elmélettel. Lényege szerint az áldozat a büntetőeljárás középpontjába került, mivel a konkrét sérelmeket ő szenvedte el, legyenek ezek anyagi károk vagy pszichés-érzelmi sérülések, az állami büntetőigény ily módon tulajdonképpen másodlagos jelentőségűvé vált. Mivel ennek a koncepciónak a terjedése egybeesett egyrészt a neo-klasszikus és neo-pozitivisták irányzatok hanyatlásával és a bűnözés kihívásaira adott válaszainak elégtelenségével, másrészt a kriminológia modern iskolája azon nézetének népszerűsödésével, miszerint a bűnözés okai az emberek közötti konfliktusokra vezethetők vissza, a resztoratív igazságszolgáltatásban az áldozat mellett óriási szerepe van az elkövető rehabilitációjának, a stigmatizáció elkerülésének, és az érintett közösség aktív bevonásának.

Egyes nézetek odáig radikalizálódtak, hogy magát a bűncselekményt is konfliktusként értelmezik, ahol a cél a megromlott emberi kapcsolatok helyreállítása. Emellett helyt kap ugyan a jogbéké visszaállításának igénye is, de mindenképpen a laikus közreműködés és döntéshozatal színterén, az állami igazságszolgáltatás professzionális intézményei helyett.

Természetesen az egyes büntető igazságszolgáltatási megközelítések egymás mellett léteznek ma is. A domináns irányzatok a XX. század végére azonban egyértelműen bebizonyították, hogy elengedhetetlen minden olyan változtatás bevezetése, amely alkalmas lehet jobb és valós kriminálpolitikai eredmények felmutatására. Az igazságszolgáltatás

²⁸ Nathanson, 1992, 1998; Tomkins, 1995; Moore, 1996; Braithwaite, 1999.

resztoratív koncepciója olyan szemléletet hordoz, amely túlmutat a büntetőjog és az állami jogszolgáltatás adta kereteken.

Az első olyan szerző, aki megalkotott egy valóban egységes és átfogó resztoratív igazságszolgáltatás-modellt, Howard Zehr volt. Először egy kis pamfletben²⁹, majd ezt követően „Változó nézőpontok” c. könyvében írt erről. A helyreállító igazságszolgáltatást „alternatív igazságszolgáltatási paradigmaként” ábrázolja, s minden fontosabb vonatkozásában szembe állítja a jogi vagy megtorló igazságszolgáltatás alapelveivel. Zehr munkája széles körben hatott meghatározott elméletek körében, ami különösen nyilvánvaló az amerikai Mark Umbreit (1985), az angliai Martin Wright (1991) és John Harding (1982) munkáiban. Ezek a szerzők a resztoratív igazságszolgáltatást mint az áldozat-elkövető mediáció tulajdonképpeni szinonimáját kezelték, és folytatták a magán-tárgyalás mint a bűncselekményre adott elégséges válasz hangsúlyozását. Wright például a resztoratív igazságszolgáltatást a büntetőjog polgári jog irányába történő elmozdulásaként adja elő.

A konferencia-kutatás eredményei. Rendszeres kutatási munkák nem járultak az új-zélandi 1989-es átfogó nemzeti szabályozás bevezetéséhez, de néhány kutatási megállapítás már elérhető a modell eredményeiről³⁰. Sokkal kevesebb fiatalok kerültek bíróság elé és kapott ítéletet 1990-ben (2 587), mint a törvényt megelőzően (10 000-13 000). A fiatalok intézetekbe utalása több mint 50%-kal csökkent, az 1988-as 262-ről az 1990-es 112-re.³¹ Noha kevesebb program tesz jelentést sikerről a megállapodás elérése vonatkozásában, a konferenciaprogramok ugyanolyan jól látszanak teljesíteni, mint a legjobb mediációs programok abban a tekintetben, hogy egyszerű üléssel hozzásegítik a feleket a jóvátételről való megállapodás eléréséhez.

Még kevesebb működő program számol be az egyezség feltételeinek elkövető általi teljesítési arányáról. A konferenciamódszerrel működő programokat a megállapodás teljesítése szempontjából ugyanolyan vagy magasabb arányok jellemzik, mint azt a kevés mediációs programot, amely egyáltalán beszámol ilyen információkról.

A felelősségi konferenciák az első programtól kezdve csaknem folyamatos vizsgálódás tárgyát képezik. A Wagga Wagga-ban történt kezdeti értékelés 691 letartóztatott fiatalok esetét hasonlította össze a program első három évében, a program bevezetését megelőző tizennyolc hónapban zajlott 534 esettel. Az eredmények³² az alábbiakat mutatták:

- a bíróságon kívül kezelt elkövetők aránya 49%-ról 72%-ra nőtt, a visszaesés növekedése nélkül
- a konferencián résztvettek körében az újra-letartóztatás alacsonyabb számú volt, mint azoknál, akiket bíróság elé állítottak (36% az utóbbiak, 19% az előbbieket esetében)
- a konferencián megszületett egyezség betartásának aránya 95% felett volt
- a megelégedett áldozatok aránya 90% .

Az Egyesült Államokban található pennsylvaniai Bethlehembben lefolytatott vizsgálat³³ volt a „Reál Justice” névvel futó felelősségi konferenciaprogram első teljes körű reprezentatív vizsgálata. A felmérés 215 bűnügyet tartalmazott, bevonva 292 fiatalok

²⁹ „Megtorló Igazságszolgáltatás, helyreállító igazságszolgáltatás” (1985)

³⁰ Maxwell – Morris, 1993

³¹ McCold, 2001

³² Moore – O’Connell, 1994; Moore- Forsythe, 1995

³³ McCold – Wachtel, 1998

elkövetőt és 217 áldozatát, véletlenszerűen kijelölt bírósági vagy rendőr által facilitált eljárásokból. A választható esetek közé tartoztak vagyonelleni és erőszakos bűncselekmények, ideértve a fenyegetést, zaklatást, rendzavarást és a bántalmazás enyhébb eseteit. Az eredmények:

- a konferenciára kijelölt esetekben a részvételi arány 42%-os volt (50% a vagyon elleni, 32% az erőszakos bűncselekmények esetében)³⁴,
- az áldozatok, elkövetők és ezek szüleinek több mint 96%-a elégedett volt és korrektséget tapasztalt, nagyobb arányban, mint azok, akik a bírósági eljárás mentek keresztül,
- az áldozatok közül azok, akik részt vettek konferencia-megbeszélésen, jelentősen nagyobb valószínűséggel mondták, hogy az elkövető felelőssége kielégítően megmaradt, mint azok, akik nem vettek részt konferencián,
- az elkövetők 94%-a betartotta az áldozatnak a konferencián tett ígérését, mind az anyagi kártérítés, a közösségi munka, mind a bocsánatkérés vagy más szimbolikus jóvátétel vonatkozásában,
- azoknak a fiataloknak a körében, akik konferencián vettek részt, alacsonyabb az újra-elkövetési ráta, mint azoknál, akik visszautasították a részvételt ideális programmá téve a konferencia-módszert a fiatalok hivatalos igazságszolgáltatási eljárásról való elterelésére.

Azon elkövetők, akik részt kívántak venni konferencia-megbeszélésen, alacsonyabb újra-elkövetési arányt (20%) mutattak, míg a részvételt visszautasítóknál ez magasabb (48%).

Ez a vizsgálat alátámasztotta az eredeti Wagga Wagga kutatás³⁵ konklúzióját, amely szerint nagyszámú tipikus fiatalkori elkövetés nyugodtan elterelhető a hivatalos igazságszolgáltatás rendszerétől anélkül, hogy megnövekedne az újra-elkövetés általános szintje.

A szemlélet

A Leuveni Deklaráció (1999) a következőket írja:

„A bűncselekményt nem a köz szabályainak megszegéseként vagy a jogi-morális rend tartalmának áthágásaként kell tekintetbe vennünk, hanem elsődlegesen úgy kell kezelni, mint az áldozatoknak okozott sérelmet, mint a közösségi béke és biztonság kezelését, és mint kihívást a társadalmi közrend vonatkozásában. A bűncselekményre adott válaszreakcióknak hozzá kell járulniuk az okozott sérelem csökkentéséhez, kezeléséhez és kihívásához. A bűncselekményre adott társadalmi reakciók fő szerepe, funkciója nem a büntetés, de azon feltételekben való közreműködés, amelyek elősegítik az elkövetés okozta sérelem helyreállítását, orvoslását. Ezért hívják e modellt resztoratív vagy helyreállító, jóvátételi igazságszolgáltatásnak. Szerte a világon történtek kezdeményezések, amelyek lefedhetők ezzel a kategóriával. Ezek vezettek ahhoz, hogy sok tudományos kutató és szakember vallja a resztoratív igazságszolgáltatásról: a bűncselekményre való reagálás komoly alternatívájává fejlődhet. A helyreállító szemlélet célja az áldozatnak okozott sérelem jóvátétele, és a közösség békéjének és a társadalom biztonságának megteremtéséhez való hozzájárulás. Ezt megvalósítandó olyan eljárással dolgoznak, amelyben az adott cselekményben érdekelt minden fél összeül, hogy közösen oldja meg a cselekmény utóhatásainak és jövőbeni

³⁴ Ennek az a jelentősége, hogy az ilyen megbeszéléseken történő részvétel önkéntes, tehát az elvileg konferencián kezelhető esetekben az érintettek döntésén múlik, hogy lesz-e facilitált megbeszélés.

³⁵ Moore, 1995

következményeinek ügyét. Ezért a hatóságoknak komoly erőfeszítéseket kell tenniük a fiatalok bünelkövetés resztoratív reakcióinak facilitálására. A hatóságok szerepe arra kell hogy korlátozódjon, hogy elősegítse a resztoratív eljárás feltételeinek megteremtését, garantálja az eljárások korrektségét, az egyéni törvényes jogok tiszteletben tartását, a bírói kényszer hatását biztosítsa azokban a helyzetekben, ahol az önkéntes resztoratív tettek nem jártak sikerrel, ugyanakkor a bűncselekményre szükségképpen reagálni kell; valamint olyan helyzetekben, ahol a bűncselekmény és az arra adott közreakciók természetéből adódóan az egyszerű önkéntes elrendezés hatástalannak tűnik – a bírói eljárás kezdeményezése. Noha a fentiekben előadott kérdések elsősorban a fiatalok elkövetők cselekményeire adandó reakciókra fókuszálnak, hasonló szempontok a felnőtt elkövetés vonatkozásában ugyanolyan jól alkalmazhatóak.”

Amennyiben a felelősségvállalást mint demokratikus értéket komolyan vesszük, akkor nem lesz elegendő a resztoratív módszereket a hivatalos büntető igazságszolgáltatás intézményrendszerének keretén belül művelni. A resztoratív igazságszolgáltatás koncepciói „közvetlenül a mindennapi élet és rutinszerű konfliktusaiban elszenvedett sérelmekre is vonatkozhatnak, amikor a történet nem minősül bűncselekménynek”³⁶. Az embereknek szükségük van ilyenfajta bevonódásra vitáik során az iskolákban, munkahelyeken és máshol a közösségekben. Hogyan mozdulhat el a társadalom a fennálló hivatalos resztoratív rituálékon túl afelé, hogy a resztoratív technikákat a mindennapi élet szerves részévé tegye?

A kérdés remélhetően nem marad költői, hiszen azokban az országokban, ahol a büntetőjog a szigorú, kötött legalitás elvére épül és a jogrend kevésbé nyitott az elterelő vagy resztoratív technikák alkalmazására, ott a jogon kívüli konfliktusok kezelésében megfigyelhető a különböző módszerek, helyreállító technikák alkalmazása.

A módszer

A közösségi vagy családi csoportkonferenciákon aki elismeri, bevallja, amit tett, azt általában elterelik a hivatalos eljárástól. Az elkövető találkozik tettének áldozataival, amelyen mindkét fél családja és barátai is részt vesznek. Mindnyájukat arra ösztönzik, mondják el, hogyan érintette őket az adott magatartás. A gyakorlati és elméleti szakemberek³⁷ egyaránt hasonlóan írják le a konferencia hatásait, illetve érzelmi dinamikáját.

„Az elkövető kezdeti reakciója gyakran indifferens és közömbös. Mégis, ahogy a konferencia előrehalad és mindkét család elkezd az elkövetőtől történő elidegenedéséről beszélni, az egyén gyorsan elérkezik annak felismeréséhez, hogy a közösség szeretete mélyen hiányzó és egészen fontos része az ő világának. Ezzel a felismeréssel előnti a szégyen, ami után az egyén valószínűleg büntudatot, lelkiismeretfurdalást fejez ki, elfogadja minden érintett megbocsátását, és aláírja azt a dokumentumot, amelyben ígéretet tesz az antiszociális tevékenységgel okozott kár meg nem történtté tételére illetve valamilyen módon való helyrehozására.”

A folyamatot reintegratív megbánásnak nevezik³⁸, ahol a helytelenítés a törődés és a figyelem kontextusában fejeződik ki. Mint a bűncselekmény egyfajta megközelítését,

³⁶ Peachey, 1992

³⁷ Isd.: Nathanson, 1998

³⁸ Braithwaite, 1989

Braithwaite összehasonlította a nevelés családi modelljével, ahol a magatartás elutasítása és kontrollja mindaddig lehetséges, amíg a tisztelet kötelékei fennmaradnak.

A helyreállító szemléletet a nevelésben és az osztályterem ellenőrzésében pozitív nevelésnek hívták³⁹: „Választhatsz azokon a határokon belül, amelyeket mindenki tiszteletben tartása jelöl ki”. E megközelítés szerint a felnőttek és gyerekek közösen döntenek a szabályokról kölcsönös előnyök elérése érdekében, és olyan megoldásokat választanak a problémákra, amelyek minden érintett számára segítségül szolgálnak. Nagyon fontos szocializációs hatása van annak, hogy a konfliktusokban érintettek maguk találják meg a korrigálás, jóvátétel módjait, ráadásul egymással együttműködve, a megsérült emberi viszonyok helyreállításával.

A Magyarországon is meghonosodni látszó modell megismerése szempontjából kiemelkedő jelentősége van az USA-beli Community Service Foundation non-profit szervezet tevékenységének, amely bajba került fiatalokkal foglalkozik. A CSF hat alternatív iskolájának és tizenkét lakásotthonának munkatársai 1977 óta alkalmaznak resztoratív módszereket. A szervezet szupervízorai négy kulcsszót határoztak meg, ami a CSF munkatársait segíti abban, hogy jobban el tudják különíteni azt a négyféle szemléletet, amelyek alapján – általában a fiatalokkal való foglalkozás címén -, a társadalom különböző intézményei cselekszenek. Ezek: nem tenni, érte tenni, helyette tenni, vele tenni.

Ha a személyzet hanyag volna az ügynökség programjában részt vevő fiatalokkal, akkor nem tennének semmit a nem megfelelő magatartás reakciójaként. Ha engedőek lennének, akkor mindent megtennének a fiatalokért, és keveset kérnének viszonzásul, kifogásokat gyártva a magatartás miatt. Ha büntető volna a személyzet, akkor úgy reagálnának, hogy a dolgokat a fiatal helyett teszik, összeszidva a tanulót és kiszabva a büntetést. A resztoratív módon való reagálás azt igényli, hogy a munkatársak a fiatalokkal együtt dolgozzanak gondoskodásuk során, és közvetlenül alkalmazzák részvételüket az eljárásban, megtartva felelősségüket. E resztoratív szemléletnek kritikus része az, hogy amikor csak lehetséges, a „vele” kategória magába foglalja az áldozatokat, családot, barátokat és közösséget - mindazokat, akiket érintett az elkövető magatartása.

„ Úgy tekintjük ezt, mint egy alapvetően demokratikus módszert. A 'nem tenni' kifejezés a passzív polgárságé, az elidegenedésé. A 'helyett' szó a zsarnokság szava. Az 'érte' a paternalizmusé. A 'vele' az a módszer, amely táplálja a demokratikus polgárságot. A demokratikus polgárság olyasvalami, amit másokkal együtt tanulunk. Sajnos a legtöbb társadalmi nevelési eszköz a 'helyette', 'érte', és a 'nem tenni' kifejezések tartományában található. „⁴⁰

Konfliktuskezelés és kommunikáció. Összeállításunk elején utaltunk rá, hogy a resztoratív igazságszolgáltatásban érvényre jutó szemléletmód jóval túlmutat egy jogi keretek közé szorított jóvátételi gyakorlaton. Alternatív konfliktuskezelő módszerként e helyreállító technikák nemcsak a jog – és különösen nemcsak a büntetőjog – területén nyernek értelmet, hanem mindazon szociális viszonyokban, ahol az emberi kapcsolatok sérülhetnek: gyerekközösségekben – iskolai problémáknál esetkezelés során vagy a közösség mindennapjaiban érvényesülő pedagógiai módszerként, a legkülönbözőbb munkahelyeken alkalmazhatók. Sokan hiszik úgy, hogy a társadalmi konfliktusok kezelésének resztoratív

³⁹ Nelsen, 1996

⁴⁰ Ted Wachtel, a CSF alapítója, 2000

modellje sokkal inkább egyfajta világlátás, mintsem különféle módszerek összessége. Ha pedig így van, érdemes kommunikációs és konfliktusfeloldó készségeink színvonalát felmérni, és ez alapján megállapítani: hol tart a mai magyar szakmai és laikus közvélemény a társadalmat igazgató sokféle normához való viszonyában, hogyan tolerál bizonyos magatartásformákat, mi a viszonya olyan alapfogalmakhoz mint bűn, büntetés vagy megbocsátás, milyen nevelési-fegyelmezési eszközök vannak birtokában, mit vár az állami jogszolgáltatástól, és mit saját kisebb közösségeitől? Kiábrándult-e eléggé ahhoz, hogy hajlandó legyen nyílt diskurzusban újragondolni a társadalmi együttélés előfeltételeit, működőképességének garanciáit, beismerni a fennálló rendszerek kudarcát, sikertelenségét, megkérdőjelezni a konvenciót?

Az elmúlt évtized tárgyhoz kötődő szakirodalmában többen megkérdőjelezzik a magyar lakosság, és a jogi vagy más társadalmi alrendszer felkészültségét a tekintetben, hogy egy halálbüntetést visszasíró közvélekedés és általában büntetéspárti gondolkodásmód, a kötött legalitásra épülő jogrend mellé avagy helyett beépíthető-e bármilyen szinten a nem büntetőjogias szemléletű, a békítésre, jóvátételre és rehabilitációra építő resztoratív modell a gyakorlatba.

Az utóbbi évek tapasztalatai azt is megmutatták, hogy a jogszabályi szinten – noha csak borzasztó szűk körben, de -előírt, az alkalmazás terén nem sok eredményt felmutató, szinte kötelezően beépített mediációs vagy más közvetítő eljárások nem hozzák meg a várt eredményeket, évek óta nem tudják rendezni átfogó szabályozással a társadalmi egyeztetési fórumok helyét, szerepét hazánkban. Idegen testnek titulálják még a jog területén is az effajta megoldásokat, eljárási alternatívákat, de ne gondoljuk, hogy könnyebb elfogadtatni a jogot nem érintő problémák, emberi konfliktusok rendezésének eszközeiként azokat a módszereket, amelyeknek nem a bűnös megalázása és megbüntetése, nem a problémás helyzet kiélezése és az érdekek egymás mellett elbeszélő fenntartása vagy a történetekkel való szembenézés teljes elkerülése a célja.

Hazai közlekedés. A korábban már említett nemzetközi nyomás – elsősorban az ENSZ – hatására váltak egyre támogatottabbá azok a reformjavaslatok és orientációk, amelyek az alternatív szankciók bevezetését célozták, és egy hatékonyabb társadalmi ellenőrzési modell kiépítését tartották kívánatosnak.

Az 5. és 6. számú ENSZ határozat alapján született meg hazánkban a 1074(1999.(VII.7.) sz. kormányhatározat a bűncselekmények áldozatai és hozzátartozóik védelme, káruk megtérülése, enyhítése érdekében teendő jogalkotási feladatokról és egyéb intézkedésekről. Ennek keretében a Kormány 2001. június 30-áig terjedő határidővel felszólította az igazságügyminisztert, hogy vizsgálja felül a büntető jogszabályokat áldozat-védelmi szempontból. A kormányhatározat előírja továbbá az e területen dolgozó szakemberek speciális képzését, amelyben kiemelt jelentőségű a megelőzési stratégiák, a kölcsönös empátia fejlesztése, az érintettek segítése. Másik kiemelkedő dokumentumunk a 102(1999 (XII. 18.)sz. Országgyűlési Határozat, amely az igazságszolgáltatás reformjának folytatásáról intézkedik, és a vitás ügyek bíróságon kívüli rendezésének lehetőségének vizsgálatát célozza meg.

Mindezek a kezdeményezések a jogalkotás területén jelzik a téma fontosságát és aktualitását, hiszen annak belátását igazolja, hogy a büntető igazságszolgáltatást közelebb kell vinni az érintettekhez; ez csökkentheti a távolságot az elkövető és a társadalom között is, ami elősegíti a társadalomba való visszailleszkedés sikerességét, és ezáltal a visszaesés csökkenését.

A gyakorlatból leginkább az látszik egyértelműnek, hogy a helyreállító szemléletnek, közvetítésnek sokszor volna helye, és külön jogszabályi felhatalmazás nélkül is – kísérletképpen – egyre több szakember veszi igénybe a legkülönfélébb ún. perelhárító technikákat, alternatív konfliktuskezelési modelleket, amennyiben erre lehetősége nyílik. A hagyományos jogi eljárás valamely szakaszában kiegészítő és önként vállalt lehetőségként alkalmaz mediációt vagy más egyeztető, békéltető módszert olyankor, amikor a hivatalos igazságszolgáltatás várhatóan nem tudja a ténylegesen megfogalmazott igényeket minden szempontból kielégíteni, vagy azért, mert egyszerűen nem alkalmas az eljárás a cselekmény bizonyos vonatkozásait kezelni, de a felek, illetve a velük foglalkozó szakember fontosnak tartja, hogy az érintettek valóban ott legyenek. Sokszor a hivatalos eljárás számára láthatatlan változás történik a háttérben, ami aztán adott esetben kihathat magára az eljárásra is. Magyarországon, hacsak nem az eljárásba eleve beépített lehetőségként szabályozott mediációról van szó, még nincsen lehetőség arra, hogy a külföldi modellekből jól ismert jogkövetkezmények társuljanak egy-egy ilyen konfliktusfeloldó eljárás sikeres lezárásához. A büntetőjogban más országokban ismert jogkövetkezmények- mint nyomozás megszüntetése, vádemelés elhalasztása, eljárás megszüntetése vagy próbára bocsátás – bekövetkezéséhez nálunk másféle feltételeknek kell teljesülniük. A sokak által⁴¹ elméletileg elfogadhatónak tartott rendőri mérlegelés lehetőségének bevezetését a jóvátétel és a büntetőügy folytatása kérdésében, mondjuk fiatalok elkövetők esetében, ellehetetleníti az a hozzáállás, amely ma még a rendőrség munkáját alapvetően áthatja a mindennapi gyakorlatban. Az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok és áldozataik számára nyújtható segítséget az eljárás egy viszonylag korai szakaszában pl. ugyanis megakadályozza az, hogy a szereplők találkoztatását és esetlegesen a megbánást, a tett és a felelősség vállalását, a megbocsátást és megnyugvást elősegítő ún. helyreállító konferenciáknak, 'szemtől szembe' találkozóknak, békéltetésnek a megszervezése és módszerkénti alkalmazása a hatóságok szerint árt a nyomozási érdekek megvalósításának, sőt kifejezetten jogszabályba is ütközik. Hogy egyébként milyen hozadéka lehet, az a hivatalos igazságszolgáltatás érdek(lődési) körén egyelőre sajnos kívül esik.

Nagyobb érdeklődést mutat általában a helyreállító szemléletű konfliktuskezelés iránt a hazai gyermekjóléti szolgáltatás és a gyermekvédelem rendszere, ahol kifejezetten mint általános konfliktuskezelési modell használhatóak a különböző csoportos konferenciamodellek, békéltető eljárások vagy mediációs technikák. Ezen a területen – mivel többnyire a különféle szocializációs szinterek problémás helyzeteivel találkozunk leggyakrabban – az elmúlt néhány évben fokozott igény jelentkezik olyan új és hatékony technikák alkalmazására, amelyek képesek ezen történetek szereplőinek és érintettjeinek tényleges és hosszútávon ható segítséget nyújtani, valamint az esetkezelő szakembereknek is hasznos az alkalmazásuk. Hasznos, mert tudják kezelni a kialakult helytelen magatartással okozott szituációkat, érzelmileg terhelt konfliktusokat úgy, hogy visszaadják az érintetteknek a saját magukról szóló döntés, és ezzel együtt a változás lehetőségét és felelősségét.

Abban nagyjából egységes a szakmai – elsősorban jogász -közvélemény, hogy a diverziós – és ezen belül a resztoratív – eljárások csak a fennálló állami büntető felelősségrevonás keretein belül és eljárásrendszerhez idomítva építhetők be, igazán preferálható terület a gyermek- és fiatalok bünelkövetők köre, és csak meghatározott, kisebb súlyú cselekmények esetében elfogadható alkalmazásuk, szigorú kompetenciahatárok megvonásával az ügyész és a bíró mérlegelési lehetőségeiről. Azonban ilyen szemléletű

⁴¹ Lásd erről részletesebben Dr. Barabás Tünde : Miért nincsen még mediációs eljárás Magyarországon? – Rendszereti Szemle 1992/3.

eljárások nem feltétlenül csak a büntetőjoghoz kapcsolhatók, sőt sokkal nagyobb jelentőségük és prevenció szerepük lehet egyéb szocializációs színtereken.

A módszer alkalmazása. Az előzőekben leírtakból kiindulva kezdte el a „Reál Justice” konferencia-modell hazai adaptálását a Család Gyermek Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület 2000 februárjában. A hazai civilszervezetek közül többen *felismerték* már annak jelentőségét, hogy egy adott közösségben elszenvedett konfliktus rendezéséhez, a sértetti érdekek fokozott érvényesítéséhez szükség van olyan speciális módszerek bevetésére, melyeket a hivatalos állami büntetőhatalom rendszere, illetve szervezetei nem tudnak hatékonyan alkalmazni eljárásukban. Civil kezdeményezés hozta létre azt a néhány mediációs szolgálatot, amely az országban már akkor is működött, amikor a hivatalosan, jogi keretekkel meghatározott egyes közvetítői tevékenységeket még nem is alkalmazták a (jog)viták rendezésében hazánkban. A „Szemtől szembe” konfliktuskezelő programként adaptált amerikai- ausztrál resztoratív modell első, kísérletinek mondható szakasza⁴² számos fontos tanulságot hordoz az abban résztvevők számára. A fentiekben ismertetett konferenciamódszert és resztoratív szemléletformálást olyan gyermek- és felnőtt közösségekben kezdtük el, amelyek önként jelezték igényüket a részvételre. Elsősorban eseti konfliktuskezelő technikaként vezettük be a módszert, amelynek hatékony alkalmazásával lehetőség nyílt a hagyományos szankciók (így pl. iskolai fegyelmi eljárás, „magántanulósítás”, vagy kicsapás) elkerülésére. Másodsorban alkalmunk nyílt együttműködni egy budapesti alternatív iskolával abban, hogy a pennsylvaniai tapasztalatokat a hazai viszonyokra és tényleges szükségletekre alkalmazhatóvá tegyük azért, hogy a resztoratív szemléletmódot a pedagógiai -fegyelmezési eszköztárba bevezessük. Az egyes, „problémás gyerekek”, illetve „bajkeverők” által kirobbantott konfliktusok kezelésében a „Szemtől szembe” konfliktuskezelő módszert alkalmaztuk az iskola jelzése alapján. Ennek a munkának a keretében az alábbiak szerint jártak el a módszer alkalmazói:

a) *Formális konferencia lebonyolítása.* A kapcsolatfelvétel telefonon, vagy ahol ez lehet, személyesen történik, és az eljárás menetének elmagyarázására, valamint a részvételi szándék kiderítésére koncentrál. Az elkövetőket arra biztatják, hogy magatartásukért nyíltan, egyértelműen vállalják a felelősséget. Az áldozatok ahhoz kapnak ösztönzést, hogy gondolják végig, mit is szeretnének mondani az elkövetőnek, és mit várnak a konferenciától. Mindkét féltől megkövetelik, hogy nevezzen meg személyes támogatókat a konferencián való megjelenésre, akikkel a facilitátor szintén felveszi a kapcsolatot. A facilitátor ezt követően megtervezi a konferenciát, elsőbbséget adva az áldozatok szempontjainak.

A konferenciák sajátos vonása az, hogy írottak- a facilitátorok egy egyszerű írott forgatókönyvet követnek a folyamat során. A konferencia-megbeszélés a facilitátor által felolvasott bevezetővel kezdődik, amely felállítja a konferencia fókuszát: megérteni hogyan érintett minden résztvevőt az adott rosszcselekedet és megegyezni a sérelem orvoslásának legjobb módjában. A facilitátor elmagyarázza a kölcsönös elégedettséget hozó megegyezés elmulasztásának következményeit, és emlékezteti a résztvevőket a részvétel önkéntességére. Rendszerint a hagyományos szankcióalkalmazás rendszere megmarad egy olyan lehetőségnek, amelyet akkor vesznek igénybe, ha a felek nem állapodnak meg vagy az elkövető nem teljesíti a megállapodásban foglaltakat.

⁴² 2000-2001: 1. szakasz – Nemzetközi szakemberek meghívása, facilitátori tréningek, külföldi tanulmányutak szervezése hazai szakemberek számára. 2. szakasz – Potenciális partnerek szükségletfelmérése, kutatási és együttműködési tervek elkészítése, koordináció, esetkezelés 3. szakasz – Pedagógiai program kidolgozása, értékelés.

A konferencia-megbeszélés három részre tagolódik. Először a résztvevők meghatározott nyílt végű kérdésekre válaszolnak. Az elkövetőt arra kérik, írja le, hogyan vált az esemény részesévé, szerinte kit és hogyan érintett a cselekmény. Az áldozatoknak el kell mondaniuk az eseménnyel kapcsolatos reakcióikat, és kifejezésre juttathatják, hogyan érintette őket az adott magatartás. Ezt követően az áldozat, majd az elkövető támogatói beszélnek meg saját reakcióikat, és arról kérdezik őket, melyek a tárgyalásra váró fő témák.

A konferencia második szakasza a jóvátételi egyezségről való tárgyalást foglalja magában. A facilitátor megkérdezi az áldozattól: mit vár a konferencia-megbeszéléstől. Ez a kérdésfeltevés olyan elvárások figyelembe vételét jelenti, amelyek nem az anyagi kártérítésre korlátozódnak csupán. Mind az áldozatnak, mind az elkövetőnek bele kell egyeznie a tárgyalási szakaszban tett valamennyi javaslat elfogadásába.

A harmadik szakasz az egyezség elérésével veszi kezdetét. Ez a kötetlen társasági rész, amikor frissítőket szolgálnak fel. Az informális reintegrációs periódus nagyon fontos záró része a konferenciának, és a közösségi konferenciák megkülönböztető, sajátos vonása.

b) *Informális technikák alkalmazása.* Amennyiben nem formális megbeszélés összehívására kerül sor, hanem kisebb horderejű, illetve napi, rutinszerű konfliktusfeloldásról, a resztoratív szemléletű technikák közül hatékony lehet még az ún. minikonferenciák, spontán konferenciák tartása, ami egy-egy helytelen magatartás esetében lehetőséget ad az azonnali reakcióra. A módszer további eszközei közé tartozik az affektív (érzelmi töltésű) állítások, illetve kérdések bevetése az adott, helytelenített viselkedés reakciójaként. Ez elsősorban az érzelmeket, a magatartás hatásait kifejezésre juttató kommunikációs szótárban értelmezhető, ami pl. egy gyermekotthon vagy iskola mindennapi rutinjában alkalmas a felborult kapcsolatrendszer visszaállítására.

A „Szemtől szembe konfliktuskezelő módszer” hazai alkalmazásának másik kísérleti terepe – az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnmegelőzési Osztályával együttműködve – azoknak az iskolai és más gyermekközösségeknek a bevonása, amelyeket a D.A.D.A – programhoz kötődően bűnmegelőzési feladatai körében a rendőrség munkatársai rendszeresen látogatnak. Az ORFK a „Szemtől szembe” program facilitálására és konfliktuskezelésre vonatkozó elemeit, szemléleti alapjait a 2001-es DADA kézikönyvbe már integrálta, elfogadva és szakmailag támogatva e resztoratív technikát. A hazai rendőrségi munkában egy másik területen – nevezetesen az áldozatvédelmi irodák munkájában – is hatékonyan alkalmazható a módszer, amelyhez azonban elenged- — hetetlenek lennének a folyamatos készségfejlesztő tréningek.

Az ismétlődő és egyre sürgetőbb igényeknek megfelelően, elsősorban reintegrációs célokat szolgálva a Család Gyermek Ifjúság Egyesület a programot megnyitotta a büntetés-végrehajtás egyes intézményei felé. A jelenkori adottságokat és eddigi tapasztalatainkat figyelembe véve, a konferencia-módszerek hathatós segítséget jelentenek a gyermek- és fiatalok elkövetők kezelésében is.

Irodalomjegyzék

Barabás A. T. : Miért nincsen még mediációs eljárás Magyarországon? Rendészeti Szemle, 1992/3.

Braithwaite, J.(1989): Crime, Shame and Reintegration. Cambridge, Cambridge University Press

Braithwaite, J.(1999): „Restorative Justice is republican justice.” In: G.Bazemore – L. Walgrave: Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime. Monsey NY, Criminal Justice Press

- Görgényi, I.: A viktimológia alapkérdései. Osiris Kiadó, 2001
- Maxwell, G. – Morris, A. (1993): Family, Victims and Culture: Youth Justice in New Zealand. Wellington, Victoria University
- McCold, P. (2001): Restorative Justice – Practice and Theory, kézirat
- McCold, P. – Wachtel, B. (1998): Restorative Policing Experiment: The Bethlehem PA Police Family Group Conferencing Project, www.restorativepractices.org—
- Moore, D.B. (1995): Mediation vs conferencing. In: J. McDonald, et al.: Family Group Conferencing: A Training Manuál. Bondi Beach, NSW, Australia. Transformative Justice Australia
- Moore, D.B. (1996): Criminal action-official reaction: Affect theory, criminology, and criminal justice. In: D. Nathanson: Knowing Feeling. New York, NY, W.W. Norton
- Moore, D.B.-O'Connell, T. (1994): Family conferencing in Wagga Wagga: a communitarian model of justice. In: C. Alder-J. Wundersitz: Family Conferencing and Juvenile Justice. Canberra, Australian Institute of Criminology
- Nagy, fi: Jóvátétel, mint a konfliktusfeloldó büntető igazságszolgáltatás egyik formája. Jogtudományi Közlöny, 1993/3.
- Nathanson, D. (1992): Shame and Pride: Affect, Sex, and the Birth of the Self. New York, NY, W.W. Norton
- Nathanson, D. (1998): From empathy to community. Conferencing paper, www.restorativepractices.org
- Nelsen, J. (1996): Positive Discipline. NY, Ballantine Books
- Tomkins, S. (1995): The varieties of shame and its magnification. In: E.V. Demos: Exploring Affect: The Selected Writings of Silvan Tomkins. New York, NY, Cambridge University Press
- Vigh, J.: A kárhelyreállító (restoratív) igazságszolgáltatás. Magyar Jog, 1998/6.
- Zehr, H. (1985): Retributive Justice, Restorative Justice. New Perspectives on Crime and Justice (iss. 4), Mennonite Central Committee Office of Criminal Justice, Akron, PA

KOVÁCSNÉ SZÜLETIK

Gyermekvédelmi szakemberek beszélgetnek. Egyikük felháborodva mesél egy történetet. Ezt meg kéne írnod!

Eszem ágában sincs. Nem akarok konfliktust a kollegákkal.

De hát ez akkor is felháborító! Írd meg név nélkül, a család, a gyerek anonimitását megőrizve.

Elég, ha aláírom a nevem. Ezzel az erővel leírhatnám a gyerek adatait, lakcímét is. S az alapvető baj az, hogy a történeteken akkor sem tudok már változtatni.

Gyáva lennél?

S ekkor jön a hosszas fejtegetés. A gyermekvédelemben úgy dolgozni, hogy közben gyanakvóak, bizalmatlanok vagyunk mi – szakemberek – egymáshoz, nem lehet. Azok az esetek, amikor képesek vagyunk végigbeszélni egy-egy ügy tanulságait, hajlandóak vagyunk meghallgatni (és meghallani) mások kritikáját, sajnos kivételesek.

Miért nem beszélünk kudarainkról, hibáinkról? Miért nem ülünk időnként össze mi, különböző szakemberek, akiknek az adatott, hogy ugyanazokkal a gyerekekkel foglalkozzanak, s miért nem beszélünk nyíltan arról, ki mit csinál jól, rosszul?

Tapasztalatom szerint az előző kérdésre adandó válaszok kicsinyesek lennének, arról tanúskodnak, milyen nagyon gyarlóak vagyunk.

Arról tanúskodna, sokszor nem vagyunk elég bölesek ahhoz, hogy vállaljuk a hibáinkkal való szembenézést. Nem akarjuk hallani, mit rontottunk el esetleg. Főként az előtt nem akarjuk hallani, akivel együttműködve munkálkodunk. Tartunk attól, a másik legközelebb visszaélne azzal, amit tud rólunk, működésünkről.

Ha tovább forszírozzák, miért nem írja meg a felháborító esetet, bizonyosan eljutnak egy igazibb válaszhoz is: FÉLÜNK. Nem tudjuk bizonyítani, amit elmondunk. Így ha ÜGY lenne az ügyből, nem tudnánk fehéren-feketén megvédeni álláspontunkat.

S ez azért különösen veszélyes, mert már akkor sem beszélünk, amikor bizonyítani tudnánk.

Leszoktunk róla.

Ha végül meggyőznek, hogy a HALADÁS, a TANULÁS, a TANULSÁGOK LEVONÁSA, a SZAKMA FEJLŐDÉSE érdekében mégiscsak írjam le, hogy ne történhessen meg, ami megtörtént, a végén megmarad az alap-megoldatlanság: nem lehet a kliens inkognitóját megőrizni. A szakember neve elárulja, kiről szól a történet.

De végül bárki írhatná az esetet. Valaki, aki bántott. Egy szakember. Nem különleges. Egy Kovácsné, aki ezennel meg is született.

Kovácsné első története

Nyílt örökbefogadás: 16 éves lány mond le egy kisvárosi vendéglőben megismert – szimpatikus – házaspár számára, javára. (Rejtély, hogyan találkozott Matild ezzel a babát örökbe fogadni akaró házaspárral a számára egyébként ismeretlen kisvárosban.)

A 16 éves fiatal anya törvényes képviselője az apja. Ennek megfelelően formálisan ő az, aki a babáról lemond.

S a történet háttére:

Értelmiségi nagyvárosi család egyetlen gyermeke Matild Patrícia. Jó tanuló, okos kislány. 12 éves, amikor szülei elválnak. A kislányt az apjához helyezik. Az apa életének fizikai terében azonban nem fér el Matild. Az apa ugyanis új élettársánál lakik, ahol az asszony nem szeretné, ha saját kislány új testvért kapna.

Így Matild az apai nagymamánál lakik.

Kamaszkorára családjától elhidegült, önálló gyerekként sokat csavarog.

Középiskolás, amikor igazolatlan hiányzásokat gyűjt. Ekkor az iskola gyermekvédelmi felelőse rövid levelet ír a helyi gyermekjóléti szolgálatnak az összegyűlt igazolatlan hiányzások miatt. A gyermekjóléti szolgálat beszél az apával, a gyerekekkel, az iskolával. Mindhárom fél – bagatellizálva a problémákat, s csupán a néhány órás „lógást” szóba hozva – gondtalan családi életről számol be. Teendő nincs.

A gyermekjóléti szolgálat visszaír az iskolának, s kéri, ha új gond merül fel, jelezzen.

Néhány hónap múlva új jelzés az iskolából.

Matild néhány hete egyáltalán nem jár iskolába.

Ez a jelzés már a jegyzői gyámhatósághoz is megérkezett, védelembe vételi eljárást vonva maga után.

S ekkor jöttek az „oldalhírek”:

A gyermekvédelmi felelős elmondta, hogy a kislány hónapokig zűrös, zavart volt. Osztálytársai szerint alig-alig volt otthon. Nagyanyjának azt mondta, az apjánál van. Az apjának pedig azt, hogy édesanyjánál tölt néhány napot.

A jegyzői hatáskörben eljáró előadóról kiderült, hogy az apai nagymama családi barátja (hangsúlyozottan nagyvárosról van szó), az apát kora gyerekkora óta ismeri. Így etikai okok miatt az ügyet átadta egy munkatársának, bár a családdal továbbra is ő tartja a kapcsolatot a HIVATAL részéről, hisz mégiscsak ő ismeri a családot.

Mindeközben Matild egy kisvárosi civil szervezetének átmeneti otthonában, 7 hónapos terhesen várta a szülés időpontját.

Matildot az anyja vitte el a civil szervezethez abból a célból, hogy ott kivárhassa a szülést, majd az örökbeadás formáinak elintézése után (mintha mi sem történt volna) hazamehessen tanulni. (Rejtély, hogy a kiskorú Matildot milyen alapon fogadta be a szervezet a törvényes képviselője nélkül, s hogy lehet az, hogy az átmeneti otthon miért nem értesítette a gyermekjóléti szolgálatot.)

A szülés után Matild és az apja a gyámhivatalban lemondtak a babáról, s azóta Matild otthon van, tanul és látszólag minden rendben van körülötte.

A szociális munkások (a lakóhelye szerinti, illetve az átmeneti otthon területén lévő gyermekjóléti szolgálat munkatársai) nem beszélhettek Matilddal, míg az átmeneti otthonban volt. Az otthont működtető civil szervezet vezetője – erre-arra hivatkozva – nem hozta össze a találkozást.

A civil szervezet és az örökbeadást intéző Gyámhivatal fő érve: Matild ezt a gyereket nem akarja, nem lenne humánus, ha félrelépése egész életét kerékbe törné. Azt mondták, Matild elszánt, egyértelműen nyilatkozik.

Mivel én nem találkoztam Matild Patríciával, biztosan nem tudhatok. Egyetlen „üzenet” érkezett tőle: a babának a Matild Patrícia nevet adta.

Írta: Batizi Ildikó – Susanna Eveson – Patkó Kornélia – Szántó Eszter

ÚJ LEHETŐSÉGEK A FIATALKORÚ BŰNELKÖVETŐK NEVELÉSÉBEN, RESZOCIALIZÁCIÓJÁBAN

Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány által támogatott komplex rehabilitációs program az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium Debreceni Javítóintézetében

Az 1995. évi LXI. törvény tette lehetővé, hogy az előzetes letartóztatás a fiatalkorúakat illetően javítóintézetben is végrehajtható legyen. A törvény alkotóinak célja az volt, hogy a fiatalkorúak emberségesebb körülmények között nyerjenek elhelyezést a letartóztatás időtartama alatt, és ne a büntetés, hanem a pedagógiai nevelés legyen velük szemben az az eszköz, amely visszatartó erővel hathat további életútjukra. Az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium Debreceni Javítóintézete 1997. november 1-je óta működik. 2002. március 1-je óta 24 fős javítóintézeti ellátást biztosító részleggel bővült, ahová a bíróság által javítóintézeti nevelésre utalt fiúk kerülnek.

Az intézet megnyitása óta eltelt négy és fél év alatt az intézmény dolgozói folyamatosan keresték és keresik a fiatalok oktatásában, nevelésében az új lehetőségeket és próbálják beépíteni a már bevált korábbi módszerek közé.

Intézetünk egyesületekkel, alapítványokkal, külső intézményekkel tart fenn állandó kapcsolatot, hogy lehetőségeit bővítse.

Így kerültünk kapcsolatba az 1993 óta Magyarországon is tevékenykedő AVP Hungary Közhasznú Egyesület debreceni csoportjával. Az AVP, azaz Alternatives to Violence Project (Alternatívák az Erőszakkal Szemben Projekt) egy önkéntesekből álló nemzetközi szervezet, amely olyan gyakorlati tréningeket szervez, ahol a résztvevőket hozzásegíti ahhoz, hogy megtalálják mindennapjaik erőszakmentes viselkedésformáit.

Az AVP tréningek 1975-ben indultak New York állam börtöneiben. Az első tréninget a greenhaveni börtönben tartották, amikor egy elítéltekből álló csoport úgy érezte, segítségre van szüksége az erőszak elkerülésében. A program Greenhavenből más börtönökbe is továbbterjedt.

Néhány évig a börtönökben folyt a munka. A legfontosabb cél az volt, hogy segítsenek az embereknek a börtönkörnyezetben csökkenteni az erőszakszintet a túlélésük érdekében, és az, hogy saját életükben is bánni tudjanak az erőszakkal. Az idő haladtával egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a börtönökben tapasztalható erőszak csupán az egész társadalmat átható erőszak „vegytisztá” változata. Olyanok is kezdtek érdeklődni az AVP tréningek iránt, akiknek semmi közük nem volt a börtönökhöz. A növekvő igényeknek megfelelően a társadalom széles rétegei számára tartottak hamarosan tréningeket.

A nyilvános AVP műhelyek között vannak például bántalmazott nők, kisebbségekkel és hajléktalanokkal foglalkozó intézmények, krízisközpontok, a szociális szektorban dolgozó szakemberek, családsegítő központok, telefonos lelki segély szolgálatok, védett szállások, pedagógus közösségek, gyermekvárosok személyzete, valamint munkanélküliek, kisebbségi csoportok. Az AVP tréning mozgalommá vált és jelenleg a világ sok országában működnek AVP közösségek.

Magyarországra Susanna Eveson kanadai csoportterapeuta és nemzetközi kiképző tréner kezdeményezésének eredménye-

ként sikerült bevezetni az AVP tréninget. Hazánkban 1993 óta a tréningeket az AVP Hungary Közhasznú Egyesület szervezi és koordinálja. Számos sikeres pályázaton túl az AVP mint konfliktuspedagógiai módszer első díjat kapott az 1994-es Országos Konfliktuspedagógiai Konferencián Szolnokon.

Az AVP tréning az Országos Pedagógus Továbbképzési Programban akkreditált program. A pedagógusok kötelező szakmai továbbképzésének keretében az AVP országosan választható és a minisztérium által elismert képzés.

2002-ben az országos Szociális és Gyermekvédelmi Továbbképzési és Szakvizsga Bizottság által is elismert képzés, akkreditációt nyert a személyes gondoskodást végző személyek kötelező továbbképzési programjába is.

Az AVP tréningekre a résztvevők önkéntesen jelentkeznek. A tréningek intenzív, 30 órás programok.

Az erőszakmentes viselkedés négy eleme, amelyet hangsúlyoznak a kurzusokon:

- önmagunk megerősítése,
- közösség kialakítása,
- kommunikációs technikák kialakítása,
- konfliktuskezelési technikák kialakítása.

A Debreceni Javítóintézetben két szalon fut az AVP program:

- a) egyik célcsoport a beutalt fiatalok bünelkövetői (OFA-program),
- b) másik célcsoport a fiatalokkal foglalkozó felnőttek köre.

A fogvatartott serdülők életkori sajátossága, hogy a serdülőkorba lépve a korábbi gyermeki viselkedésmódok már nem megfelelőek, a felnőtt személyiség pedig még nem alakulhatott ki. A fejlődési krízis egyik pszichés irányulása a szülőkről történő érzelmi leválás velejárájaként a fokozott autonómiára való törekvés. Emellett fokozott bizonytalanság, érzékenység és érzelmi labilitás a kor jellemzője. A serdülőkor folyamatában zajló identitáskrízis lezárásaként ebben a korban alakulnak ki a felnőtt személyiség később már nehezen változó berögzült alapelemei. A serdülőkori identitáskrízis megoldása alapvető hatással van többek között az énképre, amelynek a továbbiakban alapvetően viselkedés-meghatározó szerepe lesz. Az ebben a korban elkövetett antiszociális cselekedet, illetve az ebből fakadó negatív önattribúciós hatások meghatározóak lehetnek az antiszociális személyiség kialakulásában. A tréning egyik célkitűzése éppen ezért, hogy a pozitív énkép kialakításával, megerősítésével segítsünk a fogvatartott serdülők számára. Ezzel kapcsolatos a következő érték közvetítésre, érték képzésre vonatkozó célkitűzés: erősíteni a fogvatartottak pozitív, társadalmilag hasznos célkitűzésének készségét. Az eredmények alkalmazásához szükséges érett, tudatos és öntudatos értékelő viszonyulás kialakításához kíván a program számukra modellt nyújtani, erősítve őket a tudatosabb és hatékonyabb szociális viszonyuláshoz és alkalmazkodáshoz. Önismeretük fejlesztésén át törekszik emberismeretük, társas készségeik és empátiájuk fejlesztésére. Célul tűzi ki kreativitásuk növelését, kreatív konfliktuskezelési módok kialakítását és erősítését. Ebben a korban pszichológiailag törvényszerű módon igyekszik a serdülő a felnőttek direkt befolyásolási kísérleteit visszautasítani. Éppen ezért különösen nehezen fogadják a személyes szabadságuk korlátozását, és különösen nehéz a velük foglalkozó pedagógusok munkája is. Sok esetben állami gondozásból, szétesett közösségekből, sérült családokból kerülnek ki a fogvatartott fiatalok. Személyiségfejlődésük e miliókonfliktusok során kialakult érzelmi traumák, csalódások kedvezőtlen és károsító hatásával terhelt. Személyiségük alapvető sérülései, eddigi torz szocializációjuk következtében olyan

viselkedésmódok rögzültek, oly módon reagálnak a külvilágból vagy a pszichéjükben érkező ingerekre, amit a „normális” társadalom teljes mértékben elutasít.

Például a tréning csoportmunkája során a „Gyors döntések” nevű gyakorlatban a résztvevők 15 másodperc gondolkodási idő után 3-4 fős kiscsoportban fél perc alatt megvitattak konfliktusos helyzeteket. A fogvatartott serdülők viselkedésére jellemző, hogy amikor a megadott helyzet szerint egy anya a kisgyereket megveri a metróállomáson, a csoport tagjai jellemző módon a következő megoldásokat javasolták:

- felpofozni az anyát
- a metró alá lökni az anyát.

Az ilyen és hasonló döntések, megnyilvánulások leforrázzák, megfagyasztják a hallgatót, sokkoló szembesülni ezzel a lehangozó valósággal.

A fogvatartottak mélyen sértett, megalázott, féltő, fájó emberek, akiket mind koruk, mind körülményeik kényszerítik minden „jó érzés” tagadására. Az AVP tréning megerősítő folyamatain keresztül a résztvevők megismerkednek az „Átalakító Erővel”, bekukkanthatnak egy olyan világba, amely nagyon idegen, és mint ilyen, félelmetes és idegesítő számukra. De tagadhatatlanul felel a mindannyiunkban létező vágyra, arra a vágyra, hogy érezzük, jogunk van az élethez.

Az AVP Hungary Közhasznú Egyesület tagjai több büntetés-végrehajtási intézetben dolgoztak, és 1997 óta a debreceni börtönben folyamatos és rendszeres a jelenlétük. A debreceni javítóintézetben folyó komplex rehabilitációs programot megelőzte a debreceni BV-ben elindított hasonló célú és felépítésű projekt. Az OFA által támogatott felnőtt fogvatartottaknak szervezett program – csakúgy, mint a fiataloké – egyedülálló kezdeményezés, amely tevékenységével két célt kíván megvalósítani. Közvetlen célja a fogvatartottak és szabadulók rehabilitációjának elősegítése, vagy legalábbis hátrányaik csökkentése és a folyamatos jelenlét. A második cél egy komplex rehabilitációs programcsomag, amely az érintettek számára az AVP tréningeken túl átfogó preventív mentálhigiénés célú gondozást, szociális esetvezetést, munkába helyezést tartalmaz. A program idején belül folyamatos utánkövetés és kapcsolattartás formájában nyújtanak segítséget az eredményes társadalmi rehabilitációhoz.

A segítő munka hatékonyságát, a tréningek eredményességét objektív módon pszichológiai tesztek segítségével is értékeli. A tesztek tanúsága szerint a résztvevők személyiségállapota a tréningek után sok tekintetben szignifikánsan javul.

A debreceni BV-ben szerzett tapasztalatokból kiindulva ezen rehabilitációs programot az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium Debreceni Javítóintézetében is elindítottuk. A program indítása előtt az intézet munkatársai közül harmincan elvégezték az AVP tréningeket. A munkatársak jártassága, elköteleződése az AVP tréning mellett elősegítette a komplex program kedvező fogadtatását és támogatását.

Miért fontos, hogy az AVP eljusson – megelőzve a gondozásukra bízott fiatalokat -a velük foglalkozó gyermekvédelmi szakemberekhez?

Egyrészt megismerve a tréning célkitűzéseit, módszereit, bizalommal bízza fiataljait a gyermekprogram trénerére és facilitátoraira.

Másrészt saját magán tapasztalva hatásait, hisz a tréning és az egész reszocializációs program sikerességében, és ilyen attitűdből támogatja a megváltozni szándékozó fiatalot.

Ezeknek a fiataloknak a neveléséhez a nevelő személyiségének érettnek, egészségesnek és különlegesen erősnek kell lennie. A gyermekkorban felhalmozódott és elfojtott negatív indulatok, feszültségek, félelmek, kudarcok és csalódások mind meghatározzák a fiataloknak az őket nevelni szándékozó felnőttek iránti alapattitűdjeit, viszonyulását és

viselkedését. A pedagógus személyiségének „savállónak” kell lennie ahhoz, hogy ennyi kedvezőtlen nevelési hatás között is meg tudjon maradni a nevelő szerepében.

Az AVP a nehéz és változatos munkát végző nevelők számára segítséget kíván adni. Lehetőséget nyújt arra, hogy egyfajta érzelmi konténerezés során megszabadulhassanak a munka során kialakult feszültségek érzelmi terhétől. Célul tűzte ki, hogy segítséget ad számukra, egy érzelmi ventillációs lehetőséget nyújt, ami segíti a korábbi erőszakhoz kapcsolódó negatív élmények személyes feldolgozását.

A negatív élmények és érzések csoportban történő feldolgozása, szerepjátékokba való fordítása lehetőséget ad arra, hogy a korábbi kínos és feszültségekkel terhelt nevelési szituációt egy biztonságos környezetben egy csoport segítségével újraélhesse, korrigálhassa a csoporttag. Az eredményes érzelmi feldolgozás lehetőséget nyújt a korábbi konfliktusok és sérelmek érzelmi méregtelenítésére, indulattalanítására. A korábban keserves és kínzó élmény tanulságos emlékké szelídül.

További célul tűzte ki a nevelői közösség erősítését, a nevelők közötti kommunikáció és együttműködés, a nevelői csoport kohéziójának erősítését.

Az AVP törekszik arra, hogy a nevelők és az intézet többi munkatársai érezhessék azt a tréning elvégzésével, hogy az erőszakkal szemben mindig kereshetők az alternatívák, a résztvevők mindig tudnak eszközöket találni.

A program szakfolyóiratban való közlésével nem csak bemutatása, de természetesen az is célunk volt, hogy felkeltsük a gyermekvédelem egyéb területén dolgozók figyelmét. Úgy érezzük, az AVP szellemisége nem csak javítóintézetekben munkálkodhat eredményesen az erőszakkal szemben.

Az AVP tréningre az AVP Hungary Közhasznú Egyesületnél lehet jelentkezni.
Elérhetőségük: 4029 Debrecen, Lórántffy u. 16.

Fordította: Győrfi Éva

UTCAGYEREKEK ÉS ÁRVÁK OROSZORSZÁGBAN: LÉPÉSEK A MEGÉRTÉS FELÉ

Tatjana Balachova és Barbara Bonner tanulmánya olyan témához nyúl, amelyre nemcsak a poszt-szocialista országokban, hanem a világ fejlettnak tartott kultúráiban is nehezen találtak hatékony kezelési módot: az otthonukat tartósan vagy örökre elhagyni kényszerülő, folyamatosan szökésben lévő, utcán vagy föld alatti városokban saját társadalmukat kiépítő gyerekek problémájához. Olyan gyerekekről van szó, akik az állami gyermekvédelmi rendszer széthullása után, a meglévő, de korántsem igényeiknek, problémáiknak megfelelő ellátások valamelyikében hányódnak, vagy soha nem is kerülnek a hivatalos szervezetek látókörébe – és egyre többen választják otthonukul az utcát, nem kérve és nem várva segítséget a felnőttek társadalmától. Az otthonatlan gyerekek és árvák száma folyamatosan növekszik Oroszországban, s a gyermekvédelem – úgy tűnik -, tehetetlen.

A Szovjetunió felbomlása óta, a korai kilencvenes évektől kezdve Oroszország egyre intenzívebben tapasztalja az utcákon élő gyerekek növekvő számát és problémáit. Az utcagyerekek emelkedő száma egy átmeneti állapotban lévő társadalom szociális és gazdasági problémáira reflektál. A gyermekvédelmi és egészségügyi szakemberek jelentései szerint az utcagyerek-problematika Oroszország legtöbb nagyvárosában fellelhető. Sokuknak kell magáról egyedül gondoskodnia, élelmet és szállást találnia, gyakran nagyon kedvezőtlen feltételek között.

Az, hogy gyerekek Oroszország nagyvárosaiban az utcákon élnek, nem új keletű jelenség. Az árva és lelenc gyerekek már az Első Világháború, az 1917-es orosz forradalom, a 20-as évek eleji orosz polgárháború és a Második Világháború idején is komoly társadalmi kihívást jelentettek. Ezen gyerekek szükségleteire válaszolva a szovjet kormányzat létrehozta a gyermekvédelmi gondoskodás rendszerét, amely elsősorban az árvákat kívánta ellátni. Állami intézmények ezreit állították fel az utcagyerekek rehabilitációja érdekében, hangsúlyt téve arra, hogy olyan korban és társadalmi rendszerben élnek, ahol a közösségi értékek fontosak. Csak néhány előre mutató program működött. Ezek egyike, a Makarenko közösség, bevonta az utcagyerekeket is, arra tanítva őket, hogyan éljék az életüket, hozzanak létre értékeket és dolgozzanak együtt közösségi rendszerben. A megközelítés hasonló volt az Egyesült Államokban, Boys Town-ban, nagyjából ugyanabban az időben kifejlesztett modellhez. A kormány, szakmai csoportok, és a közvélemény egyaránt elismerte ezeket a közösségeket.

A szovjet érában kialakított ellátórendszer a következőket tartalmazta:

1. Rendőrségi gyűjtő és elosztó központ minden nagyvárosban
2. Csecsemőotthon, amely a 0-4 év közötti kisgyerekek állami árvaháza volt
3. Gyerekotthon, amely az 5-17 év közötti gyerekek állami árvaháza volt
4. Bentlakásos intézet, amely azon 5-18 év közötti gyerekeknek volt fenntartva, akiket mentálisan retardáltaknak ítélték
5. Valamint olyan bentlakásos intézet, amely a fizikai és mentális fogyatékkal élők különféle kategóriáit szállásolta el

Ezek az intézmények folytatták működésüket a poszt-szovjet időszakban is.

Jelenleg három minisztérium vállal felelősséget a különböző korcsoportba és kategóriába tartozó árvák ellátásáért: (1) Oktatási Minisztérium, amely az árvaellátás intézményeiért felelős (2) a Munkaügyi és Szociális Minisztérium, amely az utcagyerekekért és menhelyekért felelős és (3) az Egészségügyi Minisztérium, amely a Csecsemőotthonokért felel.

Ezekben az otthonokban helyezik el az árvák mellett az elhagyott gyerekeket és azokat, akik szülőjének felügyeleti jogait megszüntették. Nem működött azonban semmilyen átmeneti program. Ha például a rendőrség vagy más hatóság szökött gyereket talált, aki elhanyagolás vagy más hasonló ok miatt menekült el otthonából, először a Rendőrségi Gyűjtő és Elosztó Központban helyezték el. Ezek a központok többnyire úgy néztek ki, mint a börtönök, és a gyerekeket majdhogynem rabokként kezelték. A bánásmód miatt az az érzés alakult ki bennük, mintha ők tehetnének arról, hogy utcára kerültek. Nem észlelték ugyanakkor a hatóságok az elszenvedett abúzus és elhanyagolás problémáját. Az azonosítás után a gyereket állandó elhelyezésére szolgáló intézetbe, valamilyen gyermekotthonba utalták vagy vissza a szüleihez, jellemzően bármilyen további vizsgálat nélkül.

A szülői jogok korlátozása hosszú és bonyolult eljárás volt. Csak az elhanyagolás extrém eseteiben, tipikusan a szülők alkohol-függőségével összefüggő esetekben nyomoztak és jutottak el a szülői felügyeleti jog korlátozásához. A kirívó esetekben nyomozott a rendőrség, és némely ügy bíróság elé is került, de ez csak nagyon ritkán fordult elő. A szovjet érában ezeket az eseteket és olyan egyéb szociális problémákat, mint a drog-függőség vagy öngyilkosságok, nem tárták a nyilvánosság elé, nem voltak nyilvánosan hozzáférhető statisztikák sem.

Az utcagyerek-probléma kiterjedtsége

Nincs univerzálisan elfogadott meghatározása annak, mi tesz valakit utcagyerekké. Emiatt most az ENSZ definícióját használjuk, mely szerint: „utcagyerek vagy utcakamasz minden kiskorú, akinek az utca (a legszélesebb értelemben ide értve az üresen álló lakásokat, szeméttelpeket stb.) vált szokásos tartózkodási helyévé, és aki megfelelő védelem nélkül maradt (Utcagyerekek, 1997).

Az egységesen elfogadott definíció hiánya és a következtelen adatgyűjtés eredményeként lehetetlen pontos statisztikai információkat nyújtani az oroszországi utcagyerekek számáról. Az UNICEF vezette be az értelmezéshez szükséges elhatárolást: így beszélhetünk gyerekekről, akik az utcán élnek (children in or on the streets) – akik tehát együtt élnek, illetve kapcsolatban maradnak családjukkal és gyerekekről, akik az utca gyermekei (children of the streets) – azok, akiknek az utca vált az otthonukká (Ortiz Poertner, 1992). Az utca gyermekei csak a jéghegy csúcsát alkotják, nagyobb mennyiségű kizsákmányolt gyerek és tinédzser mellett, akik az egészségükre és jólétükre nagymértékben káros körülmények között dolgoznak (Easton és mások, 1994). Mindezek alapján belátható, hogy a statisztikai közlések az utcagyerekek különböző kategóriáit képviselhetik.

Általában igaz, hogy nagyon kevés és szegényes adat érhető el, és az elérhető adatok nem adekvátak az utcagyerekek az elhanyagolt és állami gondoskodásban élő gyerekek helyzetéről szóló statisztikai jelentésekben. Az új poszt-szovjet statisztikai és beszámolási rendszert nem szervezték meg jól. Az összegyűjtött és nyilvánosságra hozott adatokat az adminisztratív kategóriák szerint rendszerezik, így azok nem reflektálnak a gyerekek tényleges szükségleteire. Végül, a különböző hivatalos forrásból szerzett számok gyakran nem megfeleltethetők egymásnak sem.

1997. január 1-jén, 38 888 210, 0-18 év közötti gyerek élt Oroszországban (Az Orosz Föderáció Statisztikái, 1998). Az Egészségügyi Minisztérium, nem-kormányzati szervezetek és sajtójelentések becslései szerint, ebből mintegy 2 millió utcagyerek. Nyári időszakban ez a szám 4 millióra is megnövekedhet. Az orosz hatóságok, a rendőrség és a Moszkvai Emberi Jogi Kutatóközpont legalább 1 millióra teszi a vele érintkezésbe került utcagyerekek számát. Evidens, hogy ezek a számok csak azokat a gyerekeket reprezentálják, akik valamilyen módon a rendőrség ifjúságvédelmi osztályának látókörébe kerültek. Az 1 millió gyereknek a fele árvának vagy elhagyott gyermeknek tekinthető. A hivatalos jelentések szerint a családjából megszökött gyerekek száma évente mintegy 30 000-re tehető (Az Orosz Föderáció Munkaügyi és Szociális Minisztériuma, 1997). Az UNICEF közlése értelmében az otthontalan utcagyerekek száma csupán Moszkvában – ebben a 10 milliós városban! – eléri a 150 000-ret (Reuters, 1998).

Szentpétervárott – ami a második legnagyobb oroszországi város – mintegy 1119 354 gyerek él a 4,7 milliós helyi populációban (Szentpétervár Oktatási Osztályának éves Jelentése, 1997). 1997-ben 1 931 új eset volt, amelyben gyermekek váltak árvákká, vagy szüntettek meg szülői felügyeleti jogokat (Szentpétervár Oktatási Osztályának éves Jelentése, 1998). Forrástól függően 1 500-tól 3 000-ig terjed azoknak a gyerekeknek a száma, akik utcán éltek ugyanebben az évben. További 15 000 gyerekről mondható el, hogy noha fenntartott valamilyen kapcsolatot családjával, idejének legnagyobb részét az utcán töltötte (Nikolaeva, G., 1998). A szentpétervári sajtójelentések szerint, a helyi Gyermeksegély Szolgálat 3 000 otthontalan és elhagyott gyermeket látott el minden nap, és felmérése szerint 50 000-80 000 otthontalan, illetve elhagyott gyermek élt a városban (Nassor, 1995).

Az UNICEF 1997-es mérései alapján, az oroszországi árvaházak lakóinak 95%-a „szociális árva”, ami nem jelent mást, minthogy legalább egy élő szülőjük van. A közelmúlt felmérései szerint a menhelyeken élő gyerekek 98%-ának van legalább egy élő szülője (Balachova, 1994 Balachova-Chaeva 1995). Sok orosz gyerek megszökik családjából vagy az intézményes ellátásból, ennek ellenére használja ezeket a címeket, pedig már nem él ott. Néhány gyerek fenntartja a kapcsolatot családjával, vagy a menhellyel, míg mások járják a maguk útját. A gyerekek interakciói a segítő-rendszer szereplőivel, felnőttekkel, szociális szolgálatokkal és intézményekkel, legnagyobb részben a nagyon kevéstől a semmilyenig terjednek. Az UNICEF meghatározása értelmében, ez a gyerekcsoport az „utca gyermekei” kategóriába tartozik. A munkát végző utcagyerekek napjuk nagy részét az utcán töltik, pénzért, élelemért vagy más alapvető javakért dolgozva, de az éjszaka nagy részére hazatérnek. Ezek a gyerekek úgy jutnak keresethez vagy élelemhez, hogy bizonyos cikkeket, pl. dohányárut és újságot árulnak, koldulnak, autót mosnak és lopnak. Szoros családi kötelék állhat fenn, és a megkeresett pénz fontos hozzájárulás lehet a családi jövedelemhez. Ha hihetünk a sajtónak, az utcagyerekek gyakran dolgoznak „idegenvezetőként” vagy fegyverszállítóként a háborús konfliktussal érintett orosz területeken (Reuter, 1997).

Tényezők, amelyek az otthonuk elhagyásához vezetik a gyerekeket

Számtalan oka lehet annak, hogy egy gyerek az utcát választja, és elmenekül otthonról. Néhány gyerek valóban árva, de többségüknek vannak szülei. A gyerekek utcán élésének egyik elsődleges oka szüleinek alkohol-függősége. A menhelyen élő gyerekek többségének közlése szerint szülei alkoholbetegek (Balachova, 1994 Balachova-Chaeva 1995). Az állami

intézetekben lévő gyerekek többségének szülei vagy alkoholisták voltak, vagy összeütközésük volt a hatóságokkal (Gribanova, 1988).

Becslések szerint 35 millió alkoholista és 300 000 drogfüggő él Oroszországban (Nemzetközi Konferencia adatai, 1996). Az ENSZ Népeségkutató és Statisztikai Részlegének felmérése szerint Oroszország lakossága 1997-ben 147 709 000 volt. Úgy becsülik, hogy öt orosz polgárból egyre illene az alkohol-abúzus diagnózisa.

Egy 115 gyerek és tinédzser magatartását hosszútávon vizsgáló kutatás alapján látható, hogy 70%-uk él vissza alkohollal, és 25%-uk teszi ezt droggal (Popov, 1988). 1997-ben 90 000 gyereket regisztráltak hivatalosan mint drog- vagy alkoholfüggőt. Az Orosz Rendőrség felvételei alapján minden második utcagyerek használhat drogot állandó jelleggel. Az utóbbi öt évben a droghasználat okozta gyermekhalálok száma negyvenkétszeresére emelkedett (Gyerekek és drogok. Elfelejtett gyerekek).

A második ok, amiért gyerekek az utcán végzik, a szüleiktől elszenvedett abúzus. Ez nagyon gyakran, de nem minden esetben összefügg a szülők alkoholizmusával. Egy nemrégén készült tanulmányban, amely a moszkvai és szentpétervári orosz utcagyerekekről szól, a gyerekek 92%-a vallotta be, hogy azért szökött el otthonról, mert fizikai vagy más bántalmazást szenvedett el (Basu, 1998). Egy szibériai városban végzett felmérés – 375 iskoláskorú gyerek saját bevallásából származó – adatai szerint, a gyerekek körében elkövetett fizikai bántalmazás 28,9%-os volt. A gyerekek 46,3%-a számolt be egyéb gyermekbántalmazás megtapasztalásáról, vagy arról, hogy ilyesminek tanúja volt. A gyerekek 3,8%-a szenvedett el olyan súlyos sérüléseket, mint égés és zúzott sebek, amelyek orvosi beavatkozást is igényeltek (Berrien, Aprelkov, Ivanova, Zhmurov Buzhicheeva, 1995).

Oroszországban nagy mértékben emelkedett a tinédzserkori elhalálozás szintje, többnyire az ún. külsődleges okok miatt, ideértve a baleseteket, gyilkosságot és öngyilkosságot. A gyilkossági, öngyilkossági mutatók a fiúk vonatkozásában megduplázódtak (Reuters, 1998). 1996-ban 17 000 gyermekélet ellen elkövetett cselekményt jelentettek, és 200 olyan gyerek esete vált ismertté, akiket szüleik gyilkoltak meg. Hozzávetőleg kétezer gyerek és tinédzser követ el öngyilkosságot (Elfelejtett gyerekek, 1996). Egyes ENSZ jelentések szerint, a fiatalok ügyeinek ítélezési rátái csaknem megduplázódtak az elmúlt évek során, és azok a becslések is ismeretesek, miszerint mintegy másfélmillió gyerek sohasem járt iskolába (Elfelejtett gyerekek, 1996).

Egy lehetséges másik oka annak, hogy néhány gyerek miért menekül el otthonából, az, hogy hiányoznak a speciális szolgáltatások. Ez igaz különösen azokra a gyerekekre, akik fejlődésükben lemaradtak, vagy más típusú fogyatékkal élnek, egészségügyi vagy magatartási problémáik vannak. 1986 és 1996 között a mentális kihívásokkal küzdő gyerekek száma húszszorosára nőtt (Elfelejtett gyerekek, 1996).

Végül is a szegénység, betegség és a családi problémák okozzák a gyerekek szökését, illetve ez vezet oda, hogy a szülők lemondanak róluk, az állam gondoskodására bízva őket. 1998-ban a gazdasági válságot megelőzően, az orosz kormányzat szerint az orosz népesség 22%-a, mintegy 33 millió ember rendelkezett a hivatalos szegénységi határt jelentő, 6 dolláros jövedelemszint alatti havi keresettel. Jelenleg a hivatalos statisztikák szerint 55 millió ember, a népesség 37%-a él szegénységben (Gordon, M., 1999). „A gyerekek jólétét

gazdasági krízis fenyegeti... A gazdasági válság elmélyülése a családokra és a gyerekekre egyre súlyosabban hat – a gyerekek kimaradnak az iskolákból, utcára kerülnek, és elkezdnek droggal és bűnözéssel foglalkozni...” mint ahogyan azt Carol Bellamy, az UNICEF magas rangú tisztviselője kifejtette egy sajtókonferencián (Reuters, 1998).

Noha nem léteznek megbízható statisztikák, a sajtó folyamatosan tájékoztat a korábbi Szovjet Köztársaságokból származó otthontalan orosz emigránsok jelenlétéről, különösen olyan helyekről, mint pl. a civil és etnikai konfliktusokban tönkretett Csecsenföld. Léteznek családok, akik azért váltak otthontalanná, mert megtevesztették vagy becsapták őket lakásuk eladásakor, vagy akik elvesztették lakhelyüket drog vagy alkoholfüggőségük miatt. Az ilyen családokból származó gyerekek nem tartoznak automatikusan az utcagyerek kategóriájába, azonban gyakran valóban elveszítik szüleikkel a kapcsolatot, és utcagyerekké válhatnak.

Árvák

Az 1995-ös hivatalos statisztikák szerint 442 000 a becsült száma azoknak a gyerekeknek, akik vagy árvák, vagy szüleik felügyeleti jogait megszüntették, és ebből 112 600 csecsemő- vagy gyermekotthonokban élt. Ezekben az árvaházakban (gyerekotthonok, internátusok) tipikusan néhány száz gyerek él, teljesen izoláltan a társadalom többi részétől. Egy másik hányadukat (135 000) örökbefogadták, 201 400 pedig vagy rokonainál élt, vagy ritkábban nevelőszülői gondoskodásban, és további 32 100 gyerek speciális, a mentális és fizikai kihívásokkal küzdők állami intézetébe került (Shipitsina, L., 1996). 1991 és 1995 januárja között azon gyerekek éves esetszáma, akik vagy elárvultak, vagy szüleik felügyeleti jogait megszüntették, megduplázódott: 59 000-ról 102 000-re (Shipitsina, L., 1996). 1997-ben 1931 új eset volt csak Szentpétervárott (A szentpétervári Oktatási Osztály éves jelentése, 1998). A legtöbb esetben a gyerekek olyan családból származtak, ahol a szülői jogokat megszüntették. 1988 és 1994 között, a mentális egészségügyi problémával küzdő gyerekek számára fenntartott gyermekotthonok és internátusok száma is megduplázódott: 178 intézmény 25 000 gyerekekkel, majd 353 intézmény 40 000 bentlakóval (Shipitsina, L., 1996). 1993 és 1997 között a regisztrált árvák száma 30 %-kal nőtt, a különféle intézményekben tartózkodók száma 35%-kal növekedett, és a nevelőszülőknél (többnyire rokonoknál) nevelkedők száma 46%-kal emelkedett. Az örökbefogadottak száma azonban mindössze 2%-kal nőtt (Orosz Föderáció, Munkaügyi és Szociális Minisztérium, 1997).

Az UNICEF és a Humán Rights Watch közlései szerint 1997-ben 611 034 gyerek maradt szülői gondoskodás nélkül, és mint árvát regisztrálták Oroszországban. Ez magában foglalta mind az árvákat (10%), mind a „szociális árvákat” (90%), akiknek legalább egyik szülője élt. Ezek közül 337 527 nevelkedett állami intézetben (UNICEF).

A Szentpétervári Oktatási Osztályának hivatalos beszámolója jelzi, hogy 7 412 gyerek fölött gyámkodott az állam egyidejűleg. 3 306 gyereket helyeztek intézményes gondoskodás alá: 371 kiskorút csecsemőotthonokba, 2913 iskoláskorú gyereket pedig gyerekotthonokba, beleértve a speciális intézményekben élő 424 gyereket is. Mindössze 18 gyerek volt, akit család típusú otthonban helyeztek el (Szentpétervári Oktatási Osztály éves jelentése, 1998).

Állami intézményekben élő gyerekek

Az állam által fenntartott intézetek nehéz feltételek között működnek. Azoknak a gyerekeknek az esetében, akik intézeti gondoskodásban élnek, 5-7-szer nagyobb a

valószínűsége a magatartási, kognitív, szociális és kommunikációs problémák előfordulásának, mint az oroszországi átlagos gyermekpopulációban (Shipitsina, L, 1996). Ezen gyerekek 65%-a szenvedett mentális retardációban (Kondrashin, 1991). Shipitsina (1996) megállapította, hogy az árvák 70-80%-ának van fejlődési rendellenessége, és csak a gyerekek 10%-át tekinthetjük pszichológiailag épnek. Ezek az adatok azonban megkérdőjelezhetők, nagyrészt az oroszországi gyerekek helyzetére vonatkozó mérési sztxenderdek hiánya miatt.

A gyerekek fokozottan veszélyeztetettek korai elhalálozás miatt is. Noha nincs elérhető statisztika, az UNICEF magasabb halálozási arányokat talált a mentális kihívásokkal küzdők bentlakásos intézeteiben, a korábbi szovjet tagállamokat vizsgálva (UNICEF, 1997). Ez a magasabb szintű veszélyeztetettség a korábban fennálló orvosi és pszichiátriai feltételek súlyosodásából adódhat, ami köszönhető a tömeges, alacsony higiénia szintű és nem megfelelő sztxenderdekkel működő gondozásnak (UNICEF, 1997). A gyerekotthonokban a rossz tápláltságból adódó rendellenességek, mint pl. az angolkór vagy anémia 1989 és 1994 között 20,13%-ról 75%-ra emelkedtek (UNICEF, 1997). Az állami intézetekben lévő gyerekek orvosi ellátásra utalása kevésbé valószínű, mint azoké, akik a szüleikkel élnek. 1996-os, Ukrajnából származó adat szerint, a speciális gyerekotthonban különböző fogyatékkal élő gyerekek hozzávetőlegesen 30%-a hal meg 18 éves kora előtt (Humán Rights Watch, 1996). Az enyhe fokban retardáltak számára fenntartott intézetekből kikerülők 18,3%-a csavargóvá válik, 10%-a kezd bűncselekményekben részt venni, és további 10%-uk követ el öngyilkosságot (Alternatív Jelentés a Gyermekjogi Egyezményről, 1998).

Noha – a Peresztrojkanak köszönhetően –, a nyolcvanas évektől kezdődően a nyilvánossághoz egyre inkább eljutottak az intézetekben zajló abúzusokról szóló tudósítások, nagyon sok eset maradt titokban. Hiányzik a központi és helyi igazságszolgáltatás közötti felelősségvállalás, és nincs megbízható és elérhető statisztika az intézeti abúzusokról. Csak a rendkívüli gyermekabúzus-esetek kerülnek nyilvánosságra, vagy bíróság elé. Beszámoltak arról, hogy a moszkvai 98-as számú internátusból 1991-92-ben 24 gyereket kellett kórházba szállítani kés okozta sérülések, ill. különféle zúzódások miatt. Az 50-es számú gyerekotthonban a gyerekeket éjjelre meztelenül hagyták a lépcsőüregben, és teljesen általánosnak számított, hogy a személyzet a falhoz verte a gyerekek fejét. Ezek közül a gyerekek közül húsz szökött meg végül az otthonból (Moscow Komsomolets, 1993). 1998-ban a moszkvai sajtó is tudósított arról az esetről, amelyben egy, a tinédzser fiúk számára fenntartott bakui internátusban az egyik nevelő a bentlakó fiúk között fizikai és szexuális abúzusra bujtott fel, és maga is bántalmazott serdülőket. Az állapotokra csak akkor derült fény, amikor a férfi megölt egy fiút, és a gyerekek elkezdtek beszámolni az abúzus elterjedtségéről. A nevelőt börtönbe zárták (Komsomolskaja Pravda, 1998). A Moszkvai Városi Bíróság tárgyalta egy másik esetet is, amelyben a magánkézben lévő gyerekotthon vezetője több éven keresztül bántalmazta szadisztikus fizikai és szexuális módon a nevelteket. A vezetőt a közvélemény, és a hatóságok elismerték, és mint a második Maka-renkót emlegették az eset kiderülését megelőzően (Gridneva, 1999).

A probléma jelenlegi kezelése: egy új rendszer elemei

A „Peresztrojka” óta számos menhely és szociális-rehabilitációs központ bujt ki a földből, hogy egy humánusabb rendszert nyújtson. Az utcagyerekeket és az otthonról vagy

intézetekből szökött gyerekeket kívánták ellátni oly módon, ami különbözik a Rendőrségi Összegyűjtő és Elosztó Osztály tevékenységétől.

Az átmenet sok nehézséggel járt. A menhelyek dolgozói azt hitték, ha kimutatják szeretetüket és kedvesen bánnak a gyerekekkel, ez inkább családiassá vagy közösségivé teszi majd a menhelyet. Ez ugyanekkor ahhoz az alapvető problémához vezetett, hogy a központokban nem alakultak ki szabályok a gyerekek irányítására. A gyerekek viselkedése felett elhanyagolt ellenőrzés oda vezetett, hogy a menhelyek teljesen kontrollálhatatlannokká váltak, és helyenként anarchia alakult ki. A korrekció és az alapvető szociális készségek tanítása helyett a központok gyakran felerősítették a nem megfelelő viselkedésmintákat, és nemegyszer veszélyes helyekké válhattak.

A menhelyek munkatársai jelenleg megpróbálnak alternatívát nyújtani az intézeti gondozás helyett, nevelőszülői elhelyezéssel, családi otthonokkal és család-újraegyesítési programokkal. Az érintett szakmák számos képviselője jelen van Oroszországban. Jelenlegi szaktudásuk és tapasztalatuk viszont az alternatív megoldások, az utcagyerekek és árvák kezelése, a gyermekabúzus evaluációja, kezelése és megelőzése vonatkozásában nem kielégítő.

Nem volt hivatalos észlelési mechanizmusa a gyerekek fizikai vagy szexuális bántalmazásának. A gyermekabúzust jelző és kivizsgáló rendszer hiánya Oroszországban csökkentti annak lehetőségét, hogy a szakemberek beavatkozzanak és megelőzzék a további bántalmazásokat, noha észlelték a problémát. Jó példa erre a következő eset: serdülő lányokat egy menhelyről nyári táborba küldött az igazgató, ahol két hónapon át fizikai és szexuális abúzust szenvedtek el az egyik tanártól és más férfiaktól. Az igazgató nem jelentette az esetet. Sajnos a rendőrség vagy bármely más hivatalos szolgálat nem vizsgálta ki az ügyet. A sajtóbeszámolók azonban jelezték, hogy a gyermekabúzus széles körben elterjedt Oroszországban, mind az állami, mind a magánintézetekben. Láthatjuk, hogy akár a gyerekotthonban, árvaházban, menhelyen maradván is kialakulhat veszélyes helyzet a gyerek számára.

Noha a szakember felismerte az abúzust, tipikusan minden egyéb vizsgálat nélkül beutalja a gyereket állandó elhelyezésre intézetbe, vagy vissza a szüleihez. Ezek a gyerekek következetesen visszatérnek az utcára azzal a reménnyel, hogy nem kapja el őket újra a rendőrség.

Az utcagyerekek kérdésére adott tipikus hatósági reagálást jól illusztrálja a következő eset.

Kolja egy 12 éves kisfiú volt, akit alkoholista szülei neveltek. Négy nővére és egy bátyja volt. Öt éves korától ideje nagy részét az utcán töltötte, Szentpétervárott. Alkalmadtán menhelyeken bukkant fel. Dohányzott és ragasztóval szipuzott hét éves korától. Függsége jelentős volt. Néha, alkalmoszerűen más drogokat is használt. Kolja soha nem járt iskolába. Noha IQ-ja 76 volt, bizonyos területeken magasabb szinten funkcionált, különösen társadalmi helyzetek előzményeinek és következményeinek megértésében jeleskedett. A legalacsonyabb szintet az érzékelési-motorikus integráció terén produkálta, amely valószínűleg tudósérülések következménye lehetett. Megfigyelés és vizsgálat alatt állt, amikor a szentpétervári menhelyen tartózkodott. Abbahagyta a szipuzást, de később visszaesett. A ragasztószívást ott nem engedélyezték, és mivel nem tudott ragasztóhoz jutni, ugyanakkor nem kapott semmiféle kezelést függőségére, megszökött a menhelyről. Néhány hónappal később megfigyelték, amint egy vele egyidős másik fiúval az utcán szipuztak, és erősen illuminált állapotba kerültek. A menhely egyik pszichológusa látta mindezt, majd telefonon jelezte a városi orvosi ügyeleten. Azt mondták neki, hogy nem tudják bevinni a fiút, hiszen ez nem vészhelyzet. A pszichológus a rendőrséget hívta. Az ugyancsak egy

menhelyen dolgozó szociális munkás ugyanebben az időszakban szintén megfigyelése alatt tartotta Kolját. Megpróbálta elérni a srácokat, hogy kapcsolatba kerüljön velük, és elvegye a ragasztót, de elszaladtak előle. Kolját elütötte egy autó, ahogy átrohant az úttesten. Ekkor is illuminált állapotban volt. A pszichológus most másodszor is kihívta a mentőket. Most fogadták a hívást, és azt mondták, beszállítják a fiút. Ugyanekkor egy cirkáló járort is megállított a pszichológus. A szociális munkás jelentést tett az eseményről, és alapvető információkkal szolgált Koljáról. A rendőrnek elmondták, hogy elütötte az autó. A rendőr megígérte, hogy Kolja orvosi ellátásban fog részesülni. Amikor elvitték a fiút, a pszichológus ismét felhívta az ambulanciát, hogy tájékoztassa őket. Kolját a rendőrség vitte magával. Kolja kis időt töltött a rendőrorsön, de, mivel részeg volt, egy gyermekkórházba szállították. Ugyan a rendőrség nem tudatta az orvossal, hogy a fiút autóbaleset is érte, a szociális munkás tájékoztatta a kórházat erről is.

A menhely pszichológusa a következő napon meglátogatta Kolját a kórházban. A sürgősségi ellátásra szolgáló helyiségben feküdt, ahol részegsége miatt kezelték. Oda volt kötözve az ágyához. Kolja érzelmileg labilis állapotban volt: sírt, sajnálta magát és cigarettát akart. Elpanaszolta, hogy az orvosok nem akarnak adni neki. Arra kérte a menhely munkatársát, vigye el a kórházból. A pszichológus megpróbált támogatást nyújtani és elmagyarázni, miért kell ott maradnia, átessenie a kezeléseken, és megígérte, másnap is eljön. Aztán a kezelőorvossal is beszélt: informálta Kolja állapotáról, drogfüggőségéről. Felhívta az orvos figyelmét, hogy valószínűleg speciális kezelésre lesz szükség, és hogy muszáj ellenőrizni, mert megszökhet. A doktor aggodalmat mutatott Kolja iránt, ugyanakkor kijelentette, mivel a gyógyszerár zárva volt, nem tudott megfelelő orvosságot beszerezni. Elmondta, olyan csecsemőknek való gyógyszer kellett beadnia, amit reszketős kisbabáknak szoktak adni. Hozzátette, hogy nincsen külön Koljára vigyázó személyzeti kapacitásuk, de megkéri az ápolónót, tegyen meg mindent, amit csak tud. A kezelés lehetséges további lépéseit megtárgyalták, és az orvos tudta, hogy speciális kezelést kell a gyerekeknek nyújtania drogfüggősége miatt. Az orvos megtárgyalhatónak tartva további lehetőségeket, a közelgő hétvége utánra tolt a döntést: marad-e Kolja a kórházban vagy a városi pszichiátriai intézetben folytatódik-e a kezelése. Másnap, amikor a menhely pszichológusa látogatásra érkezett, Kolja már kimászott az ablakon és elszökött.

Konklúziók

A gyerekek utcán élésének egyik elsődleges oka szülei alkoholizmusa és a tőlük elszenvedett fizikai abúzus. A büntetés, beleértve a fizikai megbüntetést is, a gyerekek viselkedéskontrolljának mindent átható metódusát jelenti Oroszországban. Mindennek ellenére nincs szülői oktatási és tréning program, és semmilyen prevenciós szülő-program nem működik a veszélyeztetett populáció számára.

Azoknak az árváknak és utcagyerekeknek a száma, akik fejlődési lemaradással vagy más típusú fogyatékkal, egészségügyi problémákkal élnek, magatartási és emocionális nehézségekkel küzdenek, nagyon magas, ugyanakkor mérhetetlenül hiányoznak a nekik nyújtandó speciális ellátási formák és szolgáltatások. A gondozórendszerben élő gyerekek fejlődési szükségleteinek az intézményesített gondozás jelenlegi rendszere nem felel meg.

Noha az utcagyerekek ellátása sokat fejlődött, az új rendszer még mindig nem kielégítően működik, és sok körültekintést igényel.

Amíg a családon belüli és intézményi abúzusok csak esetlegesen derülhetnek ki, addig Oroszországban hiányzik a megfelelő jelző- és feltárórendszer.

Ajánlások

Noha működtek elszigetelt programok az utcagyerek-probléma megoldására Oroszország különböző városaiban, ezek többnyire nem kapcsolódtak sem a prevenció, sem a gondozás más egységesített formájához. Sok programot nemzetközi karitászok finanszíroztak és működtettek. Hiába voltak közöttük egészen jók is, ezek elkülönülten, egymásról nem tudva működtek, nem kötődve az állami, illetve kormányzati kezdeményezésekhez sem. Amikor egy-egy program finanszírozása véget ért, nagyon kevésbé maradtak fenntarthatók a helyi orosz munkatársak számára, nem tudták folytatni a munkát. Igaz továbbá, hogy nem történt rendszeres értékelés a programokról, arról, hogyan fejlesztették ezek azoknak a gyerekeknek az életkörülményeit, akik megsegítésére kidolgozták azokat. Az is nagyon kevésbé világos, hogy volt-e hatásuk ezeknek a programoknak a kormányzat által nyújtott ellátások fejlődésére. Annak érdekében, hogy minél egységesebb fellépés szülessen ezeknek a gyerekeknek a problémájára – és ahol ez lehetséges, családjaik nehézségeire -, szükség van egy olyan ellátórendszer kifejlesztésére, amely a különböző gyermeki szükségletekre különféle beavatkozásokkal, más-más szinteken, megfelelően reagál.

Az ellátórendszernek éppúgy magában kell foglalnia elsődleges prevenció programokat, mint a már az utcán lévő gyerekeknek szólókat.

Elsődleges prevenció

Azoknak a szülőknek, akik úgy érzik, nehézségeik vannak gyermekeik nevelésében és nem rendelkeznek megfelelő nevelési képességekkel, olyan szülő-programokon kell részt venniük, amelyek már bizonyították hatékonyságukat. Az egyik ilyen program az Egyesült Államokban a Boys Town által kifejlesztett „Common Sense Parenting” program. Vannak más, gyakorlati magatartásra orientált kezdeményezések is, amelyek ugyancsak adaptálhatók Oroszországban. Általában ezek nem voltak elérhetők a szovjet érában, és ezt követően sem fejlődtek jelentősen. A „Peresztrojka” alatt viszont számos program indult el, ami alapját képezhette a szülő-tréningek és támogató programok működésének. Több helyen alakítottak család- és gyermekkonzultációs központokat. A problémás témákban a pszichológusok váltak elérhetővé. Az iskolák pszichológusokat szerződtettek, hogy jobban kezeljék a tanulási, magatartási problémákat. További képzéssel ezek a szakemberek és más mentálhigiénikusok elsajátíthatnák a szülő-tréning csoport vezetéséhez szükséges tudást, és kamatoztathatnák tanácsadás formájában, vagy akár beavatkozhatnak a szülő-gyermek interakciós problémákba is. Rajtuk keresztül elérhetővé válna a pszichoterápia és az otthoni tanácsadás és kezelés, mint a gyermek krízis-intervenció programokban, amiket a közösségi mentális egészségközpontokban fejlesztettek ki az Egyesült Államokban.

Ezekben a programokban a terapeuta a család otthonában nyújt támogatást azoknak a szülőknek, akik esetében fennáll a veszélye a kontrollvesztésnek, és gyermekeik bántalmazásának. Általában a beavatkozás kb. hat héten át tart, ezalatt az akciókat értékelik, és eldöntik, hogyan folyjon tovább a kezelés.

Az elsődleges prevenciónak másik központi területe lehet az olyan szülőkkel való munka, akik alkoholbetegek vagy drogfüggőségi problémáik vannak. Szoros az összefüggés a gyerekek elhanyagolása és fizikai abúza, valamint szülei alkoholbetegsége között. Azokat a szülőket, akik már kezelés alatt állnak orvosi, illetve klinikai pszichológusok bevonásával az önagresszív függőségek miatt szintén bátorítani kell a szülő-csoportokban való részvételre. Az involvált pszichológusok némi kiegészítő tréninggel elsajátíthatják az

ilyen szülő-csoportok facilitálásának képességét. Nagyon minimális anyagi támogatásból megoldható az ehhez hasonló programok finanszírozása.

Egy másik remek forrás lehet a potenciális abúzus korai felismerésére az egészségügyi rendszer. Különösen a gyermekorvosok és családorvosok- akiket Oroszországban mostanság tréningeznek – további képzésekkel megszerezhetnék annak képességét, hogy felismerjék a szülők helyzetében, viselkedésében azokat a pszichológiai tényezőket, amelyek gyermekeik bántalmazásában szerepet játszhatnak. Ilyen tréningek szerte a világon már működnek, így az Egyesült Államokban, Kanadában, Angliában – és könnyen átvehetők lennének Oroszországban is.

A gyerekek utcára kerülése és bántalmazásuk megelőzésének következő szintere a jobb képzési és monitorozási rendszer alkalmazása a menhelyek és gyerekotthonok munkatársai számára.

Kötelezővé kellene tenni az olyan workshop-okat, ahol – függetlenül attól, kinek a fenntartásában állnak -, a különböző gyermekvédelmi intézetek, menhelyek, otthonok munkatársai találkozónának. Ez biztosítaná, hogy legalább a minimumkövetelményeket megtárgyalják, és felhasználhatnák őket a folyamatos értékelés bázisaként is.

Másodlagos prevenció

El kellene érni, hogy azok a gyerekek, akiket már korábban bántalmaztak, megnyíljanak a velük kapcsolatba kerülő szakembereknek az elszenvedett abúzusról: tanáraiknak, orvosoknak és más felnőtteknek. A bántalmazott gyerekek egy része megszökik azokból a gyermekintézetekből, ahová elhelyezték őket. Így gyakran a rendőrség segítségét kéri. Ennek köszönhetően újraél helyezésük előtt fogva tarthatják a bántalmazottakat is. Ezeknek a gyerekeknek a többsége pszichológiai támogatást igénylő állapotban van, szüleik pedig szintén valamilyen fajta beavatkozásra szorulnak annak érdekében, hogy a bántalmazás ne ismétlődjön. A rendőrséget képezni kell arra, hogy felismerje a bántalmazott gyerek szükségleteit, hogy megfelelően reagáljon a viselkedésükre, és alkalmas legyen arra, hogy együttműködjön a gyermekjóléti rendszerrel a megfelelő segítségnyújtás elérése érdekében.

A szakmaközi képzés a legjobb módszer arra, hogy jó munkakapcsolat épülhessen ki a jogi hatóságok, az orvosi és mentális egészségügyi ellátórendszer dolgozói és a jóléti szolgálatok között. Az ilyen képzések hatékonyságának növelésére azonban elengedhetetlen a gyerekabúzusokat megfelelően kezelő jogrendszer, és a kivizsgálási metódusok kidolgozása. Addig, amíg a joghatóság erejével a jóléti rendszer, egészségügyi intézmények a kivizsgálás során nem rendelkeznek, nem tudnak megfelelő módon beavatkozni a bántalmazott gyerek és családja megsegítésére, hiába szerveznénk interdiszciplináris tréningeket: azok nem vezetnének oda, hogy másként kezeljék a gyermekbántalmazás eseteit.

Azon gyerekek számára, akiket otthonukon kívül helyeznek el, vagy akik az utcán élnek, kell biztosítani számukra folyamatos ellátást. Ilyen lehet pl. többek között menhelyek, terápiás központok létrehozása, családi otthonok vagy nevelő családok fenntartása. A gyerekeknek szóló sikeres programok, és a nevelőszülők vagy más szakemberek képzése, akárcsak az amerikai Boys Town – modell, adaptálható lehet Oroszországban is. A gazdasági helyzet miatt sok potenciális nevelőszülőt lehetne találni a képzési programokra, ha a hozzájuk kerülő gyerekek ellátásához az állam támogatást nyújtana. Ez sokkal gazdaságosabb megoldás volna, mint a gyerekek nagy állami intézetekben történő

gondozása. Természetesen az elhanyagolás és bántalmazás eseteiben is a beavatkozásoknak elsősorban a családmegőrzést és/vagy újraegyesítést kell célként kitűzniük. Az otthoni krízisintervenció alkalmazható lehet olyan helyzetekben, ahol képesek a szülők együttműködni. Ha nem, a gyermek családon kívüli elhelyezése válhat indokolttá.

Harmadlagos prevenció

Azok a gyerekek, akik nem maradnak meg az intézeti vagy nevelőszülői elhelyezésben, vagy állandóan szökésben vannak abúzus vagy elhanyagolás miatt, feltehetően utcán fogják végezni. Folytonosan reagálni kell a gyerekek igényeire, mert a bizalomhiány és/vagy a hozzáadódó nehézségek miatt úgy dönthetnek, hogy nem maradnak azon a kevés menhelyen sem, amelyik még működik. Ez megköveteli majd azoknak az utcai szociális munkásoknak a képzését, akik ezeket a gyerekeket arra ösztönzik, tegyenek lépéseket a menhelyre való bekerülésért, fogadják el a szükségleteiknek megfelelő segítséget. Azoknak, akik legalább napjuk egy részét ezeken a menhelyeken töltik, ételmet, ruhát, egészségügyi alapellátást, tanácsadást rekreációs tevékenységekhez, rehabilitációs programokat, jogi védelmet és segítséget, kell nyújtani, ahol erre esély mutatkozik, családi újraegyesítéssel összekötve.

A területen dolgozóknak nyújtott képzéseket sztenderdizálni és a programokat egységesíteni kell. Az ügyben vezető szerepet játszó (esetgazdaként felelős) szervezet és más gyermekjóléti intézmény, valamint az egészségügyi és jogi hatóságok között olyan kapcsolatot kell kialakítani, amely garantálja, hogy a veszélyeztetett gyerekek állapotát monitorozzák, és folyamatos közösségi támogatást tesznek lehetővé.

Javaslatok

A központi és helyi hatóságok között koordinációt kell létrehozni, annak érdekében, hogy biztosítsák a gyerekek és családjaik számára – legyenek bárhol az Orosz Föderációban -, a megfelelő támogatáshoz, forrásokhoz és ellátásokhoz való hozzáférést, hogy megelőzhető legyen a gyermekabúzus és a gyerekek utcára kerülése.

Azért, hogy így történhessen, a politikusoknak, a döntéshozói pozícióban lévőknek jobban meg kell érteniük azokat a szociális és családi problémák közötti kölcsönhatásokat, amelyek közrehatnak a gyerekek utcára kerülésében. A megelőzés érdekében szükség van továbbá képzések biztosítására és elérhető forrásokra.

Remélhetőleg ez a folyamat elvezet majd egy jobb gyermekabúzust megelőző jog megalkotásához, olyan szolgáltató szervezetek létrejöttéhez, amelyek összekapcsolódnak és segítséget nyújtanak a beavatkozás különböző lehetséges szintjein, továbbá hasznosabb képzésekhez vezetnek a szakemberek felkészítése, és a gyermekvédelmi eszközök rendszeres monitorozása érdekében. Ha mindez megtörténik, akkor jobb válaszok fognak születni az oroszországi utcagyerek-probléma által felvetett kérdésekre.

A nemzetközi gyermekvédelmi és gyermekbántalmazással foglalkozó szervezetek segítséget jelenthetnek abban, hogy konferenciák megrendezésével és a meglévő külföldi modellek bemutatásával közreműködnek az ilyen irányú változások létrehozatalában. Ez növelhetné a helyi erőfeszítések hitelességét abban, hogy bátrabban kezdeményezzenek jogi változásokat és egységes rendszerben reagáljanak a felmerülő nehézségekre. Ez különösen fontos, mert a szemlélet- és attitűdváltáshoz elengedhetetlen, hogy a döntéshozók megértsék: a közösségi reagálásnak vannak elfogadott nemzetközi sztenderdjei. Egyik lehetséges megközelítés, amely a rendszer nagyívű megváltoztatásában segíthet, hogy

felállítunk egy modell projektet Oroszország egyik kisvárosában. Aztán ezt használhatjuk arra, hogy tréningeket tartsunk a más helyeken működő programok fejlesztése céljából.

Összefoglalás

Noha az utcagyerekek és árvák ellátási rendszere bizonyos fejlődést mutatott már a szovjet időszakban is, a Szovjetunió felbomlása egyrészt előidézte azt a helyzetet, amelyben a gyermekek rendkívül magas számának van szüksége speciális ellátásra, másrészt elvezetett az ellátási formák széteséséhez. A gyermekek utcán élése elterjedtségének, mértéke növekedésének fontos összetevője azoknak a gyerekszökéseknek az emelkedése, ahol a gyerekek az abuzív állami intézményekből szöknek meg, illetve az otthonukban elszenvedett bántalmazás, elhanyagolás, ami a szülők alkoholbetegségével, vagy gazdasági kirekesztettségükből fakadó otthon-vesztésükkel függ össze, de következménye lehet a számos háborús konfliktusnak is.

A probléma kezelésének jelenlegi gyakorlata a szociális, jogi és egészségügyi intézmények koordinálatlan fellépéséből alakult ki, beleértve a nemzetközi szervezetek által felállított programokat is, amelyek nem célozták meg az utcagyerekséghez vezető alapvető témákat.

A központi és helyi hatóságok együttműködése, a nemzetközi szervezetek segítségével, a szakembereknek nyújtott képzések nélkül nincs esély az elkövetkező években arra, hogy az oroszországi utcagyerekek és állami gondoskodásban élők száma csökkenjen. Ez pedig további szociális nehézségeket szül majd, és egy teljes generációnyi gyereket foszt meg annak lehetőségétől, hogy a társadalom hasznos tagjává válhasson.